

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ ‘ESKİ ÇAĞ’
KONUSUNUN İNCELENMESİ ve ÖĞRETİM PROGRAMLARININ
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI**

Rıdvan Mecit KARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ

Konya – 2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rıdvan Mecit KARA
	Numarası	158302041010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ 'ESKİ ÇAĞ' KONUSUNUN İNCELENMESİ ve ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

07/08/2018
Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Rıdvan Mecit KARA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rıdvan Mecit KARA
	Numarası	158302041010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Ana Bilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. GÜNGÖR KARAUĞUZ
	Tezin Adı	2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ 'ESKİ ÇAĞ' KONUSUNUN İNCELENMESİ ve ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan 2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ 'ESKİ ÇAĞ' KONUSUNUN İNCELENMESİ ve ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI başlıklı bu çalışma 29/07/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. GÜNGÖR KARAUĞUZ	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Cevriye ÖZKARAL	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Nihal YILDIZ YILMAZ	

ÖNSÖZ

Bireylerin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesi amacıyla; çeşitli sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularının kaynaştırılmasını içeren Sosyal Bilgiler Dersi, öğrencileri içinde bulunduğu zaman, mekân ve topluma adapte etmek ve bu süreçte gerekli bilgi ve becerileri öğretmek, demokratik değerleri benimsemiş sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacını taşımaktadır. Bu süreçte öğretmenlerimiz de öğretim programlarımızın çağın yeniliklerine ayak uydurması, gelişen bilgi ve teknolojinin eğitim-öğretim alanına da yansması gerekmektedir. Bu bağlamda öğretim programları ve ders kitapları da zamana ve ihtiyaçlara göre değişim göstermelidir.

Bu araştırmada 2005 ve 2017 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Eskiçağ konularına ilişkin karşılaştırma yaparak öğretmen görüşlerini saptamak ve bu programlara göre hazırlanan ders kitaplarını kazanım, içerik, görsel tasarım ve dil anlatım boyutlarında benzerlik ve farklılıkları, yenilik ve gelişimlerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Araştırma konusunun seçilmesinde programın yenilenmesi, ders kitapları ve öğretim programlarında birlikte Eskiçağ konusunun incelenmemiş olması etkili olmuştur.

Bu çalışma sürecinde bilgi ve deneyimleriyle bana yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ'a, çalışmalarına önemli katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL 'a ve hiçbir zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Cemal GÜVEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Rıdvan Mecit KARA

KONYA, 2018

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda Eskiçağ konularının öğretmen görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması ve ilgili programlara göre hazırlanan ders kitaplarının bazı açılardan incelenip, karşılaştırılmasıdır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Ders kitapları olarak; 2005 yılında yayınlanan programa göre hazırlanan ve 2017-2018 eğitim öğretim sezonunda kullanılmakta olan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve 2017 yılında yayınlanan programa göre hazırlanan, 5. sınıflarda kullanılmaya başlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı incelenmiştir. Ayrıca Konya'da halen göreve devam etmekte olan 12 Sosyal Bilgiler Öğretmeni ile Öğretim Programlarına ilişkin görüşme yapılmıştır. Veriler, doküman incelemesi ve araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde bir nitel araştırma tekniği olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Sonuç olarak incelenen ders kitaplarında Eskiçağ konularına ilişkin kazanım, içerik, görsel tasarım ve dil anlatım yönlerinden olumlu gelişmeler olduğu, daha sade ve hedefe yönelik değişimlerin yapıldığı, öğrenci düzeyine uygun hale getirildiği, görsellerin ve kitabın kalitesinin artırıldığı düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin programlarda Eskiçağ konularına ilişkin görüşlerinde yeni programdan memnun oldukları, öğrencilere konuları ve kazanımları aktarmada eskisine göre daha rahat ettikleri düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı, Ders Kitabı, Eskiçağ

ABSTRACT

The purpose of this research is comparing and analyzing some aspects of the Ancient Age topics on the basis of teachers remarks and textbooks which are prepared according to the related programs, published in the Social Studies Curriculum between 2005 and 2017.

Case Study is one of the qualitative research method used in this study. As a textbooks; prepared according to the program published in 2005 and social studies course book which is in use 2017-2018 education and training season and Social Studies textbook which is prepared according to the program published in 2017 and started to be used in 5th grade has been examined. Moreover, with 12 Social Studies teacher have been interviewed about the curriculum, who are still continue on their own vocation in Konya. The data were obtained through a document review and interview form prepared by the researcher. In the analysis of the data, descriptive analysis technique which is the one of qualitative research method was used.

As a consequence, it is thought that the examined textbooks have positive developments in terms of content, visual design, acquisition of Ancient Age subjects, language and expression. Also, it is thought that textbooks designed more simple and target-driven conversion, adapted to the student level, increasing the visuality and quality of textbooks are increased. Besides, it is also thought that teachers are more satisfied with the new program in their views of the Ancient subjects in the new programs, and they are more comfortable in teaching the subjects and conveying the acquisitions to the students than before.

Keywords: Social Studies, Curriculum, Textbook, Ancient Age

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1.GİRİŞ	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Sınırlılıklar	4
1.5.Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
2.1.İlgili Alanyazın	6
2.2.Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	6
2.2.1.Sosyal Bilimler.....	6
2.2.2.Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Önemi	7
2.2.3.Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki	11
2.2.4.Türkiye'de ve Dünya'da Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi.....	12
2.2.5.Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	16
2.2.6.Tarih Bilinci ve Eskiçağ.....	20
2.3.Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	22
2.3.1.Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi	22
2.3.2.Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi.....	24
2.3.3.Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Nitelikleri	26
2.4.Karşılaştırmalı Eğitim	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
YÖNTEM	29
3.1.Çalışma Grubu	29
3.1.1.Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler.....	30
3.2.Kaynak ve Materyaller	31
3.3.Veritoplama Aracı.....	31
3.4.Verilerin Analizi.....	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	34
BULGULAR ve YORUM	34
4.1.Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi	34
4.1.1.Kazanımlar Açısından Karşılaştırma	34
4.1.2.İçerik Açısından Karşılaştırma.....	47
4.1.2.1.Geçerlik ve Güvenirlik.....	47
4.1.2.2.Bilimsellik.....	48
4.1.2.3.Öğrenci İlgi ve İhtiyaçlarını Karşılama	53
4.1.2.4.Faydalılık	57
4.1.2.5.Öğrenilebilirlik.....	60
4.1.2.6.Sosyal Gerçeklerle Tutarlılık	60
4.1.2.7.İçeriğin Mantıksal Yapısı.....	62
4.1.2.8.İçeriğin Psikolojik Yapısı.....	62
4.1.3.Görsel Tasarım Açısından Karşılaştırma	63
4.1.4.Dil ve Anlatım Açısından Karşılaştırma.....	82
4.2.2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine göre Değerlendirilmesi.....	98
4.2.1.Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular	98
BEŞİNCİ BÖLÜM	104
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	104
5.1.SONUÇ	104
5.1.1.Ders Kitaplarında Kazanımlar Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar	104

5.1.2.Ders Kitaplarında İçerik Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar	105
5.1.3.Ders Kitaplarında Görsel Tasarım Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar.....	107
5.1.4.Ders Kitaplarında Dil ve Anlatım Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar.....	108
5.1.5.2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Sonuçlar	109
5.2.TARTIŞMA	110
5.3.ÖNERİLER	111
5.3.1.Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Konularının Hazırlanmasına Yönelik Öneriler	111
5.3.2.Öğretim Programlarında Eskiçağ Konularına Yönelik Öneriler.....	113
KAYNAKÇA.....	114

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	National Council for Social Studies
SBDÖP	Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TTKB	Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerle ilgili Frekans Dağılımları	30
Tablo 2: 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan SBDÖP'e göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ konularının kazanımlara göre Karşılaştırılması	45
Tablo 3: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularına ilişkin kazanımlar hakkında görüşleri	98
Tablo 4: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularına ilişkin içerik hakkında görüşleri	99
Tablo 5: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularına ilişkin Değer Öğretimi hakkında görüşleri	100
Tablo 6: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularının içeriğinin dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında görüşleri	102

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Grafik 1: Öğretmenlerin Cinsiyet ve Eğitim Grafiği	30
Grafik 2: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Hizmet Süreleri	30

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Eskiçağ Konularına İlişkin Kazanımlar ve Açıklamaları	34
Şekil 2: 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Eskiçağ Konularına İlişkin Kazanım ve Açıklaması	35
Şekil 3: 2017 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Eskiçağ Konusu ilk Sayfa	41
Şekil 4: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s.44	50
Şekil 5: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43	51
Şekil 6: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 37	52
Şekil 7: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43	53
Şekil 8: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 42	54
Şekil 9: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43	54
Şekil 10: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 46	55
Şekil 11: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 49	55
Şekil 12: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 36	56
Şekil 13: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 44	59
Şekil 14: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 41	61
Şekil 15: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 45	61
Şekil 16: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Eskiçağ konusunun kapak sayfası, s. 35	65
Şekil 17 ve 18: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında Mezopotamya ve Hititleri gösteren haritalar	66
Şekil 19: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarını gösteren harita	66

Şekil 20: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında uygarlıkları ve Kral Yolu'nu gösteren haritalar	67
Şekil 21: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında karikatür örneği	68
Şekil 22: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında tarih Şeridi	68
Şekil 23 ve 24: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabındaki tarih Şeritleri	69
Şekil 25: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Hitit kabartması	69
Şekil 26 ve 27: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Sümerlere ve Asurlulara ait kabartma örnekleri	70
Şekil 28 ve 29: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Karain Mağarası'na ait fotoğraflar	70
Şekil 30 ve 31: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında yerleşmeyle ilgili örnekler	71
Şekil 32 ve 33: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Sümerlere ait zigguratı ve gündelik yaşamı temsil eden resimler	72
Şekil 34: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında ziggurat örneği	72
Şekil 35: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Babil'in asma bahçeleri örneği	73
Şekil 36 ve 37: 2017 SBDÖP'E göre hazırlanan ders kitabında Babil kentinde Şehrin ana kapısı ve Hammurabi (solda) ile Babil tanrısı	73
Şekil 38: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Asurlulara ait Kayseri Kültepe'de bulunan bir ticaret merkezi örneği	74
Şekil 39: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Kadeş Antlaşması'na ait bir parça	74
Şekil 40: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Kadeş Antlaşması	75
Şekil 41: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Efes Antik Tiyatrosu	75
Şekil 42: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Efes Antik Tiyatrosu	76

Şekil 43: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Eskişehir Midas Anıtı (Yazılıkaya)	76
Şekil 44 ve 45: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Van Urartu Kalesi ve Su kanalı	77
Şekil 46: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Van Urartu Kalesi	77
Şekil 47: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Lidya paraları	78
Şekil 48: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Lidya parası	78
Şekil 49 ve 50: Sırayla 2005 ve 2017 SBDÖP'e göre basılmış olan kitaplarda çengelli iğne örneği	79
Şekil 51: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında internet haberi örneği	79
Şekil 52-56: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta uygarlıkların kullandıkları materyallere örnekler	80
Şekil 57-59: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta uygarlıkların kullandıkları materyallere örnekler	81
Şekil 60: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 45	85
Şekil 61: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 51	89
Şekil 62: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 40	93
Şekil 63: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 42	95

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. GİRİŞ

Bireylerin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesi amacıyla; çeşitli sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularının kaynaştırılmasını içeren Sosyal Bilgiler Dersi, öğrencileri içinde bulunduğu zaman, mekân ve topluma adapte etmek ve bu süreçte gerekli bilgi ve becerileri öğretmek, demokratik değerleri benimsemiş sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacını taşımaktadır. Bu süreçte öğretmenlerimiz ve öğretim programlarımızın çağın yeniliklerine ayak uydurması, gelişen bilgi ve teknolojinin eğitim-öğretim alanına da yansması gerekmektedir. Bu bağlamda öğretim programları ve ders kitapları da zamana ve ihtiyaçlara göre değişim göstermelidir.

İlköğretim çağından itibaren Hayat Bilgisi ve Sosyal bilgiler dersleriyle verilmek istenen millet bilinci, ortak kültür ve değerler, sorumluluk duygusu ve aidiyet hissi bireylerin etkin bir vatandaş olarak gelişmesini sağlar. Toplumlara, huzur, güven ve kardeşlik duygusuyla bir arada tutan en önemli etken ortak değerlerdir. Bu bağlamda toplumlara ayakta tutacak, ilerlemesini ve gelişmesini sağlayacak olan; kültürünü benimsemiş, değerlerini bilip sahip çıkan, etkin ve şuurlu vatandaşlardır. Bu şekilde bir etkin vatandaşın yetiştirilmesinde bilgi, beceri ve davranışların çocuklara aktarılması bütünüyle aileden beklenilemez. Hayatın içinden, hayata dair bir ders olan sosyal bilgiler öğretimi yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü ehemmiyetlidir.

Sosyal bilgilerin dünyada ve ülkemizde olan gelişimine baktığımızda tarih öğretiminin hep ön planda olduğunu görmekteyiz. Ülkemizde, özellikle geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren tarih dersleri; kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynadığı için bütün öğretim programlarında yer almıştır. Sadece kültürel mirasın aktarılmasını değil; aynı zamanda bireyleri geleceğe yön vermeye hazırlayan bir bilimdir. Bu bağlamda tarih, öğrencilere verilecek olan vatandaşlık eğitiminin; kendi toplumunu ve farklı toplumlara tanınması açısından hayati bir parçasıdır.

Ülkemizde ders kitapları ve öğretim programları hakkında pek çok tartışma yaşanmaktadır. Bu tartışma sadece eğitim alanındaki uzmanlar arasında değil; veli, öğretmen, siyasiler, sendikalar, aydınlar, Stk'lar, bürokratlar ve gazeteciler arasında da yapılmaktadır. Bunun sebebi: bireyleri yetiştirme ve yönlendirmede bu iki unsurun çok büyük önem taşımasıdır. Özellikle sosyal bilimleri kapsayan dersler; bireylerde toplumsal bilinç, etkin vatandaşlık ve davranış kazandırma gibi etkin rolleri belirlediği için ayrıca önem kazanmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ve kitabı taşıdığı önemden dolayı toplum tarafından yakından ilgilenilen bir alan olmuştur.

Karşılaştırmalı Eğitim ise, çeşitli toplumlarda, ülkelerde, bölgelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan, eğitim sistemlerini bazen bütün olarak bazen de bir kaç yönden karşılaştırarak ortak ve farklı yönleri tespit edip bundan eğitim teori ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında, uluslararası ilişkilerin yumuşatılmasında ve bir barış ortamı sağlanmasında yararlanılmaya çalışılan bir bilimdir. Bu bağlamda çalışmamızda bu bilimden yararlanarak 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında Eskiçağ konularına ilişkin kısımlar bazı açılardan öğretmen görüşleri alınarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca ilgili programlara göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının yer aldığı kısımlar kazanım, içerik, görsel tasarım ve dil-anlatım boyutları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı; 2005 yılında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim programı ile 2017 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim programında “Eskiçağ” konularının öğretmen görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması ve bu programlara göre hazırlanan Ders Kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesidir.

- 2005 ve 2017 yılı programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının kazanımlar açısından karşılaştırılarak incelenmesini,
- 2005 ve 2017 yılı programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının içerik açısından karşılaştırılarak incelenmesi,

- 2005 ve 2017 yılı programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının görsel tasarım açısından karşılaştırılarak incelenmesi,
- 2005 ve 2017 yılı programlarına göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının dil ve anlatım açısından karşılaştırılarak incelenmesi,
- 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması amaç edinilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretim Programlarının Eskiçağ konularında;

- Kazanımlara ilişkin,
- İçeriğe ilişkin,
- Değer Öğretimine ilişkin,
- İçeriğin dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığına ilişkin görüşlerinin alınarak karşılaştırılması amaçlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

2005 yılında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim programı ile 2017 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim programında “Eskiçağ” konularının işlenişi karşılaştırılıp farklılıklar, gelişmeler ve konunun daha iyi anlaşılıp, kazanımların başarılı bir şekilde öğrenciye verilebilmesi için ne gibi değişiklikler yapıldığı ortaya konacaktır. Ders kitaplarında kazanımlar, içerik, görsel tasarım ve dil anlatım gibi gerekli öğeler bakımından yeterli olup olmadığının belirlenmesi MEB’in yayınladığı mevzuatlar ve uzmanlar tarafından belirlenen ölçütlerle incelenip analiz edilmiştir.

Eski Çağ dersinde hedeflenen estetik ve kültürel mirasa duyarlılık gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması açısından programın, en çok kullanılan materyallerden biri olan ders kitaplarının verimliliği belirlenecektir. Ayrıca 2017 programının yeni yayınlanmış olması ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak daha önce hiç çalışılmamış olmasından dolayı, bundan sonra yapılacak olan 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları ile ilgili çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve bu programlara göre hazırlanmış olan ders kitapları ile sınırlıdır. Ders kitapları olarak; 2005 yılı öğretim programına göre hazırlanan, 09.12.2013 tarih ve 218 sayılı kararıyla 2014-2015 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı olarak okutulması karar verilen ve SEVGİ Yayınları tarafından basılan kitap ve 14.06.2017 gün ve 8982336 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen, MEB tarafından hazırlattırılıp basılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ele alınmıştır. Ayrıca Konya il merkezinde görev yapan ve halen göreve devam eden öğretmenlerle sınırlıdır.

1.5. TANIMLAR

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler bireyin, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş ilköğretim dersidir. (MEB, 2005).

Öğretim Programı: Öğretim programı belli bir öğretim basamağındaki çeşitli sınıf ve derslerde okutulacak konuları, bunların amaçlarını, her dersin sınıflara göre haftada kaç saat okutulacağını ve öğretim metotlarını, tekniklerini gösteren kılavuzdur (Büyükkaragöz, 1997).

Ders Kitabı: Ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde, hususan planlı eğitim uygulamalarında bireylerin ne öğreneceğini ve öğretmenlerin ise ne öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen kaynaklardır (Küçükahmet, 2011).

Karşılaştırmalı Eğitim: Karşılaştırmalı Eğitim, çeşitli toplumlarda, ülkelerde, bölgelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan, eğitim sistemlerini bazen bütün olarak bazen de birkaç yönden karşılaştırarak ortak ve farklı yönleri tespit edip bundan eğitim teori ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında, uluslar arası ilişkilerin yumuşatılmasında ve bir barış ortamı sağlanmasında yararlanılmaya çalışılan bir bilimdir (Ergün, 1985).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Eskiçağ konusuyla ilgili alanyazındaki kuramsal temellerle ilişkin bilgilere, tanımlara yer verilmektedir.

2.2. SOSYAL BİLİMLER VE SOSYAL BİLGİLER

2.2.1. SOSYAL BİLİMLER

Sosyal Bilimler genel olarak bilinen tanımıyla, insan davranışlarını ve etkinliğini inceleyen muhtelif bilim dallarından bir araya gelen disiplinler topluluğudur.

Sosyal Bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir; ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliğidir; amaç beşeri anlayışın gelişmesidir(Köstüklü, 2006). Sönmez'e göre ise insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi sosyal bilimler, insan tarafından oluşturulan gerçekle uğraşmaktadır (Sönmez, 2010).

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı gibi, bireylerin diğer insanlarla, toplumla ve kurumlarla olan etkileşimi sonucu ortaya çıkan olgular, sorunlar ve ihtiyaçlar sosyal bilimlerin inceleme alanına girer. Her zaman tekâmül etmekte olan insanlığın toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarının karşılanması, bireylerin ve toplumların birbirleri arasında ortaya çıkan yeni problemlerin çözümü için sosyal bilimler büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda toplumun değişen ihtiyaç ve beklentilerine karşı gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmak sosyal bilimlerin vazifelerindedir.

Sosyal bilimler tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, uluslar arası ilişkiler, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, dil bilimi, din bilimleri, iletişim bilimleri ve hukuk vb. şekilde sıralanabilir.

Her sosyal bilim, gerçeğin bir kısmını ele alıp inceler. Tarih, milletlerin geçmiş yaşamını, kurdukları devletleri, devletlerarası ilişkileri, yükselişi, duraklaması ve yıkılışını, oluşturduğu uygarlıkları vb. gibi olguları araştırıp inceler. Ekonomi, üretim, dağıtım ilişkileri ele alınıp sınırlı kaynaklarla insanın sınırsız isteklerini karşılamak için kuramlar oluşturup bunları uygular, değerlendirip, geliştirir. Psikoloji davranışların sebeplerini inceleyip açıklamaya çalışır. Bu bağlamda sosyal bilimlere, insan bilimleri, ya da davranış bilimleri de denebilir (Sönmez, 2010).

2.2.2. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI VE ÖNEMİ

Sosyal bilgiler, sosyal bilimler disiplinlerinin basitleştirilerek vatandaşlık eğitimi için kaynaştırılmış halidir. Büyük bir köy haline gelen dünyamızda hak ve sorumluluklarını bilen, çevreye duyarlı, diğer topluluklarla birlikte uyum içerisinde yaşayabilen küresel vatandaşlar yetiştirebilmek için sosyal bilgiler büyük önem taşır.

“Amerika’daki Milli Eğitim Derneği’nin orta dereceli okulları yeniden teşkilatlandırma komisyonu sosyal bilgiler komitesi, sosyal bilgileri ‘konusu doğrudan doğruya insan toplumunun teşkilatına ve gelişimine ve sosyal birliklerin bir ögesi olması dolayısıyla insana dair olan bilgiler’ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım sosyal bilgiler için yapılan ilk tanım olma özelliğindedir(Akt: Safran, 2011: 3)”.

Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin kaynaştırılmasıdır. Sosyal bilgiler, kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinlerarası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır (Akt: Öztürk, 2007). Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir (Sönmez, 2010).

Sosyal bilgiler hakkında bunlar gibi pek çok tanım yapılmıştır. Ülkemizde yapılan sosyal bilgiler tanımlarının en kapsamlısı 2005 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programında ifade edilmiştir:

“Sosyal bilgiler bireyin, toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş ilköğretim dersidir (MEB, 2005)”.

Öğretim programını hazırlayan komisyon tarafından yapılan tanımdan da anlaşılacağı gibi sosyal bilgiler, öğrencileri içinde bulunduğu zaman, mekân ve topluma adapte etmek ve bu süreçte gerekli bilgi ve becerileri öğretmek, demokratik değerleri benimsemiş sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinleri ve vatandaşlık bilgisi konularının öğrencileri düzey ve algılarına uygun bir şekilde verilmesini sağlar.

Sosyal bilgiler bir ders olarak ilk defa; yeni kurulmuş, çok kültürlü, değişik sosyal ve ekonomik buhranlardan geçen ABD’de bu sorunların giderilmesi amacıyla ağırlıklı olarak tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerini kapsayan bir şekilde ortaya çıkmıştır. ABD’de sosyal bilgiler programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi amacıyla, uzman sosyal bilgiler eğitimcilerinin de üyesi olduğu Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) sosyal bilgileri şöyle tanımlamıştır:

“Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için, sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimleri, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerin alınarak sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı oluşturulmasını hedefler. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirebilmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (Akt: Safran, 2011: 5)”.

Amerika'nın çok uluslu olmasından ve köklü bir tarihe sahip olmamasından kaynaklı yaşadığı problemlerin üstesinden gelebilmesinin en önemli etkenlerinden biri, verilen sosyal bilgiler öğretimi ile alakalı olduğu söylenebilir. Bu başarı sosyal bilgiler öğretiminin önemini ortaya koymaktadır.

İlköğretim çağından itibaren Hayat Bilgisi ve Sosyal bilgiler dersleriyle verilmek istenen millet bilinci, ortak kültür ve değerler, sorumluluk duygusu ve aidiyet hissi bireylerin etkin bir vatandaş olarak gelişmesini sağlar. Toplumlari, huzur, güven ve kardeşlik duygusuyla bir arada tutan en önemli etken ortak değerlerdir. Bu bağlamda toplumlari ayakta tutacak, ilerlemesini ve gelişmesini sağlayacak olan; kültürünü benimsemiş, değerlerini bilip sahip çıkan, etkin ve şuurli vatandaşlardır. Bu şekilde bir etkin vatandaşın yetiştirilmesinde bilgi, beceri ve davranışların çocuklara aktarılması bütünüyle aileden beklenilemez. Hayatın içinden, hayata dair bir ders olan sosyal bilgiler öğretimi yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü ehemmiyetlidir.

Sosyal bilgiler genellikle tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri olarak düşünülür. Bu derslerin ağırlıklı olarak verildiği doğrudur. Fakat bu dersler verilirken öğrencinin çevresini, bulunduğu toplum ve zamanı tanıyıp bu bağlamda hayatına yön vermesini sağlayacak kazanımları elde edebileceği içerik sunulmaktadır. Sönmez, çocuğun yaşamı anlaması, karşılaştığı sorunları çözebilmesi ve elde ettiği bilgi, beceri ve duyguları benzer olgu ve olayların çözümünde kullanabilmesi, yani bilgiyi transfer edebilmesi için toplumsal olgu ve olayların bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda sosyal bilgiler dersinde öğrenciye kazandırmak istenilen hedef-davranışların niteliğinden dolayı, bu dersin konularının bir bütünlük içinde verilmesini zorunlu hale getirebileceğini söylemiştir(Sönmez, 2010).

Sosyal bilgiler eğitiminin hayatiyetinin bir diğer nedeni ise bireylerin gelişim olarak içinde buldukları hassas dönemde olmalarıdır. Sosyal bilgiler dersi alan öğrenciler gelişim evresi olarak ergenlik dönemindedirler. Ergenlik döneminde en önemli gelişmelerden biri de ergenin düşünme biçiminde meydana gelir. Ergenin düşünme biçimindeki değişme, kişilerarası ilişkilerini, değerlerini, sorunlara bakış

açısını, dünyaya bakışını, problem çözerken izlediği süreçleri etkiler. Çünkü ergen soyut düşünebilme yeteneği kazanır. Varolan hâlihazırdaki durumun dışında gelecekle ilgili –varolmayan durumla- akıl yürütebilir (Arı, 2008). Sosyal bilgiler dersinin içeriği bireyin geçirdiği bu dönemde ayrıca önem arz etmektedir.

Piaget'e göre, soyut işlemler dönemi insan düşüncesinin gelişim evresinin sonucudur. Soyut düşünebilme yeteneği, 11-12 yaşlarında kazanılmaya başlanır. 14-15 yaşlarında bir kararlılığa ulaşır ve 16 yaşın sonunda tamamlanır. O, bu soyut işlem düşüncesini şöyle tanımlamıştır; “somut olandan, burada olmayana ve geleceğe yönelik ilgi doğrultusunda kurtulma. Bu, büyük düşüncelerin ve kuramların başlama çağı, aynı zamanda şimdiki gerçekliğe uyum sağlamanın zamanıdır” (Akt: Arı, 2008: 110).

“Bloom'a göre ise; 18 yaşına kadar gösterilen başarının % 42'si ilköğretim birinci kademesindeki başarıyla açıklanmaktadır. Buna göre 13 yaşına kadar oluşan tutumların sonraki dönemlerde değiştirilmesi zordur, diyebiliriz (Akt: Akdağ, 2014: 11)”. Bireylerin böylesine hassas, kişiliklerinin oturmaya başladığı ve bu yaşlardaki aldıkları kazanımların davranış olarak daha rahat gözlenebilecek çağda verilen verimli bir sosyal bilgiler dersi, çocuklara bir ömür etki edecek niteliktedir. Çünkü bu dönemde kazanılan bilgi, beceri ve ahlakı ileride değiştirebilmek oldukça zordur. Bundan dolayı bu sürecin hassasiyeti dikkate alınıp sosyal bilgiler eğitiminin daha titiz bir şekilde verilmesi için gayret edilmelidir.

Öğrenciler aldıkları sosyal bilgiler eğitimiyle ilköğretim çağından itibaren insanların birbirleriyle veya kurumlarla olan etkileşimini inceleyip fark edebilecek, buna göre karşılaştıkları güncel meselelere çözüm getirip etkin bir vatandaş olabileceklerdir. Gelişmekte olan ülkemizin ihtiyacı olan, kültürünü benimsemiş, sorumluluk sahibi, çağdaş ve evrensel bilgi, beceri ve değerlerle donanımlı bir nesil yetiştirebilmek için sosyal bilgiler dersi büyük önem taşır. Ülkemizde sosyal bilgiler eğitimi gecikmeli olarak ortaya çıkmış olsa da hızlı bir gelişme göstermekte ve daha faydalı hale gelmektedir.

2.2.3. SOSYAL BİLİMLER VE SOSYAL BİLGİLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Eğitim programları incelendiğinde, tek disiplinli, çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşım olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler programı çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşıma dayalıdır. Bu durumun nedeni, sosyal bilgiler dersinin içeriğini birçok bilimin oluşturmasıdır. Sosyal bilgilerin bilgi temelini oluşturan bilimlerde: tarih, coğrafya, hukuk, antropoloji, siyaset, ekonomi, edebiyat ve matematik gibi bilimlerde bulunmaktadır. Görüldüğü üzere sosyal bilgiler birçok bilim dalından bilgileri kullanmaktadır. Bu bilimlere dikkate alındığında sosyal bilgilerin büyük bir kısmını sosyal bilimlerin oluşturduğu söylenebilir (Doğanay, 2005). Bu husus, 2017 yılında yayınlanmış olup 2018 Ocak ayında güncel hali yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programında “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında, 1. ve 3. maddelerde şu şekilde belirtilmiştir:

- 1- “Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi **sosyal bilimlerle** insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları **bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular, tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.**”
- 3- ““**Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler**” ve “**yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler**” anlayışına önem verilmelidir. Öğrencilere **sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir.** Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri sağlanmalıdır (MEB, 2017: 1).”

Sosyal bilgilerin tanımı ve önemi bölümünde aktarmış olduğumuz gibi, 2005 yılında yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programında da bu minvalde bilgiler yer almaktadır.

Bir müfredat programı olan sosyal bilgiler ile disiplinler topluluğu olan sosyal bilimler birbirinden farklı şeyler olmasına karşın kesin çizgilerle ayrılamaz. Bunun nedeni ise: sosyal bilgiler, bilgi üreten bir disiplin olmayıp sosyal bilimler disiplinlerinin ürettiği bilgileri kullanmasıdır. Bireylerin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmede ihtiyacı olan sosyal bilimler; ilkokulda hayat bilgisi dersi ile, orta okulda sosyal bilgiler dersi ile ve lisede sosyal bilimler disiplinleri ayrı ayrı (tarih, coğrafya vb.) isimler altında verilmektedir.

2.2.4. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA SOSYAL BİLGİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı kesin olarak bilinmiyor. Yalnız, “insanoğlu var olduğu andan itibaren hem fen, hem de sosyal bilimler eğitimi başlamıştır.” denilebilir; çünkü insan, doğal ve toplumsal bir ortamda doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve ölür. Bu süreç içinde ona en azından yiyecek bulmak, yemek, içmek, giyinmek, korunmak gibi etkinliklerle ilgili bilgi, beceri ve duygular kazandırılır. Eğer kazandırılmazsa, kişi yaşamını sürdürmez. Tüm bu etkinlikler doğada ve bir toplum içinde olmaktadır. İnsan, yaşamak için hem doğanın, hem de toplumun bazı ilkelerini öğrenmek zorundadır. Durum böyle ele alınınca, “ Fen ve sosyal bilimler insanoğlunun yaşamı kadar eskidir.” Tezi ileri sürülebilir (Sönmez, 2010: 6). Sosyal bilimler ile sosyal bilgiler arasındaki ilişki başlığı altında kapsamlı bir şekilde ifade ettiğimiz gibi, sosyal bilgiler sosyal bilimlerin eğitim boyutunu kapsadığı için sosyal bilgilerin tarihini de çok eskilere götürmek mümkündür.

Sosyal bilgiler eğitimi, eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders olarak, ABD'nin 1800'lü yılların sonları ile 20. yüzyılın başlarında yaşadığı sosyal, kültürel, ekonomik alanlardaki büyük dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm aramak ve ulusal toplum anlayışını oluşturmak için konulmuştur. Bu gelişme, ilerlemecilik akımının “demokratik toplum için vatandaş yetiştirme” görüşünün etkisiyle olmuştur. Buna bağlı olarak 1892 yılında Wisconsin'de Madison'da toplanan idare, ekonomi

ve tarih öğretimi konferansı, bütün bu konuları “sosyal bilgiler” adı altında toplamıştır (Akt: Safran, 2011).

Amerika’da 1784 yıllarına dek ahlak eğitiminin içinde toplumsal kurallar okutulmuş; Hıristiyanlık ön plana çıkarılmış ve Hıristiyan olan ülkelerin olmayanlardan daha üstün olduğu savunulmuştur. ABD’de ise, 1892 yılında toplanan ulusal Eğitim Konseyi, ulusal toplum anlayışını oluşturmak üzere sosyal bilgiler dersini düzenlemiştir. Sosyal bilgiler dersinin programı tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun gereksinimlerine göre içerik yeniden yapılandırılmış ve 1916 yılından itibaren sosyal bilgiler adı altında okutulmuştur (Sönmez, 2010: 6). Bu tarihte yürürlüğe giren eğitim programında, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri çok disiplinli yaklaşımla okutulmuştur. ABD’de 1930’lu ve 1940’lı yıllarda yeniden kurmacılık akımı ve çocuk merkezli eğitim yaklaşımını benimseyen eğitimciler sosyal bilgilerin gelişmesi için çaba harcamışlar; fakat yine de sosyal bilgiler dersi tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak 1960’lı yıllara kadar devam etmiştir (Safran, 2011: 11).

Aşağı yukarı 1960’ların başından 1970’lerin ortalarına kadar, ABD’de sosyal bilgilerin öğretiliş şekli yoğun bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu süreçte, “yeni sosyal bilgiler” adı verilen bir reform hareketi doğmuştur. Reform, federal ve özel fonlarla desteklenen çok sayıda proje etrafında gelişmiştir. Tarih ve coğrafyanın önemi azalmış; sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikoloji ağırlık kazanmıştır. Bu disiplinlerin kavram ve yönetimlerine dayalı disiplinler arası yaklaşımlar gelişmiştir. Geleneksel tümdengelimci, betimleyici öğretim gözden düşerken, tümevarımcı araştırma öne çıkmaya başlamıştır. “Yeni sosyal bilgiler” öğrencinin pasif alıcı rolünü, aktif bilgi arayıcıya dönüştürmek istemiştir. Bu bağlamda eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine güçlü bir vurgu yapılmıştır. Ayrıca karar vermeye, değerlerin açıklanması ve analizine dair beceriler de öne çıkmıştır (Öztürk, 2007: 45). 1970’li yılların sonuna doğru bu yaklaşımın başarısız olduğu düşüncesiyle 1980’li yıllarda geleneksel sosyal bilgiler anlayışına dönmüştür.

1990'lı yıllar, sosyal bilgilerde konu ve program önerilerinin üzerinde durulduğu bir dönem olmuştur. 1995'li yıllar, alternatif konu veya modellerin geliştirildiği bir dönemdir. NCSS (National Council For the Social Studies)'de içeren bazı gruplar, sosyal bilgilerle ilgili hem ulusal standartlar hem ileri düzeyde öneri ve projeler sunmuşlardır. Amerika'da sosyal bilgilerin doğuşu ve yayınlanan ilk raporu, dersin genel çerçevesinin çizilmesi konusunda belirleyici olduğu söylenebilir. Ayrıca, sosyal bilgiler konularının çok geniş bir alanı kapsaması da bu dersin disiplinler arası bir olarak gelişmesini sağlamıştır. Sosyal bilgilerin Türkiye'deki gelişimi de genel olarak ABD'dekine benzer veya paralel yönde olmuştur (Kan, 2010).

Bizim eğitim tarihimizde ise sosyal bilgiler eğitimini İslamiyet'ten öncesine kadar götürmek mümkündür (Sönmez, 2010:6). “Türkler İslamiyet'i kabul etmezden evvel eğitimin temelinde törelerin var olduğu görülmektedir. Töreler, toplumun değerlerini, yaşayış biçimi ve inancını kapsamaktadır (Akyüz, 2009: 364)”. İslamiyet'in kabulünden sonra ise törelerle birlikte, ağırlıklı olarak İslamiyet'e ait değerlerle bireyler yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı dönemine baktığımızda, sosyal bilgiler programlarının kapsamına giren konuları içeren dersler ilk kez Sultan II. Abdülhamid (1876 – 1909) zamanında ilkokul programlarına girmiştir. Bu dönemde yalnız tarih ve coğrafya dersleri bazı programlarda yer almıştır. 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkati'nde ise, tarih ve coğrafyadan başka Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye ilköğretim okulu programına konmuştur (Öztürk, 2007).

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1985, 1988, 1992, 1998, 2005 ve 2017 yıllarında programlarda pek çok değişiklikler yapılmış, eğitimin niteliği artırılmaya çalışılmıştır. Bu programlarla birlikte gerçekleştirilen bazı önemli değişiklikler şöyledir:

1924 programında görülen Musâhabat-ı Ahlâkiye ve Malûmat-ı Vataniye dersleri 1926 programında Yurt Bilgisi dersi haline çevrilmiştir (Akyüz, 2009: 348).

1924, 1926, 1936, 1948 programlarında sosyal bilgiler, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ya da yurttaşlık bilgisi adı altında verilmiştir. Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık dersleri, 1962’de yayınlanan ilkokul program taslağında “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. Bu yeni ders, 1968 ilkokul programında “Sosyal Bilgiler” adını almıştır. O tarihten itibaren Türkiye’de ilkokulların/ilköğretim okullarının 4-5. sınıflarında sosyal bilgiler anlayışı egemen olmuştur (Öztürk, 2007: 46). Daha sonra 9. Milli Eğitim Şurasının aldığı kararla sosyal bilgiler dersinin 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarda okutulmaya başlamıştır. Fakat bu uygulama 1985 yılına kadar devam edebilmiştir. Daha sonra tekrar Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır. 1998 yılında yayınlanan programda ise tekrar ilköğretim okullarında sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlamıştır.

Türkiye’de MEB tarafından 2 Nisan 1998’de, 2487 Sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın kabul etmiş olduğu “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”, sosyal bilgiler üzerinde yapılan program çalışmaları sonucu 2004-2005 öğretim yılı sonunda uygulamadan kaldırılmıştır. Bunun yerine yine Talim Terbiye Kurulunun 12.07.2004 tarih ve 118 sayılı kararları ile Sosyal Bilgiler (4. Ve 5. Sınıf) Dersi Öğretim Programı yenilenmiş, daha sonra 30.06.2005 tarih ve 188 karar sayısı ile de İlköğretim Sosyal Bilgiler (6. Ve 7. Sınıflar) Dersi Öğretim programı yenilenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Akdağ, 2014). Bu yeni program 2004 yılında pilot okullarda uygulanmaya başlamış ve 2005 yılından itibaren kademeli bir şekilde 4, 5, 6, 7. sınıflarda uygulanmaya başlanılmıştır.

2005 programında yapılandırmacılık (oluşturmacılık) yaklaşımı esas alınmıştır. Oluşturmacılık, öğrenme ve öğretme bağlamlarında, terim olarak bilginin oluşturulmasına işaret eder. Oluşturmacı anlayışta bilgi, bilenden bağımsız bir şekilde doğada var değildir. Bilgi oluşturma sırasında bilgiyi oluşturan özne etkilenir (Yanpar, 2007: 88). Demirel yapılandırmacılıklı ilgili olarak; öğretimle ilgili bir kuram değil; bilgi ve öğrenme ile ilgili bir kuramdır ve bu kuram, bilgiyi temelden kurmaya dayanır. Başlangıçta öğrenenlerin bilgiyi nasıl öğrendiklerine ilişkin bir

kuram olarak gelişmiş ve zaman içinde öğrenenlerin bilgiyi nasıl yapılandırdıklarına ilişkin bir yaklaşım haline dönüştüğünü belirtmiştir (Demirel, 2017).

2017 yılında yayınlanan programa geldiğimizde; MEB Ocak 2017 yılında ilk ve ortaöğretim kurumları için Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden taslak öğretim programlarını yayınladı ve aynı yerden 1 aylık bir süre boyunca kamuoyunun görüşlerini aldı (TTKB, 2017). Daha demokratik bir öğretim programı hazırlama amacıyla yapılan bu yönteme 184 bin başvuru yapıldığı söylenmiştir.

MEB tarafından 17.07.2017 tarihinde, 1613 sayılı Tebliğler Dergisinin 75 sayılı kararında, 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren 2005 yılında yayımlanmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulamadan kaldırılması ve yeni hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanması kararını almıştır (Tebliğler Dergisi, 2017: 1613). Ancak daha sonra Ocak 2018'de küçük bazı değişiklikler yaparak güncel bir program daha yayımlanmıştır (SBDÖP, 2018). Buna göre 1761 sayılı Tebliğler Dergisi 12 sayılı kararında geçen yıl yayımlanan programın yürürlükten kaldırılıp güncel Sosyal Bilgiler programının 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren bütün kademelerde uygulanması kararını almıştır (Tebliğler Dergisi, 2018: 1613).

2.2.5. SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN AMAÇLARI

Öğretim programlarının amaç (hedef), içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve ölçme-değerlendirme olmak üzere 4 ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan amaç boyutuna baktığımızda, sosyal bilgilerin en önce göze çarpan amacı; etkin ve üretken vatandaşlar yetiştirmektir. Zamanın ve durumların değişmesiyle birlikte sosyal bilgiler öğretim programında da bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri için yeni ve güncel amaçlar konulmalıdır.

NCSS bu konuda 1970 yılında yayınladığı öğretim kılavuzunda sosyal bilgiler öğretimi için şu dört amacı önermiştir:

- İnsanın geçmiş, bugün ve gelecekteki durumu hakkında bilgi edinme becerisini geliştirme,
- Bilgiyi işleme için gerekli becerileri kazandırma,
- İnanç ve değerleri yorumlama becerisini geliştirme,
- Vatandaş olarak aktif sosyal katılım için bilgiyi uygulama.

Bu amaçlar, o günden beri, gerek sosyal bilgilerde program geliştirme çalışmalarında, gerekse alan uzmanlarının oluşturduğu literatürde üzerinde uzlaşılan amaçlar olmuştur (Öztürk, 2007).

MEB'in 2018 yılında yayınlamış olduğu sosyal bilgiler dersi öğretim programında, programın özel amaçları ve beceri düzeyinde hedeflerden bahsedilmiştir (SBDÖP, 2018: 8):

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanun'unda ifade edilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmektedir: "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, milli bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, milli ve çağdaş ilkeleri yaşatmaya istekli olmaları,
3. Hukuk kurallarının herkesi için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekanı algılama becerilerini geliştirmeleri,

6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
8. Ekonominin temel kavramlarını algılayarak kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde milli ekonominin yerini kavramaları,
9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,
13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerinde etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
16. Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.”

Ayrıca programda, kazandırılması amaçlanan beceriler de belirtilmiştir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ile de uyumlu olarak hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında öğretilen beceriler aşağıdaki gibi verilmiştir.

1. Araştırma
2. Çevre okuryazarlığı
3. Değişim ve sürekliliği algılama
4. Dijital okuryazarlık
5. Eleştirel düşünme
6. Empati
7. Finansal okuryazarlık
8. Girişimcilik
9. Gözlem
10. Harita okuryazarlığı
11. Hukuk okuryazarlığı
12. İletişim
13. İş birliği
14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
15. Kanıt kullanma
16. Karar verme
17. Konum analizi
18. Medya okuryazarlığı
19. Mekanı algılama
20. Öz denetim
21. Politik okuryazarlık
22. Problem çözme
23. Sosyal katılım
24. Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
26. Yenilikçi düşünme
27. Zaman ve kronolojiyi algılama

2.2.6. TARİH BİLİNCİ VE ESKİÇAĞ

Sosyal bilimler içerisinde ele alınan tarih; geçmişte olan olaylar veya bunlar hakkındaki belgelerin verileridir. Tarihi olayların ve belgelerin verilerinin bilimsel bir metotla incelenmesi, tarih bilimini doğurmuştur. Bilindiği üzere insanoğlu sosyal bir varlıktır. Bu sebeple çevresiyle birlikte yaşamak zorunda olan insanın, sağlıklı bir hayat veya düşünce tarzının teşekkülünde ise önce kendini tanıması gerekir. İnsanlığın hangi geçmişten bu zamana geldiği, insanoğlunun tarihte nasıl yaşadığı, hangi fikirler veya hedefler nasıl uygulandı, ne gibi sonuçlar doğurduğu, bu ve buna benzer bütün sorulara cevap verebilmede tarihe müracaat ederiz. Bir başka ifadeyle tarih bir milletin hafızasıdır (Köstüklü, 2006).

Sosyal bilgilerin dünyada ve ülkemizde olan gelişimine baktığımızda tarih öğretiminin hep ön planda olduğunu görmekteyiz. Ülkemizde, özellikle geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren tarih dersleri; kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynadığı için bütün öğretim programlarında yer almıştır. Sadece kültürel mirasın aktarılmasını değil; aynı zamanda bireyleri geleceğe yön vermeye hazırlayan bir bilimdir. Bu bağlamda tarih, öğrencilere verilecek olan vatandaşlık eğitiminin; kendi toplumunu ve farklı toplumları tanıması açısından hayati bir parçasıdır.

Eğitim açısından bakıldığında tarih bilincinin amacı, öğretmen ve öğrencilere kendi tarihsel düşünme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmak, geçmiş hakkında eleştirel düşündürmek ya da bir akademik disiplin olarak, tarihin doğası, metotları ve buluşlarına aşinalık kazandırmaktır. Tarih bilincinin işlevi, öğrencilere onların pasif ezbere öğrenimden uzaklaşmaları ve kendi sosyal, politik ve tarihsel uyumlarını geliştirmelerinin gerekliliğinin ortaya konulmasıdır (Akt: Öztaşkın ve Üngör, 2013).

Tarih öğretimiyle birlikte öğrencilerin kültürel birikimleri gelişir, milli bir kimlik kazanır ve kendine olan güveni artar. Bir toplumun değerleri bir anda ortaya çıkmış olgular değildir. Zamanla ve birikimle oluşmaktadır. Bundan dolayı genç

nesle kazandırılmak istenen değerler, davranışlar ve ahlak iyi bir tarih eğitimiyle mümkündür. Öğrenciler tarihi sorgulayarak kendileri bunların farkına varacaktır.

Tarih konularının daha iyi anlaşılabilmesi için tarih alt alanlara bölünmüştür. Yukarıda ehemmiyetinden bahsettiğimiz tarih bilinci bir bütün halinde, doğru ve güncel bilgilerin kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Bu bilinç oluşturulurken verilen tarih dersi konularının birinci basamağını Eskiçağ tarihi konuları oluşturmaktadır. Yılmaz (2010: 2149), Eskiçağ tarihi öğretiminin öneminden bahsederken; günümüzdeki birçok bilim dalının, devlet yönetim biçimlerinin, günümüz uygarlığının temellerinin atıldığı bir dönem olduğunu ve öğrencilerin günümüzü daha iyi anlamaları için bu dönemin öğretiminin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Ders kitaplarında Eskiçağ'ın başlangıcı genel olarak yazının icadı olan İ.Ö. 3500-3000 yılları kabul edilmektedir. Ancak bilindiği üzere Eskiçağ, prehistorik çağlardan (yazıdan önceki devirler) başlayıp İ.S. 476 yılına kadar devam eder. Batı tarafından sistemleştirilen bu bilim dalı aslında kutsal kitaplarında geçen eskiçağ hikâyelerini doğrulamak için doğmuştu. Bu durum batı aydınlarının hep amaçları arasında olagelmişti. Yani hem Eskiçağ tarihi ve hem de arkeolojiyi sistemleştirmelerinde merak olgusu yanında din olgusu çok büyük yer kapladı. Hatta bu maksatla geldikleri Anadolu ve Mezopotamya topraklarında hem Eskiçağ tarihini hem de arkeolojinin temellerini atmışlardı. Dahası bugün de olduğu gibi geçmişte kendi ders kitaplarında Eskiçağ tarihi ve arkeoloji konularına çok yer ayırdılar (Karağuz ve Özkaral, 2016: 1435).

Türkiye'de 1970-1971 yıllarından itibaren Eskiçağ konularının öğretildiği görülmektedir. Sosyal bilgilerden “Milli Tarih” dönemine döndüğümüz 1985 programında ise Eskiçağ konularına basit ve yüzeysel değinilmiştir. Milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinden tekrar Sosyal Bilgiler dersi düzenine geçilen 1988 Sosyal Bilgiler programında; eskiçağ konularıyla beraber “İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık” konusu da eklenmiştir.

Bu programda Milli Tarih programından farklı olarak “İlk çağda Anadolu uygarlıkları” başlığı altında Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Urartular ve İyonyalılara

yer verilmiş, önceki programda yer verilen Mezopotamya, Mısır, Roma ve Bizans uygarlıklarına ise Pers ve Makedonya uygarlıkları eklenmiştir. Yine bu programda “İlk çağda Anadolu’da kurulan devletlerde kültür ve uygarlık” başlıklı bir konu eklenerek bu başlık altında ilk çağda Anadolu’da kurulan devletlerde devlet yönetimi, din ve inanış, sosyal ve ekonomik yaşam, yazı, dil ve edebiyat, bilim ve sanat başlıklarına yer verilmiştir. Böylece Sosyal Bilgiler öğretim programında Anadolu uygarlıklarına ayrılan yer genişletilmiştir (Turan, 2016).

2005 yılında yayımlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Eskiçağ konuları genel olarak 6. Sınıfta “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ve “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde yer almaktadır. En son yayımlanan SBDÖP’de ise 5. sınıfta “Kültür ve Miras” öğrenme alanının içerisinde verilmektedir.

Sosyal Bilgilerde Eskiçağ konuları hakkında yapılmış olan az sayıdaki akademik çalışmaları incelediğimizde genel problemin öğrencilere hatalı bilgiler verilmesi ve bilimsel içeriğin; gelişen teknoloji ile beraber ortaya çıkan yeni bulguların ders kitaplarına yansıtılmamasıdır (Karauğuz ve Özkartal, 2016; Yılmaz, 2010; Öztaşkın ve Üngör, 2013) .

2005 ve 2017 SBDÖP’lerinde ve Ders kitaplarında Eskiçağ konularını karşılaştıracığımız bu çalışmada; ileride, verilen içerikteki bilimsel hatalara da değinilecektir.

2.3. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI

2.3.1. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde, hususan planlı eğitim uygulamalarında bireylerin ne öğreneceğini ve öğretmenlerin ise ne öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen kaynaklardır. Ders kitapları, hem formal hem informal eğitim etkinliklerine yönelik kararlar üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler; ders kitaplarına, programların hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir (Küçükahmet, 2011). Değişen zaman, teknolojik ve bilimsel gelişmelerle

birlikte, derslerde kullanılan materyallerde de değişimler olmuştur. Ancak, ders kitapları her zaman eğitim sistemlerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Bir kitabın ders kitabı olarak isimlendirilmesi, o dersin programıyla örtüştüğü anlamına gelmektedir. Bundan dolayı programın hedef ve davranışlarının gerektirdiği strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun bir araç demektir. İyi hazırlanmış ders kitapları, konuların tasnifi, hazırlık-değerlendirme etkinlikleri ile amaca uygun, düzenli ve hızlı bir öğretimin yapılmasına imkân sağlar (Kılıç ve Seven, 2002: 19). Eğitim-öğretimin kalıcı, planlı ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için ders kitapları, öğrenciler ve öğretmenler için büyük önem taşır. Kazandırılmak istenilen hedef davranışlara ve değerlere göre ders araç-gereçleri çeşitlilik gösterse de en yaygın ve ulaşılabilir ders araç-gereci ders kitaplarıdır.

Kendisine atfedilen anlam, içerdiği öğeler ve sınıf içi iletişimde biçilen role göre pek çok tanım yapılabilmekle birlikte, en genel anlamda ders kitabı, okul düzeyindeki bir dersin müfredat programını desteklemek amacıyla belirli pedagojik ilkeler çerçevesinde yazılmış öğretim araçları olarak tanımlanabilir (Kabapınar, 2003). Bununla birlikte öğretmenler, kitapları daha çok temel kaynak olarak kullandıkları dolayı, ders kitapları öğrenciler için bilgiye ulaşmada ilk kaynak durumundadır. Bu bağlamda ders kitapları öğretmenlere yardımcı olurken öğrencinin de bilgiye ulaşmasını sağlar (Ulusoy, 2011). Hazırlanan dersin programının daha iyi uygulanabilmesini ve milli eğitimin belirlemiş olduğu amaçların öğrenciye daha rahat kazandırılmasında yardımcı olur.

“Öğretim sürecinde ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel ilke; kitapların öğretim programında belirlenen davranışları yani; bilgi, beceri ve özellikleri öğrencilere kazandıracak faaliyetleri içermesi ve bu faaliyetlere rehberlik edici nitelikte olmasıdır. Kitaplar, öğrenciye öğrenme yaşantıları sunabilmeli, bu konuda rehberlik etmelidir (Altun, 2013: 17)”. Buradan da anlaşılacağı üzere ders kitabında içerik önemli bir husustur. Nitelikli bireyler yetiştirebilmemiz için, öğrencilerin ilgisini çeken, dersi sevdiren ve içeriği öğrencilerin düzeylerine uygun, nitelikli kitaplar hazırlanması gerekmektedir.

Ders kitapları pek çok özelliği bünyesinde barındırmasından dolayı eğitim-öğretimde sık kullanılmaktadır. Bu çalışma yapılırken öğretmen görüşmeleri esnasında, öğretmenlerin öğretim programlarına olan ilgileri ve programları tatbik etme durumları da tespit edilmiştir. Bu bağlamda ders kitapları, programlara vâkıf olmayan öğretmenlerin programı uygulamalarını sağlamaktadır. Öğrenciler derse katılamadıklarında veya öğretmenin yetersizliği durumunda elindeki kitap ile milli eğitimin vermek istediği kazanımlar, değerler ve becerileri öğrenmiş, az da olsa edinmiş olur. Burada ders kitabının ne denli nitelikli ve öğrenciye hitap ediyor olmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. 2005 yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan ders kitapları, öğrenciye salt bilgi vermek değil, öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya sevk etmeli; analitik düşünmeyi öğrenmelidir. Buna göre ünite başlarında dikkati çekici resim veya yazılar; metinler öğrencilerin ilgisini çekici, dersi sevdirici ve kazanımların öğretilmesine yönelik; ünite sonlarında da kazanımları ve verilmek istenen değerleri pekiştirici etkinlikler bulunmalıdır.

Öğretim ortamlarında en çok kullanılan ders kitaplarının seçimi yukarıda bahsi geçen nedenlerden ötürü önemlidir. Ders kitaplarının belirlenmesinde öğretimin 4 temel esası olan; hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarına göre incelenip, hassasiyetle tercih edilmesi gerekir.

2.3.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi

Ülkemizde ders kitapları ve öğretim programları hakkında pek çok tartışma yaşanmaktadır. Bu tartışma sadece eğitim alanındaki uzmanlar arasında değil; veli, öğretmen, siyasiler, sendikalar, aydınlar, Stk'lar, bürokratlar ve gazeteciler arasında da yapılmaktadır. Bunun sebebi: bireyleri yetiştirme ve yönlendirmede bu iki unsurun çok büyük önem taşımasıdır. Özellikle sosyal bilimleri kapsayan dersler; bireylerde toplumsal bilinç, etkin vatandaşlık ve davranış kazandırma gibi etkin rolleri belirlediği için ayrıca önem kazanmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi ve

kitabı taşıdığı önemden dolayı toplum tarafından yakından ilgilenilen bir alan olmuştur.

2005 yılında Sosyal Bilgiler öğretim programının değişmesiyle birlikte ders kitaplarının yapısında da önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle, yapılandırmacı bir yaklaşımla hazırlanan programın, ders kitaplarına ciddi bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Yayınlanan programla birlikte kitaplar; ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olmak üzere üçlü takım haline getirildi. Bu kitaplarda içerik zenginleştirilmeye, konular, öğrencinin düzeyine göre ve dikkatini çekecek şekilde verilmeye çalışılmış; ayrıca görseller eskiye nazaran daha ilgi çekici ve renkli hale getirilmiştir. Çalışma kitaplarının ayrı olarak öğrenciye sunulması ise kazanım ve açıklamalar doğrultusunda dersin öğrenilmesini kolaylaştıracak ve öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olacak alıştırmalar ve etkinliklerin daha fazla verilmesini sağlamıştır. Bu şekilde ders kitabında verilmek istenen beceri, kazanım ve davranışlar etkinliklerle pekiştirilebilecektir.

Sosyal bilgiler öğretim programının 2017 yılında yenilenmesiyle, ders kitaplarında da değişime gidileceği belirtilmiştir. Yeni öğretim programına göre hazırlanmış olan kitaplar artık üçlü takım halinde değil, ders ve çalışma kitapları birleştirilmiş tek kitap haline gelmiştir. Yeni programa göre sosyal bilgiler dersi 2017-2018 eğitim-öğretim yılında sadece 5. Sınıflarda uygulanacağı için sadece 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değişiklik oldu. Bu kitapta eski kitaplardaki ünitelerin kaldırılıp yerine öğrenme alanları başlıkları altında konuların dağıtıldığını görüyoruz. Bunun sebebini MEB 2017 sosyal bilgiler öğretim programında şöyle açıklamıştır: Öğrenme alanı, birbiri ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden disiplinler arası bir yapıdır (SBDÖP, 2017: 14). Yani öğrencilere kitaplarda salt bilgiyi vermek değil, verilen bilgi içerisinde edinilmesi istenen kazanım, değerler ve becerilerin de örtük bir şekilde öğretilmek istenmektedir. Bu şekilde öğrencilerin hayata dönük ihtiyaçlarına dair gerekli bilgi ve becerilerin disiplinler arası bir ders olan sosyal bilgiler dersi ile kazandırılması hedeflenmiştir.

2.3.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Nitelikleri

Çağdaş dünyanın “İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği cevap, pedagojik anlamda öğrenci merkezli, öğrencide bir sistematik dâhilinde belirli beceriler üretmeyi hedefleyen, öğrencinin bireysel düşünce ve değer yargısını özgürce üretmesine imkân sağlayan bir nitelik göstermektedir. Ayrıca sosyal bilimler ile alakalı konularda da, mutlak ve tek bir doğrudan uzak bir çoğulculuk, önyargıdan uzak bir objektif olma çabası, değişik görüşlerin kaçınılmazlığı ve geçerliliği gibi olgular kendini göstermektedir (Kabapınar, 2003). Ülkemiz açısından bakacak olduğumuzda, sosyal bilgiler ders kitapları; “Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihi değerlerini geliştirerek yaşatacak, milli ve evrensel normları kavrayabilecek bireylerin yetişmesine yardımcı olmalıdır” (Ulusoy, 2011: 216).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunması gereken nitelikler şu şekildedir(Ulusoy, 2011; Altun, 2013; Oruç, 2015):

- Kitaplar, sosyal bilgiler öğretim programına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- İçerik, verilmek istenilen kazanımlara göre hazırlanmalı, verilmek istenen değer ve beceriler belirtilmelidir.
- Konular günlük hayatla bağlantılı, güncel, bilimsel ve öğrenci düzeyine uygun olmalıdır.
- Bilimsel hata olmamalıdır; gelişen yeni bilgiler doğrultusunda güncellemeler yapılmalıdır.
- Programdaki kazanımların pekiştirilmesini ve öğrencilere dersi sevdirep, ilgisini çekecek etkinliklere yer verilmelidir.
- Öğrencilerin düzeyine uygun dil, üslup ve metinler kullanılmalıdır.
- Önyargı ve kesin bilgilerden uzak, farklı bakış açılarını da içermelidir.
- Öğrencileri eleştirel düşünme kabiliyetlerini geliştirilip, bilgiyi kendileri işleme yeteneği kazandırmalıdır.
- Sosyal bilgiler ders kitabı, gazete haberleri, hatıralar, tarihi olaylar ve günlük yaşantılara atflar yapılarak, öğrencileri hayata hazırlayacak örnekler sunulmalıdır.

- Kitaplarda, öğrencilerin yaşadıkları çevreyle alakalı şiir, hikâye, destan ve türkülere yer verilerek yaşadıkları yeri öğrenmeleri ve kültürlerine uyum sağlamaları desteklenmelidir.
- Konular her düzeyde, öğrenme alanları dikkate alınarak sarmal bir şekilde işlenmelidir.
- MEB'in belirlemiş olduğu genel ve özel amaçlara hizmet etmelidir.
- Ünite başlarında neler öğretileceği belirtilmelidir.
- Kitabın sonunda bilimselliği göstermesi açısından "Kaynakça" bölümüne yer verilmelidir.
- Teknolojiyi şuurdu ve etkin kullanmaya teşvik etmelidir.
- Ünite sonlarında ölçme-değerlendirme ve kazanımların pekiştirilmesi için sınıf içinde yapılabilecek etkinlikler yer almalıdır.

2.4. KARŞILAŞTIRMALI EĞİTİM

"Karşılaştırmalı Eğitim, çeşitli toplumlarda, ülkelerde, bölgelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan, eğitim sistemlerini bazen bütün olarak bazen de birkaç yönden karşılaştırarak ortak ve farklı yönleri tespit edip bundan eğitim teorii ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında, uluslar arası ilişkilerin yumuşatılmasında ve bir barış ortamı sağlanmasında yararlanılmaya çalışılan bir bilimdir (Ergün, 1985: 3)". Bunlarla beraber eğitimde hedef, içerik, program geliştirme, ölçme-değerlendirme ve eğitim materyalleri ile alakalı pek çok sorunları incelemektedir. Bu çalışmada Türkiye'de 2005 yılında yayınlanıp uygulamaya başlanan sosyal bilgiler öğretim programı ile 2017 yılında yayınlanıp 5. Sınıf düzeyinde uygulanmaya başlanan programı eski çağ konuları üzerinden karşılaştırıp, iki program hakkında öğretmen görüşlerini alınmıştır. Karşılaştırmalı bir yol izleyerek programda meydana gelen gelişmeleri, farklılıkları, öğrenci ve öğretmen üzerindeki etkilerini, programın öğrencilere verilmek istenen kazanım, değer ve becerilere ne denli hizmet ettiğini görmek hedeflenmiştir.

Karşılaştırmalı eğitim, belli bir coğrafi bölgedeki veya değişik toplumlar içindeki eğitim sistemlerini belirli ilgi noktaları açısından karşılaştırır, ortak ölçülere göre değerlendirir, aralarındaki benzer ve farklı unsur ve gelişimleri tespit eder. Yalnız burada karşılaştırmanın bilimsel olabilmesi için ortak bir değerlendirme ölçütü ve ortak ilgi noktaların alınması gerekmektedir. Çünkü karşılaştırmalı eğitim normatif bir bilim değildir, incelediği olgular hakkında herhangi bir değer yargısı vermemeye çalışır (Ergün, 1985). Karşılaştırılma yaparken dikkat edilmesi gereken bir husus da, başka ülkelerde aynı problemin çözümünün olduğu gibi alınması değil, ülke şartları ve kültürüne göre değerlendirilmelidir.

“Ülkeler, eğitim sistemlerinde düzenleme veya değişikliğe gitmeden evvel muhakkak başka ülkelerle aynı durum hakkında karşılaştırmalı doküman istiyorlar (Ergün, 1985: 5)”. Bundan dolayı da gerek program geliştirmede gerekse yeni eğitim politikaları belirlenirken karşılaştırmalı eğitim aktif bir şekilde kullanılmak durumundadır. Ülkemizde 2017 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da belirtildiği gibi, yeni program hazırlanmadan evvel farklı ülkelerin benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programı incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmanın yöntemi, nitel araştırmada çok yaygın olarak kullanılan yöntemlerden durum çalışması yöntemidir. İnsan davranışı ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmalarda bu bağlamda araştırmaya katılan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

3.1. Çalışma Grubu

Araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütününe 'evren' denilmektedir. Araştırmalar, bulguların genellenebilirliği artıkça değer kazanacaktır. Örneklem ise belirli bir evrenden, belirli kurallara göre tercih edilmiş ve tercih edildiği evreni temsil edebilen küçük kümedir. Genel olarak, araştırmalar, örneklem üzerinden yapılır ve elde edilen sonuçlar alındıkları evrene genellenir(Karasar, 2017).

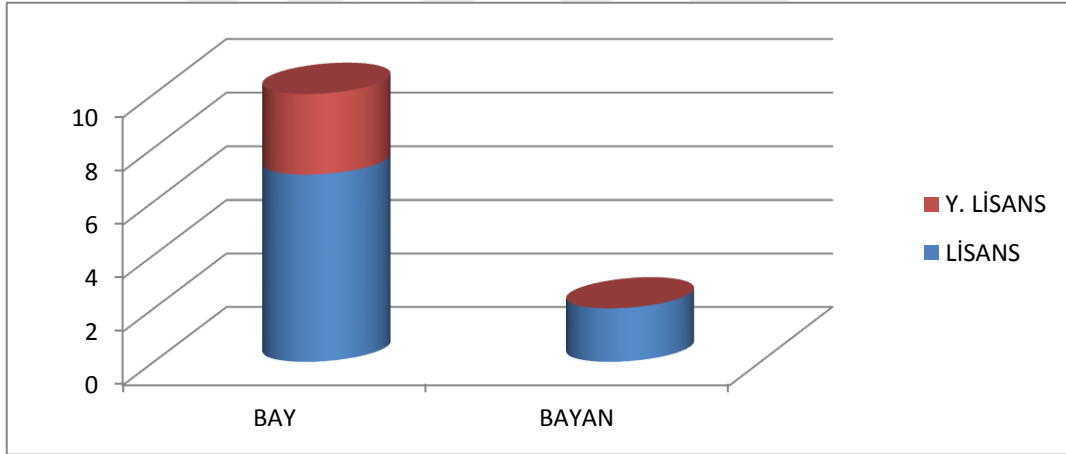
Araştırmanın çalışma grubunu Konya ilinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden daha önce 6. Sınıflara ders vermiş ve bu sene yeni SBDÖP'ün uygulandığı ve programa göre hazırlanan ders kitaplarının kullanıldığı 5. Sınıf düzeyinde eğitim veren öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışma grubu tercih edilirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesi ve açıklanmasında faydalı olur. Ölçüt örnekleme yönteminde temel anlayış önceden belirlenen ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır. Sözü edilen ölçüt araştırmacı tarafından hazırlanabilmektedir.(Karasar, 2017).

3.1.1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

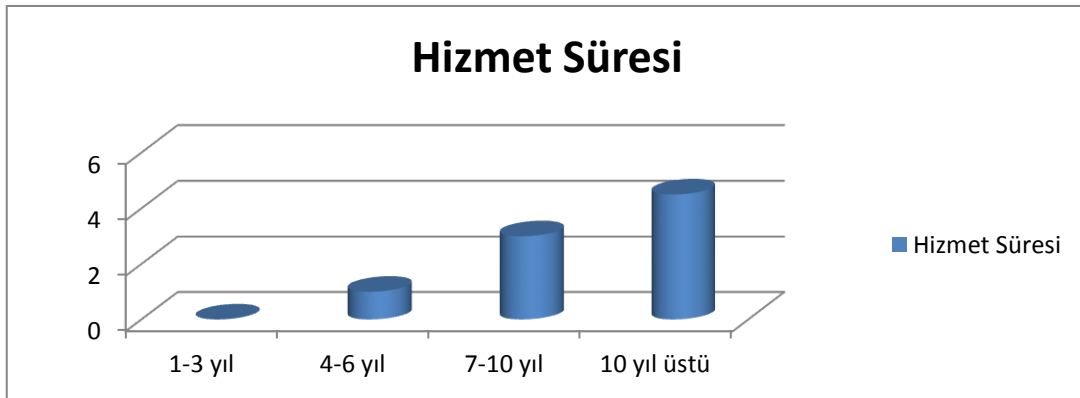
Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerle ilgili Frekans Dağılımları

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet		f
	Erkek	Kadın	
Lisansüstü Mezunu	3	0	3
Lisans Mezunu	7	2	9
Toplam	10	2	12

Grafik 1: Öğretmenlerin Cinsiyet ve Eğitim Grafiği

Grafik 2: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Hizmet Süreleri

3.2. **Kaynak ve Materyaller**

Araştırmanın kaynak ve materyalleri ders kitaplarından oluşmaktadır. Ders kitapları olarak; 2005 yılı öğretim programına göre hazırlanan, 09.12.2013 tarih ve 218 sayılı kararıyla 2014-2015 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı olarak okutulması karar verilen ve SEVGİ Yayınları tarafından basılan kitap ve 14.06.2017 gün ve 8982336 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen, MEB tarafından hazırlattırılıp basılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ele alınmıştır.

3.3. **Veri Toplama Aracı**

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Çalışmada 2005 ve 2017 yıllarında hazırlanmış olan programa göre Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda Eskiçağ konularının karşılaştırılması için yukarıdaki 3.2. bölümünde verilen kaynak ve materyaller incelenmiştir.

Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak bir görüşme formu hazırlanmış ve programlar hakkında veriler toplanırken görüşme formundan yararlanılmıştır.

Görüşme formunun uygulanabilmesi için, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne görüşme formu gönderilmiş ve gerekli onay yazısı alındıktan sonra uygulamaya geçilmiştir. Uygulama sırasında gönüllülük esasına göre hareket edilmiş, uygulama

yapılacak okullara gidilerek öğretmenlere görüşme hakkında bilgiler verilip Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan araştırma izin onayı gösterilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucu elde edilen verilerin analizinde ‘Betimsel Analiz’ tekniği kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem sürecinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması da, araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir(Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda ders kitaplarında Eskiçağ konuları;

- İlgili Sosyal Bilgiler Ders Kitapları kazanımlar açısından gereken nitelikleri taşımakta mı?
- İlgili Sosyal Bilgiler Ders Kitapları içerik açısından gereken nitelikleri taşımakta mı?
- İlgili Sosyal Bilgiler Ders Kitapları görsel tasarım açısından gereken nitelikleri taşımakta mı?
- İlgili Sosyal Bilgiler Ders Kitapları dil-anlatım açısından gereken nitelikleri taşımakta mı?

sorularına TTK'nın ders kitaplarına ilişkin mevzuat ve ilgili uzmanların Ders kitaplarında bulunması gereken niteliklere yönelik yaptıkları çalışmalar ele alınarak cevap aranmış ve kitaplar bu bağlamda karşılaştırılmıştır. Ayrıca kitapların içeriği incelenirken şu soruların cevabı aranmıştır:

- 1- Ders kitaplarında geçerlik ve güvenilirlik sağlanmış mıdır?
- 2- Ders kitaplarında bilimsellik ölçütlerine dikkat edilmiş midir?
- 3- Ders kitapları öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılıyor mu?
- 4- Ders kitapları öğrenciler için faydalı mı?
- 5- Ders kitapları öğrenci düzeyine uygun mu?
- 6- Ders kitaplarında verilen bilgiler sosyal gerçeklerle tutarlı mı?
- 7- Ders kitapları öğretim programlarına uyumlu mu?
- 8- Ders kitaplarının psikolojik yapısı öğrencilere uygun mu?

Öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre incelenip karşılaştırılması sırasında, araştırmacı tarafından önceden hazırlanan sorulara verilen yanıtlar tablo haline getirilmiş, frekans verilerek incelenip karşılaştırılmıştır. Öğretmenlere yöneltilen sorular şunlardır:

- 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının “Eskiçağ” konularında kazanımlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının “Eskiçağ” konularında içeriğe ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının “Eskiçağ” konularında Değer Öğretimine ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında “Eskiçağ” konularının içeriğinin dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında görüşleriniz nelerdir?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

4.1. DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

4.1.1. Kazanımlar Açısından Karşılaştırma

Sosyal Bilgilerde Eskiçağ konuları 2005 programında 6. sınıf düzeyinde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ve “Yeryüzünde Yaşam” ünite başlığı altında verilmekteydi. 2017 programında ise 5. sınıf düzeyinde ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanı altında verilmiş, ünite kavramı çıkarılmıştır. 2005 yılı SBDÖP’de Eskiçağ konularının kazanımları aşağıda görüldüğü gibi 6. ve 7. maddelerde verilmiştir. Ayrıca, kazanımlarla beraber etkinlik örnekleri ve açıklamalarda belirtilmiştir.

Şekil 1: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Eskiçağ Konularına İlişkin Kazanımlar ve Açıklamaları

ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER		6. sınıf	
ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
YERYÜZÜNDE YAŞAM	Bu ünite ile öğrenciler;		
	1. Farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değişiminde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	🗺️ “Haritalar Ne İşe Yarar?” (Çeşitli ölçeklerdeki haritalar üzerinde incelemeler yapılır.) (1.2. kazanım) 🗺️ “Çöl ve Kutup Arasında” (Dünya üzerinde görülen farklı iklim türleri ile ilgili yaratıcı drama çalışması yapılır.) (3. kazanım)	[1] Atatürkçülikle ilgili Konular (1, 2 -9); (7-9) [1] Konum ile ilgili kavramlardan kutup, ekvator, paralel ve meridyen alınacaktır. (2. kazanım) [1] Farklı doğal ortam olarak çöller, kutup çevresi, ekvator çevresi, bol yağışlı alanlar işlenecektir. (3. kazanım)
	2. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	🗺️ “Ne Yiyor, Nasıl Giyiniyorlar?” (Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların günlük hayatlarını yansıtan fotoğraflar incelenir.) (3. kazanım)	[1] Tarihsel süreç işlenirken tarih şeridi kullanılarak çağ, yüzyıl ve milat kavramları vurgulanacaktır. (6 ve 7. kazanım)
	3. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	🗺️ “Ülkemizden Yedi Renk” (Çeşitli harita ve fotoğraflar incelenerek konum, yeryüzü şekilleri ve iklim ilişkisi vurgulanır.) (4, 5. kazanım)	[1] Hitit, Frig, Lidya, İyon, Urartu, Sümer, Asur ve Babil uygarlıklarına değinilecektir. (7. kazanım)
	4. Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	🗺️ “Çatalhöyük’te Yaşam” (Çatalhöyük örneği üzerinden yerleşmeyi etkileyen faktörler günümüzle karşılaştırılmalı olarak belirlenir.) (6. kazanım)	[1] 6 ve 7. kazanımlar Müze İle Eğitimi ilişkilendirilecektir. ☐ 1. kazanım için Matematik dersi “Oran ve Orantı” alt öğrenme alanı (kazanım 1.)
	5. Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılımında, konum ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.	🗺️ “Yüzyıllar Boyunca Yerleşme” (Çeşitli görsel materyallerden yararlanarak yerleşmeyi etkileyen faktörler tarihsel süreçte incelenir.) (6. kazanım)	[Doğrudan verilecek beceri: Harita okuma ve atlas kullanma [Doğrudan verilecek değer: Doğal çevreye duyarlılık
	6. Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	🗺️ “Anadolu’da İz Bırakanlar” (Anadolu Medeniyetleriyle ilgili verilen bilgiler incelenerek bu medeniyetlerin ekonomik, siyasi ve sosyal özellikleri belirlenir.) (7. kazanım)	☐ Bu üniteye öz değerlendirme ve gözlem formları, açık uçlu sorular, projeler, performans değerlendirme, kavram haritası, öğrenci ürün dosyası, çoktan seçmeli, boşluk doldurulmalı vb. testler kullanılarak değerlendirme yapılabilir.
7. Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.	🗺️ “Bir Yaşam Bir Uygarlık” (Günlük yaşamla ilgili örneklerden yola çıkarak Anadolu medeniyetlerinin siyasi sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunulur.) (7. kazanım) 🗺️ “Hititler” (Hititler döneminde Anadolu’yu anlatan film izlenir.) (7. kazanım)		

2017 yılında yayınlanmış olan SBDÖP’de ise kazanım ve açıklaması şu şekilde belirtilmiştir:

Şekil 2: 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Eskiçağ Konularına İlişkin Kazanım ve Açıklaması

2. KÜLTÜR VE MİRAS

Bu öğrenme alanı işlenirken estetik ve kültürel mirasa duyarlılık gibi değerlerle Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile araştırma gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.

SB.5.2.1. Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder.

Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatlarıyla ele alınır.

Yeni programda kazanım sayısı ikiden bire düşürülerek, kısaca kazanım hakkında açıklama yapılmıştır. Etkinlik örneği verilmemiş, ünite kavramının yeni programla birlikte kalkmasıyla “Kültür ve Miras” öğrenme alanı başlığı altında Eskiçağ konularına değinilmiştir. Şimdi sırayla bu iki programdaki kazanımlara göre hazırlanmış kitapları incelenecektir. Kitaplardan örnekler italik olarak verilmiş ve kazanımın doğrudan verilmek istenildiği yer araştırmacı tarafından altı çizilerek belirtilmiştir. Daha sonra verilen örnekler yorumlanmış kazanımlar ile ilgili yerler kalınlaştırılarak belirtilmiştir. İki kitaba göre kazanımlar incelendikten sonra son olarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirtilmiştir.

Bu bağlamda **2005** yılında yayınlanan SBDÖP’a göre hazırlanmış, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında kullanılmakta olan Sosyal Bilgiler Ders kitabında kazanımların gerçekleştirilmiş olduğunu görebiliyoruz. **“Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.”** kazanımının verilmesine, “Tarih Çağları ve Anadolu’da İlk Yerleşmeler” başlığı altındaki şu örnekleri verebiliriz:

“Çatalhöyük yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olan bir yerdir. Bu yörenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde evlerin inşası için kullanılan kil ve kirecin varlığı, verimli tarım alanlarına sahip olması ile su kaynaklarının bulunması etkili olmuştur. Ayrıca çevresinde yaban hayvanlarının fazla oluşu da yerleşme için bu alanın seçilmesinde rol oynamıştır.”

Yukarıdaki paragrafta “Çatalhöyük’te Yaşam” etkinlik örneği üzerinden kazanımın uygun bir şekilde verilmek istendiğini görüyoruz. Daha sonra öğrencilere Çatalhöyük’te yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında araştırmaya yönelik sorular

verilerek, yerleşmeyi etkileyen faktörleri yapılandırmacı yaklaşımla öğrenmeleri sağlanmıştır.

“Arkeologların buldukları bu tarihi nesne ve mekânlar Gordion’daki ilk yerleşmeler hangi bilgileri vermektedir? Söyleyiniz.”

“Fotoğraf 2.22’de ilkçağ kent yerleşmelerinden biri olan Perge görülmektedir. Mağara ve höyük yerleşmelerinden Perge’deki gibi kent yerleşmelerine geçişte sizce hangi faktörler etkili olmuştur? Açıklayınız.”

Bu iki örnekte görüldüğü gibi konunun başında öğrencilerin dikkatinin verilmek istenen **1. kazanıma** çekilmesi için sorular sorulmuş ve bunlara göre görseller sunulmuştur.

*“İlk insanlardan bugüne kadar geçen zamanda yerleşmeler değişime uğramıştır. Ama yerleşmeyi etkileyen yer şekilleri, iklim, su, toprak ve bitki örtüsü gibi faktörler hep aynı kalmıştır. Örneğin XIX. yüzyılda İngiltere’de gerçekleşen sanayi inkılâbı sonrasında insanlar köylerden şehirlere göç etmişlerdir. Şehirlerde artan nüfus sonucunda ham maddelere ve ticaret yollarına yakın şehirler hızla büyümüştür. Buralarda artan konut ihtiyaçları yeni yerleşmeleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu yenilikler gerçekleşirken insanlar geçmişte bulunduğu gibi ulaşımı kolay, düz arazileri ve uygun iklim koşullarına sahip, bol su kaynaklarının bulunduğu yerleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir.” Burada **yerleşmeyi etkileyen faktörler** örnekler yoluyla verilmiştir. Aşağıda ise günümüzde yerleşmenin geldiği durumu ve yerleşmeyi etkileyen nedenler belirtilmiştir:*

“Kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde insana duyulan ihtiyacın azalması, günümüzde köylerden şehirlere göçü hızlandırmıştır. Şehirlerde artan nüfusun barınma ihtiyaçlarını karşılamak için çok katlı binalar inşa edilmiştir. Son yıllardaki artışın fazla olması bazı şehirlerin nüfusunun milyonun üzerinde olmasını sağlamıştır. Bu da metropol şehirleri adı verilen büyük şehirleri ortaya çıkarmıştır. Metropol şehirlerinde yoğun nüfusu barındırabilmek için gökdelenler inşa edilmiştir.”

2005 SBDÖP’de Eskiçağ konularına ilişkin **2. Kazanım** olan “**Anadolu ve Mezopotamya da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.**” kazanımının, programa göre hazırlanmış olan ders kitabında uygun olarak gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Daha çok “*İlk Çağda Anadolu ve Çevresi*” başlığı altında bu kazanımın verildiğini görüyoruz. “Mezopotamya Uygarlıkları” alt başlığı ile Sümerler, Asurlular ve Babiller anlatılmıştır. Daha sonra Anadolu uygarlıkları olarak Hititler, Frigler ve Lidyalılar, İyonlar ve Urartular ayrı ayrı başlıklarla verilmiştir.

“Toros Dağları’ndan doğup, Basra Körfezi’ne dökülen Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye Mezopotamya adı verilmiştir. Mezopotamya’da başta Sümerler olmak üzere Babil ve Asurlular uygarlıkları hüküm sürmüştür. Kuruldukları bölgeye göre Mezopotamya uygarlıklarının hangi ekonomik faaliyetleri daha çok yapmaları beklenir? Söyleyiniz.”

“Sümerler, şehirlerini zigguratların etrafına kurmuşlardır. Sahip oldukları verimli arazilerden dolayı geçimlerini tarım yaparak sağlamışlardır. Tarımsal faaliyetleri için sulama kanalları açmışlar ve topraklarını sulamışlardır. Ürün fazlalarını pazarlarda değiş tokuş etmişlerdir. Ülkelerinde olmayan ürünleri başka ülkelerden getirmişlerdir. Genellikle buğdaydan ekmek ve yemek yapan Sümerler evlerini de kilden inşa etmişlerdir.” Son iki paragrafta her **iki kazanıma da uygun** bir şekilde Mezopotamya’da yerleşme ve ekonomik faaliyetlerden bahsedilmiş ve Sümerler örneği verilmiştir. Şimdi de bir başka Mezopotamya uygarlığı olan Asurlular ve Babiller yerleşme, ekonomik faaliyet ve sosyal yapıları hakkındaki örneklerle göz atalım:

“Mezopotamya’da kurulan bir diğer uygarlık da Asurlular’dır. Asurluların başkenti Ninova şehridir. Yaşadıkları topraklar tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık ve ticaret için uğraşmışlardır. Asurlular, Anadolu’da Kültepe, Alishar ve Boğazköy gibi yerlerde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu’ya bu koloniler aracılığı ile yazıyı taşımışlardır. Ticareti canlandırmak için Kral Yolu’nu kullanmışlardır. Asurluların çeşitli bölgelerde ticaret kolonileri kurmaları sosyal

yaşantılarını nasıl etkilemiştir? Açıklayınız. Zengin kütüphanelerinin varlığı Asurlular ile ilgili nelerin göstergesi olabilir? Söyleyiniz.”

“Bir diğer Mezopotamya uygarlığı ise Babillerdir. Başkentleri Babil’dir. En parlak dönemlerini ünlü hükümdarları Hammurabi zamanında yaşamışlardır. Hammurabi, Mezopotamya’nın en gelişmiş kanunlarını hazırlamıştır. Büyük bir taş üzerine yazılmış bu kanunlarda mülkiyet, ticaret ve ceza gibi konulara değinilmiştir... Başlıca geçim kaynakları tarım ve ticaret olan Babiller tıp ve astronomi alanlarında ilerlemişlerdir. Mezopotamya’nın mimari açıdan en gelişmiş uygarlığı olan Babiller, inşa ettikleri asma bahçeleri ile ünlüdür.”

Yukarıdaki son iki örnekte sırasıyla Asurlular ve Babillerde **“Yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.”** kazanımının verildiğini görüyoruz. Kazanıma yönelik verilen bilginin hemen ardından pekiştirici olarak öğrencileri düşünmeye ve araştırmaya sevk eden sorular verilmiştir. Bu da öğrenci için öğrenme-öğretme sürecinin etkili hale gelmesine sebep olacaktır. Kitapta Mezopotamya uygarlıklarından bahsettikten sonra Anadolu’da yaşamış uygarlıklardan başlıklar altında bahsedilmiştir.

“Harita 2.10’u inceleyiniz. Anadolu topraklarında İlk Çağda hangi uygarlıkların kuruldukları yerleri söyleyiniz. Friglerin ekonomisinin temeli tarıma dayanıyordu. Frigler çok tanrılı inanca sahip bir uygarlıktı. Ancak dini inançlarında da tarım etkili bir unsurdu. Friglerin dini inançlarında da tarımın etkili olması ile ilgili değerlendirmeleriniz nelerdir? Açıklayınız. Frigler maden ve ahşap işçiliğinde, seramik, kabartma ve kaya mimarisinde ileri gitmiş bir uygarlıktır.”

“Friglerin yıkılmasından sonra kurulan Lidyalıların başkenti Manisa’daki Sard şehridir. Lidyalıların ekonomilerinin temeli ticarete dayanıyordu. Kara ticaretine büyük önem vermişlerdi. Dönemin ünlü ticaret yollarından biri olan Kral Yolunun bir kısmını inşa etmişlerdir. Lidyalılar Kral Yolu üzerinde tarım ürünleri, mermer, halı, kereste, deri ürünleri gibi ürünlerin ticaretini yapmışlardır. Yaptıkları bu ticaret ile zenginleşmişlerdir. Bu yol sayesinde Lidyalılar Doğu ile Batı kültürleri arasında etkileşim yaşanmasını sağlamışlardır. Yoğun ticari faaliyet içinde bulunan

Lidyalılar ticarete takas usulünü kaldırarak parayı icat etmişlerdir. Parayı icat etmeleri Lidyalıların yaşamlarında ne gibi değişikliklere yol açmış olabilir? Söyleyiniz.

Frigler ve Lidyalılar hakkında verilen örnekleri incelediğimizde programdaki ilgili **kazanımla paralellik** olduğunu görüyoruz. Yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak öğrencileri düşünmeye, araştırmaya, bilgiyi işlemeye ve bilginin kalıcılığını sağlamaya yönelik bir şekilde konular işlenmiştir. Kazanımla ilgili programdaki etkinlik örnekleri ve açıklamalar kitaba, öğrenme-öğretme sürecine yönelik bir şekilde yansıtılmıştır. Başta, ortada ve sonra sorular sorularak dikkati çekme, derse ilgiyi artırma ve öğrenmenin kalıcılığı sağlanmaya çalışılmıştır. 2005 programına göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler kitabında Eskiçağ ünitesinin son konusu olarak “İyonlar ve Urartular” ı inceleyelim.

“Yandaki İnternet haberi 2’yi okuyunuz. İyonların hangi alanlarda ilerlemiş olduklarını söyleyiniz. İyonlar, Efes, Milet, Foça ve İzmir gibi Polis adı verilen şehir devletleri kurmuşlardır. İyonlar, yaşadıkları bölgenin coğrafi konumu sayesinde deniz ticaretinde çok gelişmişlerdi. Asya’dan gelen ticaret yollarının bitiş noktasındaki Batı Anadolu ticaretine hâkim olan İyonlar ekonomik olarak oldukça zengin bir uygarlıktı. Bu zenginlikleri siyasal ve sosyal yapılarını da etkilemiştir. Ekonomik refah ve özgür düşüncenin varlığından dolayı İyonlarda pozitif bilimler gelişme göstermiştir. İyonlar döneminde felsefede Diojen, matematikte Pisagor, tıpta Hipokrat, tarihte Herodot gibi bilim insanları yetiştirmiştir... İyonlar, saray ve tapınak mimarisinde oldukça gelişmişlerdir. Birbirine paralel cadde ve sokakların yer aldığı şehirlerine agora (Pazar yeri ve insanların buluştuğu meydanlar), tiyatro gibi yapılar inşa etmişlerdir. İyonların mimari açıdan gelişme göstermeleri ile ekonomik durumları arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir? Açıklayınız.”

“Anadolu’da kurulan diğer bir uygarlık Urartulardır. Doğu Anadolu’da kurulan Urartuların başkenti Tuşpa’dır (Van). Urartuların en önemli ekonomik etkinliği hayvancılık idi. Van Gölü çevresinde ileri bir uygarlık kuran Urartular; kaleler, su kanalları ve su bentleri yapmışlardır. Bu yapıların bazıları günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Sizce Urartular, Van Kalesi’ni neden dağlık bir arazi

üzerine kurmuş olabilirler? Söyleyiniz. Urartular Anadolu ve eski Ön Asya'nın en iyi maden işlemeciliğini yapan toplumu olarak bilinmektedir. Maden işlemeciliğinin yanında kaya oymacılığı, kabartma sanatı gibi sanat dallarında ileri düzeyde olan bir uygarlıktı. İlgilendikleri sanat dalları Urartuların hangi doğal kaynaklara sahip olduğunu göstermektedir? Söyleyiniz.”

Anadolu uygarlıklarından olan, İyon ve Urartu uygarlıklarının ders kitabında işlenişini incelendiğinde **kazanımların başarılı bir şekilde verildiğini** söyleyebiliriz. Kazanıma ilişkin etkinlik örneğinde geçen **“Günlük yaşamla ilgili örneklerden yola çıkarak Anadolu medeniyetlerinin siyasi, sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur”** etkinliğini sınıf içerisinde yapılabilecek tarzda kitapta yer almıştır. Buna yönelik her bir konu başlığı altında öğrencilere sorular yöneltilip söylemeleri istenmiştir. Bu şekilde öğretmen merkezli bir anlayıştan çıkılıp öğrenci merkezli öğretim sistemi uygulanmıştır. Kazanımların verilmesinde yapılandırmacı yaklaşımın temel alındığı ders kitaplarında görülmektedir.

2017 yılında yayınlanan SBDÖP’de Eskiçağ konularına ilişkin kazanımlar teke indirilmiştir. **“Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder.”** olarak belirlenmiş ve **Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının ana hatlarıyla ele alınacağı açıklaması yapılmıştır.** 2017 programına göre hazırlanmış olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı’nı incelediğimizde bu tek kazanımın “Kültür ve Miras” öğrenme alanı başlığında programa uygun şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Başlangıçta ana başlığın altında konular belirtilmiş ve hemen altına “Neler Öğreneceğiz?” bölümü konularak **verilen kazanım belirtilmiştir.** Ders kitabında kazanımın verilmek istendiği yerlerden örnekler şunlardır:

Şekil 3: 2017 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Eskiçağ Konusu ilk Sayfa

TARİHE YOLCULUK

2.1 Asurlu askerler ve kralın arabası

Yukarıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Fotoğraftaki araba ile günümüz otomobilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Tekerleğin olmadığını düşünelim. Otomobil, otobüs, tren, bisiklet, paten, kayak gibi araçlar nasıl hareket edecekti? Uzak bir yere gitmek herhalde epey güç olacaktı. Neyse ki günümüzden çok uzun zaman önce tekerlek icat edildi. Tekerleğin ne zaman icat edildiği bilinmiyor. Ancak ilk tekerlek resimlerine günümüzden 5200 yıl öncesinde Sümerlerde rastlanmaktadır. Peki, Sümerler kim? Tekerlek gibi günümüzde kullandığımız pek çok icadın sahibi olan Sümerleri ve daha birçok uygarlığı tanımak için tarihte bir yolculuğa çıkalım. Binlerce yıl öncesinin Mezopotamya ve Anadolu'suna gidelim.

Yukarıda Eskiçağ konularına başlarken öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde Asurlu askerler ve kralın arabasını tasvir eden bir kabartma resim verilmiş ve ardından verilen metinde günümüzde kullanılan ulaşım vasıtalarına atıflar yapılarak **kazanıma dikkat çekilmeye çalışılmıştır**. Daha sonra harita üzerinde uygarlıkların yerleri gösterilerek insanlık tarihine katkılarının neler olduğu belirtilmiştir. Buna göre İyonlar; bilim, özgür düşünce, Lidyalılar; para, Frigler; kiremit, çengelli iğne, kilim, Hititler; ilk yazılı antlaşma, Urartular; madencilik, Asurlar; kütüphane, Sümerler; yazı, tekerlek, takvim, Babiller; asma bahçeleri, kanun olarak belirtilmiştir. Örneklerde de göreceğimiz gibi **kazanımlar doğrultusunda** Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatlarıyla belirtilmiş ve uygarlıkların insanlık tarihine katkılarının üzerinde durulmuştur.

Mezopotamya medeniyetleri başlığı altında ayrı başlıklar verilmeden uygarlıklardan bahsedilmiştir. “Çok uzun zaman önce insanlar Fırat ve Dicle nehirleri arasına yani Mezopotamya’ya gelip yerleşmişler. Tarım yapmaya başlamışlar ve hayvanları evcilleştirmişler. Önce köyler inşa etmişler. Köyler büyümüş kralların yönettiği kentlere dönüşmüş. Kentler de zamanla devletler haline almış. Tapınaklar, saraylar yapmışlar. Yazıyı kullanmaya başlamışlar. Böylece, eğitim, bilim ve sanat gelişmiş, büyük bir medeniyet haline gelmişler. Mezopotamya medeniyetleri; Anadolu’yu, Mısır’ı, Hindistan’ı etkilemiş. Mezopotamya’ya gelip yerleşen insanlar burada birçok devlet kurdular. Sümerler, Asurlar, Babiller bu devletlerden bazılarıdır. Peki, bu bilgiyi nasıl mı öğrendik? Tabi ki yazı sayesinde. Yazının bulunması insanlık için o kadar önemli ki tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Bu önemli buluş Mezopotamya medeniyetlerinden biri olan Sümerlere aittir.”

“Sümerler ziggurat denilen büyük tapınaklar inşa etmişlerdi. Bu yapılar piramide benziyordu. Asansörün icadına daha binlerce yıl olduğu için Sümerler yapının üst katlarına merdivenle çıkıyorlardı. Zigguratlar hem okul hem gözlemevi hem de tarım ürünlerinin saklandığı depolardı. Sümerli öğrenciler sizin gibi hafif defterlere sahip değildi. Sabah hazırladıkları o ağır kil tabletleri ziggurata götürmek durumundaydılar. Sümerler bu yüksek yapıda Ay’ı, gezegenleri ve yıldızları gözlemliyorlardı. Bu gözlemleri sonucu Ay yılı esasına dayalı takvimi buldular. Günümüzde Ramazan ve Kurban bayramlarının tarihlerini işte bu Ay takvimine göre belirliyoruz. Sümerler döneminde mi günümüzde mi yaşamak isterdiniz? Neden?”

Buradaki Mezopotamya ve Sümerler örneklerini incelediğimizde metinlerin kazanıma uygun bir şekilde verildiğini gözlemliyoruz. **Açıklamaya uygun bir şekilde**, uygarlıklar verilirken derine inilmemiş **ana hatlarıyla** belirtilerek, insanlık tarihine katkıları belirtilmiştir. Öğretim stratejisine uygun bir şekilde soru-cevap, günümüzle ilişkilendirme tarzı etkinlikler verilmiştir. Aynı şekilde konunun devamında Babiller ve Asurlarla ilgili kısımda da kazanımlara uygun şekilde aktarıldığını görüyoruz. “Mezopotamya Medeniyetleri” konusunun en sonunda konunun genelini kapsayacak bir görsel verilmiş ve 3 soruyla öğrencilere bu görsel

yorumlattırılarak güdüleme yapılmıştır. Şimdi ise “Anadolu Medeniyetleri” konusunda kazanımların gerçekleştirilme düzeyini inceleyeceğiz.

“Anadolu tarih öncesi devirlerden itibaren insanların gelip yerleştikleri bir yer olmuştur. Anadolu iklimiyle, yeryüzü şekilleriyle tarım, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere elverişliydi. Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığından çok fazla göç alıyordu. Bu özellikleriyle dünyanın en eski şehirlerinden Çatalhöyük (Konya) ve en eski tapınaklardan olan Göbeklitepe (Şanlıurfa) Anadolu’da bulunuyor.”

“Hititler Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devletti. Mısırlılara karşı savaşmışlardı. Hititler önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititler son derece becerikli mühendislerdi. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa’ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.”

Yeni programın temel felsefesindeki milli, manevi ve kültürel değerlerin kazanılması amacı doğrultusunda Eskiçağ konuları önemli bir yer tutmakta. Özellikle Anadolu uygarlıkları ve bıraktıkları tarihi yapılar, günümüze kadar ayakta kalan eserler, kültürel değerlerimiz arasındadır. Yukarıda ve bundan sonra gelecek kısımdaki gibi **Anadolu’da yaşamış kavimler ve insanlık tarihine katkıları genel olarak ele alınmış**, kültürel mirasımıza farkındalık oluşturacak şekilde metinler ve görsellerle zenginleştirilmiştir. Bu yapılırken mutlaka öğrencilerin çevrelerinde rastlayabileceği tarihi mekânlara ve günümüze kadar ulaşan insanlık tarihine katkılarına atıflar yapılmış. Urartular, Frigler, Lidyalılar ve İyonlar hakkında verilen metinlerde kazanımların gerçekleştirilmesine ilişkin örnekleri kısaca inceleyelim:

“Urartular, Van sınırındaki başkentleri Tuşpa’ya kale, su kanalları, barajlar inşa ettiler. Usta madenciler olan Urartular, çanak çömlek ve mobilya yapımında başarılıydılar.”

“Frig kralı Gordios halkı ile gelip Ankara’ya yerleşmiş. Kurduğu şehre de Gordion adı verilmiş. Zamanla Frigler gelişmiş, büyük bir devlet olmuş. Tarım, hayvancılık yapmış; madencilik, dokumacılık, mobilyacılık gibi alanlarda

ustalaşmıştır. Ürünleri komşuları tarafından taklit edilmiş. Friglerin en tanınmış kralı Midas'tır. Hayatı hikâyelere, efsanelere konu olmuştur.”

“Lidyalılar Ege Bölgesi'nin verimli topraklarına yerleşmişler. En önemli gelirlerini ticaretten elde etmişler. Kendi ülkelerinden başlayıp Mezopotamya'ya kadar uzanan Kral Yolu Lidyalıları zenginleştirmiş. Ticareti kolaylaştırmak için de takas usulüne son verip yanda bir örneğini gördüğünüz madeni parayı kullanmaya başlamışlar.”

“Ege Denizi kıyılarına gelip yerleşen İyonlar burada çok sayıda kent kurmuşlar. Deniz kıyısında yaşadıklarından gemilerle birçok yerle ticaret yapmışlar. Lidyalılardan öğrendikleri parayı da kullanmışlar. Başta Efes olmak üzere kurdukları şehirleri eserlerle donatmışlar. Şehirlerine yanda yer aldığı gibi büyük tiyatrolar inşa etmişler. Bilime de büyük önem vermişler.”

2017 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından almış olduğumuz örnekler programdaki **kazanımla uygun düşmektedir.** Yapılandırmacı yaklaşıma göre öncelikli olan öğrenciye salt bilgi aktarmak değil, kazanım ve değerlerin verilmesidir. Buna göre örnekleriyle gösterildiği gibi, **öğrenci düzeyine uygun bir şekilde yüzeysel olarak uygarlıklara değinilmiştir.** Ayrıca **“Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder.”** Kazanımından hareketle bu katkılar ülkemizden somut örneklerle kitapta belirtilerek kalıcı hale getirilmeye çalışılmıştır. Konunun en sonunda “Sıra Sizde” bölümünde görseller, tarih şeridi, yazılı sorular ve bahsi geçen eserler verilerek konuya ilişkin düşünceleri, ilgilerini tekrar konuya çekmek ve öğrencilerin araştırma yapmaya yöneltmek istenmiştir. Çünkü araştırarak, yaparak, düşünerek öğrenme kazanımların daha kalıcı hale gelmesini sağlayacaktır.

2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları'na göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nı kazanımlara göre karşılaştırdığımızda belirgin farklar olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2: 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan SBDÖP'e göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ konularının kazanımlara göre Karşılaştırılması

	2005 SBDÖP'e göre hazırlanan Ders Kitabı	2017 SBDÖP'e göre hazırlanan Ders Kitabı
1	Eskiçağ konularına yönelik kazanımlar ders kitabında 6.sınıf düzeyinde verilmiş.	Eskiçağ konularına yönelik kazanımlar ders kitabında 5.sınıf düzeyinde verilmiş.
2	“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında verilmiş.	“Kültür ve Miras” öğrenme alanında verilmiş.
3	Eskiçağ konusuna ait kazanımlar “Yeryüzünde Yaşam” ünite başlığı altında verilmiştir.	Ünite sistemi kalkmış ve konular kazanımlar doğrultusunda öğrenme alanı başlıkları altında tasnif edilmiş. Bu bağlamda kitapta bu değişikliğin etkileri görülmüş; uygarlıkların kazanımlar doğrultusunda kültürel etkileşimleri, gelişimleri ve bıraktıkları izler üzerinde durulmuştur.
4	Programda belirtilen “Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımının ilgili programa göre hazırlanmış olan kitapta ayrıntılı olarak üzerinde	Yeni programda bu kazanım çıkarılmasına karşın; kitapta, aynı doğrultuda bilgiler yer almıştır.

	durulduğunu görüyoruz.	
5	“Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.” kazanımı kitapta uygarlıklar ayrı başlıklar altında ele alınarak, ayrıntılı olarak verilmiştir.	Yeni programın kazanımına dair olan açıklama (Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatlarıyla ele alınır.), 2005 programında Eskiçağ konusunun 2. kazanımına benzer şekilde verilmiş ve açıklamada belirtildiği gibi kısa kısa, ana hatlarıyla bahsedildiği ve bilgiden ziyade kazanımın ön plana çıktığı görülüyor.
6	Kazanıma yönelik etkinlikler az ve öğrenciler için ilgi çekici değildir.	Kazanıma yönelik etkinlikler artırılmış ve öğrenciler için daha eğlenceli ve çeşitli etkinlikler konmuştur.
7	Konuların sonunda, kazanımların hatırlatılması ve daha kalıcı olması için verilen ölçme değerlendirme kısımlarında “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin diğer konuları olan coğrafya ile ilgili sorular çok fazla yer kaplamış ve Eskiçağ konularına çok az yer verilmiştir.	Eskiçağ ile ilgili soruların artırıldığını ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanının içindeki diğer konularla adil bir dağıtımın yapıldığı görülmektedir.

4.1.2. İçerik Açısından Karşılaştırma

Sosyal Bilgiler ders kitaplarını içerik açısından karşılaştırmadan evvel içeriğin tanımına bakalım: “İçerik, eğitim öğretim etkinliklerinde amaçları gerçekleştirmek için öğretilmesi gerekenleri açıklayan boyuttur. İçerik, hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesidir. İçeriğin seçiminde kavramsal çerçevenin temel konular ve fikirlerin farklı seçenek ve örneklerin verilmesine dikkat edilmesi gerekir.” (Yel, 2010: 162).

Milli Eğitim bakanlığının yayınlamış olduğu ders kitaplarında yönetmeliğinde içerik hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlar olarak belirlemiştir (TTK, 2012):

- 1- Dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenir.
- 2- Dersin özelliğine göre ünite, bölüm, tema ve konular arasında hacim bakımından eğitim ve öğretim programının içeriğine uygun bir denge kurulur.

İçeriğin belirlenmesinde aşağıdaki özellikler dikkate alınmalıdır. Burada içerikte bulunması gereken nitelikler ve incelenen ders kitaplarından örneklere yer verilmiştir:

4.1.2.1. Geçerlik ve Güvenirlilik

Ders kitaplarında verilen içeriğin geçerli ve güvenilir olması gerekir. Geçerlik; içeriğin kazanımlarla bağlantısının kurulmasıdır. Güvenirlilik ise; verilen bilgilerin tutarlılığıdır.(Yel, 2011)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 1. Bölümde kazanımlarda da ayrıntılı olarak incelendiği gibi **her iki kitabın Eskiçağ konularına ilişkin içeriği, kazanımlarla ve MEB programıyla uyumlu olarak yer almaktadır. Bu bağlamda geçerlik özelliği taşıdığını söyleyebiliriz. Ayrıca, Anadolu ve Mezopotamya medeniyetleri**

bölgelere göre ayrılarak kronolojik sırayla, birbiriyle tutarlı bir şekilde verildiği için de “güvenirlilik” özelliğini taşımaktadır.

4.1.2.2. Bilimsellik

İçeriğin bilimsel açıdan güncellenmesi ve kitaplarda bilimsel hataların olmaması gerekmektedir. Öğrencilerde, inceleme, gözlem ve belli probleme yönelik araştırma yapmaya sevk etme ile bilimsel düşünme yöntemi geliştirilmelidir.

Yeni programa göre hazırlanmış olan kitapta Eskiçağ konularında **güncelleme** yapıldığını görmekteyiz. Bununla beraber her iki kitapta da **bilimsel hatalar** bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse:

“Arkeologların buldukları bu tarihi nesne ve mekânlar Gordion”daki ilk yerleşmeler hangi bilgileri vermektedir? Söyleyiniz.(2005)”

“Hititler, önceleri Anadolu”da dağınık beylikler halinde yaşamışlardır. Sonraları beylik oluşturarak Kızılırmak Nehri çevresinde Hitit Devleti”ni kurmuşlardır. Hititler Mezopotamya”da yaşamış diğer uygarlıklar gibi yerleşim alanı olarak akarsuların çevresini tercih etmişlerdir. Boğazköy kalıntılarına ait Fotoğraf 2.25”i inceleyiniz. Kazı çalışmaları sonucu çıkarılan bu küplerin hangi amaçlarla kullanılabilmiş olabileceğini tahmin ediniz. Tahmininizi arkadaşlarınızla paylaşınız... Hititler, topraklarını genişletmek için Mısırlularla savaşmıştır. Hititlerin galibiyeti ile biten savaş sonunda (MÖ XII. yy) bilinen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşma sizce neden kil tablet üzerine yazılmış olabilir? Söyleyiniz.(2005)”

“Bu yüzden Frigler tarımı korumak için ağır yasalar düzenlemişlerdi. Örneğin öküz kesmek en büyük suçtu ve cezası ölümdü.(2005)”

“Hititler Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devletti. Mısırlulara karşı savaşmışlardı. Bu devletle tarihin bilinen ilk yazılı

antlaşması olan Kadeş antlaşmasını imzalamışlardı. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır.(2017)”

“Ankara”nın daha önce de bir devlete başkentlik yaptığını biliyor musunuz?(2017)”

“Hititler, önceleri Anadolu”da dağınık beylikler halinde yaşamışlardır. Sonraları birlik oluşturarak Kızılırmak Nehri çevresinde Hitit devletini kurmuşlardır. Hititler de Mezopotamya”da yaşamış ilk uygarlıklar gibi yerleşim alanı olarak akarsuların çevresini tercih etmişlerdir.(2005)”

“Anadolu”da kurulan uygarlıklardan Friglerin başkenti Ankara”nın batısında bulunan Polatlı ilçesi yakınlarındaki Yassıhöyük”tür (Gordion). Frig krallarına genel olarak “Midas” ismi verilmiştir. Friglerin ekonomisinin temeli tarıma dayanıyordu. Bu yüzden Frigler tarımı korumak için ağır yasalar düzenlemişlerdi. Örneğin öküz kesmek en büyük suçtu ve cezası ölümdü.(2005)”

Kitaplarda verilen bilgi ve döneme ait kalıntılar dönemin sosyal ve ekonomik yaşamıyla ilişki kurdurulup, **arkeologlar ve Eskiçağ bilimcilerinin izledikleri yollar gibi** öğrencilere yorumlattırılmaya çalışılarak bilimsellik ön plana çıkarılmıştır. Buna ait bazı örnekler şu şekildedir:

Şekil 4: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 44

► Ülkemizde Tarih Çağları ve İlk Yerleşmeler

Ayşe ve sınıf arkadaşları okullarındaki gezi, tanıtma ve turizm kulübünün düzenlediği geziye katıldılar. Gordion'daki höyüğü gezdiler (Fotoğraf 2.21). Arkeologların yaptıkları kazı çalışmaları sonrasında buldukları ağaç mobilyalar, bronz taşlar, seramikten yapılmış çanak ve çömlekler, şehir surları, kale kalıntıları vb.ni gördüler.

☞ Arkeologların buldukları bu tarihî nesne ve mekânlar Gordion'daki ilk yerleşmeler hakkında hangi bilgileri vermektedir? Söyleyiniz.

Fotoğraf 2.21: Ayşe ve sınıf arkadaşları Gordion'da (Ankara)

Fotoğraf 2.22'de İlk Çağ kent yerleşmelerinden biri olan Perge görülmektedir.

☞ Mağara ve höyük yerleşmelerinden Perge'deki gibi kent yerleşmelerine geçişte sizce hangi faktörler etkili olmuştur? Açıklayınız.

Fotoğraf 2.22: Perge'den bir görünüm (Antalya)

Araştırma: canakkale.gov.tr İnternet adresine girerek Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerinden biri olan Truva antik kentinin açık hava müzesine ait görüntüleri inceleyiniz. Bu yerleşim yerinin özellikleri hakkında bilgi edininiz.

Yukarıdaki örnekte, ülkemizde bulunan bir höyükten çıkarılan kalıntılardan bahsedilmiş ve buradaki ilk yerleşmeler hakkında **öğrencilerden çıkarımda bulunmaları istenmiştir**. Ardından yine bir başka resimle daha sonra gelecek konuya hazırlama ve öğrencileri düşünmeye sevk etmek için soru sorulmuş ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için araştırma ödevi verilerek öğrencilere bilimsellik kazandırılmak amaçlanmıştır.

Bir başka örnek: “Günümüz Amasya’sına ait Fotoğraf 2.23’ü inceleyiniz. MÖ 5000 yıllarında kurulduğu bilinen Amasya’nın bir vadide, akarsu boyunca kurulmasının nedenlerinin neler olabileceğini söyleyiniz. Siz de çevrenize ve farklı yerleşim yerlerine ait görseller bulunuz. Bu yerleşim yerlerinin hangi özelliklere bağlı olarak gelişmiş olabileceğini söyleyiniz. Yaşadığınız yerleşim yeri sizce sahip olduğu hangi özellikleri sebebiyle yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir? Söyleyiniz.” Burada yerleşmelerin nasıl başladığına, nelerin etkilediğine ve nasıl devam ettiğine yönelik gözlem ve araştırmaya yön verilmiştir.

Şekil 5: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43

► Çatalhöyük

Fotoğraf 2.20: Konya Çatalhöyük'teki kazı çalışmalarına katılan bir grup öğrenci

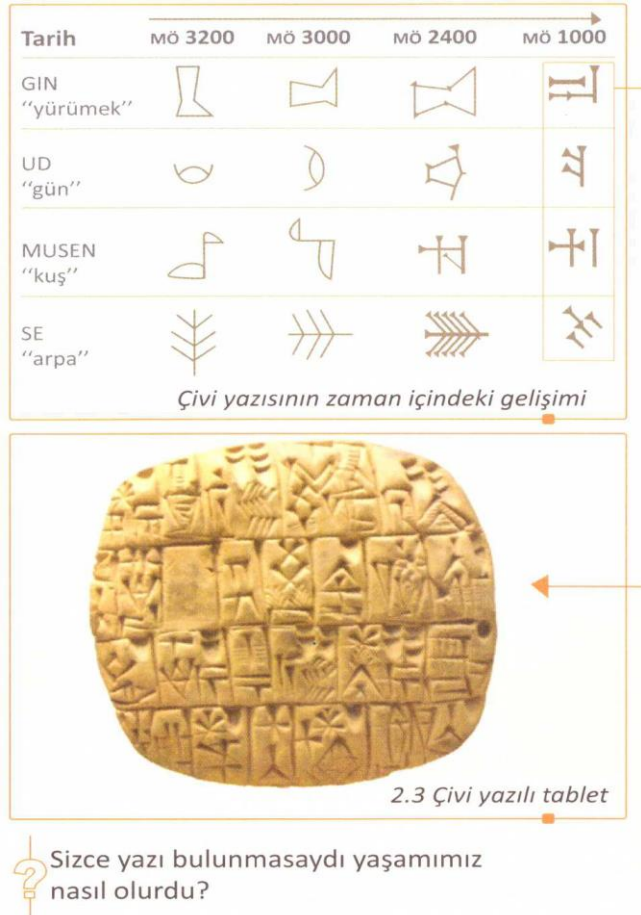
Ayşe'nin tarihî yerlere ilgisini fark eden annesi eve dönüş yolları üzerinde bulunan Çatalhöyük'e de gidebileceklerini belirtti. Bunun üzerine Ayşe, sevinçle annesine sarıldı, onu öptü.

Çatalhöyük'e geldiklerinde birçok turist de burayı gezdiğini, bir öğrenci grubunun kazı çalışmalarına katıldığını gördüler (Fotoğraf 2.20). Ayşe, rehberin turistlere Çatalhöyük ile ilgili olarak verdiği şu bilgileri dikkatle dinledi:

Yukarıdaki resimde Konya Çatalhöyük'te arkeolojik kazı çalışması yapan bir grup öğrenci gösterilmiş daha sonra Çatalhöyük hakkında bilgiler verilmiştir. Burada öğrenciler **Eskiçağ'a ait bilgilerin nasıl ortaya çıktığını ve arkeologların nasıl çalıştığını fark edecektir.** Ayrıca, resim ve sonrasındaki temsili bir öğrencinin yaşamından aktarılan arkeolojik alan ziyaretinden hareketle öğrencilerin arkeolojik çalışma alanlarını görme ve araştırma isteği uyanacaktır.

2017 programına göre hazırlanmış olan ders kitabında bilimsel konu işlenişlerine dair örnekler:

Şekil 6: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 37

Üstteki örnekte çivi yazısının tarih içindeki gelişimi ve örnek bir çivi yazılı tablet verilmek istenmiştir ancak tablet çivi yazısı değil hiyeroglif yazısını göstermektedir. Bu resimle birlikte aynı sayfada yazının ortaya çıkması ve gelişiminden bahsedilmiştir. **Çivi yazısından bazı örneklerin okunuşu ve anlamları verilerek öğrencilerin arkeolojik araştırmalar yoluyla bulunan tabletlerin nasıl okunduğu, Eskiçağ konusu işlenirken verilen bilgilerin nereden öğrenildiği ve nasıl günümüze geldiği bilimsel bir şekilde öğrencilere sunulmak istenmesi öğrencilerin ilgisini çekecektir ancak verilen görsel hatalıdır.** Ayrıca burada Şekil 6'nın alt kısmında örnek olarak verilen tabletin ters aktarıldığı görülmektedir.

Şekil 7: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43

Sıra Sizde

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni www.kultur.gov.tr adresinden sanal turla ziyaret ederek aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Müzede hangi devletlere ait eserler sergilenmektedir?
2. Müzede sergilenen eserlerin türleri nelerdir?
3. Bu eserlerden hangileri daha çok ilginizi çekti? Neden?
4. Müzelerin tarihi eserlerin korunmasındaki önemi nedir?

Bu konuda daha fazla bilgi için; Gülay Sert ve Cemal Eker, "Keşfedin Anadolu Uygarlıkları" ve Jane Bingham, "Antik Dünya Ansiklopedisi" kitaplarından yararlanabilirsiniz.

Şekil 7'de Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin internet adresinin sanal turla ziyaret edilerek sorulan bazı soruların cevaplandırılması istenmiştir. **Bu şekilde öğrenciler, tarihi kalıntıların nasıl korunduğu, müzeciliğin önemini, tarih bilimcilerin çalışma yöntemlerini farkına varacaklardır.** Bu bağlamda bilimsel bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. Ardından yine öğrencileri araştırmaya sevk etmek ve konu hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen öğrencilere yönelik, sağ tarafta konuyla alakalı **kitap önerileri** verilmiştir.

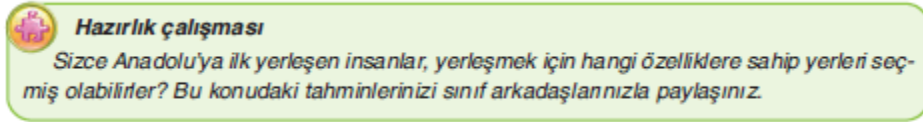
Genel olarak kitaplar incelediğinde bilimsel konu işlenişlerine yer verildiğini görmekteyiz. Eskiçağ konuları sosyal bilimcilerin kullandığı araştırma ve çalışma yöntemlerini görme ve fark etme açısından uygun bir içeriğe sahiptir. Fakat teknolojinin ilerlemesi ve bilimsel araştırmaların artmasıyla Eskiçağ'a ait bilgilerin de güncellenmesi gerekmektedir. Yıllardan beri Eskiçağ konularında aynı bilgilerin tekrarlandığını görmekteyiz. Buna göre kitap yazarlarının, Eskiçağ ile ilgili son dönemde ortaya konmuş yenilikleri takip edip bunları kitaba yansıtmaları gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca konu ile ilgili alanından uzman akademisyenlerle görüşülüp bilgi alınmalı ve kitapta sunulan içeriğin bilimselliği kontrol ettirilmelidir.

4.1.2.3. Öğrenci İlgisi ve İhtiyaçlarını Karşılama

İçerik, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanmalı ve öğrencilerde merak duygusu uyandırılmalıdır (Gülersoy, 2013). Buna göre 2005 ve 2017 yılları SBDÖP'e göre hazırlanmış kitaplardan öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine ilişkin örnekler aşağıdadır:

2005 programına göre hazırlanmış olan kitapta, Eskiçağ konusunun başlangıcı şu şekilde yapılmıştır:

Şekil 8: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 42

Yukarıdaki örnek “İlkçağda Anadolu ve çevresi” konusunun başlangıcında verilmiştir. Böylelikle **öğrencilerin dikkati konuya girişte çekilmek ve dersin kazanımından bahsedilmek istenmiştir**. Dersin girişinden dikkati çekmeye yönelik soru sorma öğrenme-öğretme sürecinden etkili bir yoldur. Ardından konu ile ilgili bilgiler verilirken 3. Şahsın ağzından, arkeolog bir anne ve kızı Ayşe adlı bir öğrencinin yaz tatili yaşantılarından yola çıkılarak aktarılmıştır. “Yaz tatilini Antalya’da geçiren Ayşe, dönüş yolunda Karain Mağarası’na ait tabelayı gördü. Ayşe’nin isteğini kırmayan babası Karain Mağarası’na giden yola döndü. Arkeolog olan annesi, Ayşe’ye yol boyunca bu mağara ile ilgili bilgiler verdi.” Bu şekilde hikâyeleştirilerek olayların ve bilgilerin verilmesi öğrencilerin hoşuna gidecek ve ilgilerini çekecektir.

Şekil 9: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 43

– Çatalhöyük, yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olan bir yerdir. Bu yörenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde evlerin inşası için kullanılan kil ve kirecin varlığı, verimli tarım alanlarına sahip olması ile su kaynaklarının bulunması etkili olmuştur. Ayrıca çevresinde yaban hayvanlarının fazla oluşu da yerleşme için bu alanın seçilmesinde rol oynamıştır.

☞ Tarih atlaslarınızda Anadolu’da tarih öncesi ve ilk tarihsel dönemlere ait uygarlık merkezlerini gösteren harita üzerinde Çatalhöyük’ü gösteriniz.

☞ Dergi haberi 3’teki açıklamalara göre Çatalhöyük’teki en önemli gelişme nedir? Sizce Çatalhöyük’ün hangi özellikleri bu gelişmenin yaşanmasında etkili olmuştur? Bu özelliklerin, insanların bu yerleri yerleşim yeri olarak tercih etmeleri üzerindeki etkileri neler olabilir? Söyleyiniz.

Dergi haberi 3

Yukarıdaki örnekte sağ tarafta bir dergi haberi verilmiş ve bu habere göre metnin içinde sorular yöneltmiştir. Yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çok

boyutlu düşünceleri istenmiştir. İzlenen bu yol ve öğrencilere konu hakkında neden-sonuç ilişkisi kurdurmakta ilgilerini çekecektir. Daha sonra takip eden sayfada bir internet adresi verilerek oradan öğrencilerin Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerinden biri olan Truva antik kentinin açık hava müzesine ait görüntüleri inceleyip, özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları istenmiştir. Ülkemizdeki tarihi yerlerin önemi hakkında bilgi sahibi olmak herkes için bir gereksinimdir.

“Günümüz Amasya’sına ait Fotoğraf 2.23’ü inceleyiniz. MÖ 5000 yıllarında kurulduğu bilinen Amasya’nın bir vadide, akarsu boyunca kurulmasının nedenlerinin neler olabileceğini söyleyiniz. Siz de çevrenize ve farklı yerleşim yerlerine ait görseller bulunuz. Bu yerleşim yerlerinin hangi özelliklerine bağlı olarak gelişmiş olabileceğini söyleyiniz. Yaşadığınız yerleşim yeri sizce sahip olduğu hangi özellikleri sebebiyle yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir? Söyleyiniz.” Burada öğrenciye kendi şehri hakkında neleri bildiğinin sorulması kitabın öğrenci ilgi-ihitiyaçlarına dikkat edildiğini göstermektedir.

Şekil 10: 2005 SBDÖP’e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 46

Hazırlık çalışması

Anadoluya neden “uygarlıkların beşiği” denildiğini araştırınız.

“İlk Çağda Anadolu ve Çevresi” başlığı altında yukarıdaki soru yöneltilerek hem geçmiş dersin tekrarı sağlanmış olacak, hem de yaşadığımız toprakların taşıdığı değer ve tarihi, kültürel geçmişi hakkında bilgi sahibi olup, bilinç kazanmalarına yardımcı olacaktır.

Şekil 11: 2005 SBDÖP’e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 49

Hitit kralları tanrılara hesap vermek amacıyla kendi dönemleri ile ilgili olayları kaydettirmişlerdir. Bu durum anaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece tarih yazıcılığının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.

Öğ Hattuşa Haber’de yayımlanan haberlerden yararlanarak Hititler ile ilgili hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Söyleyiniz.

Öğ

HATTUŞA HABER

BÜYÜK KRALIMIZ YAZICISINA TARİH YAZDIRIYOR!

Büyük kralımız Hititlerin tarihini yazdırıyor. Bu yazıyı yazan kişiye yazıcı denir. Yazıcılar kralın emriyle yazı yazarak kralın işlerini kolaylaştırırlar.

HATTUŞA HABER

KRAL KENTE TAPINAK YAPTIRIYOR!

Kralımız Hititlerin tapınaklarını yaptırdı. Tapınaklar Hititlerin tanrılara saygı gösterdikleri yerlerdir. Tapınaklar Hititlerin inancını gösterir.

Yukarıda, sanki döneme ait bir gazete varmış gibi bir haber verilerek öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde resimler verilmiş ve bu resme göre Hititler ile ilgili çıkarımlarda bulunmaları istenmiştir. Bu da öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçların karşılanmasına bir örnektir.

2017 programına göre hazırlanmış ders kitabında öğrencilerin ilgi ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin örneklere bakıldığında; Şekil 3'te de aktardığımız gibi Asurlu askerler ve kralın arabasının resmedildiği bir fotoğraf vardır.

Şekil 12: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 36

Yukarıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Fotoğraftaki araba ile günümüz otomobilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Tekerleğin olmadığını düşünelim. Otomobil, otobüs, tren, bisiklet, paten, kaykay gibi araçlar nasıl hareket edecekti? Uzak bir yere gitmek herhalde epey güç olacaktı. Neyse ki günümüzden çok uzun zaman önce tekerlek icat edildi. Tekerleğin ne zaman icat edildiği bilinmiyor. Ancak ilk tekerlek resimlerine günümüzden 5200 yıl öncesinde Sümerlerde rastlanmaktadır. Peki, Sümerler kim? Tekerlek gibi günümüzde kullandığımız pek çok icadın sahibi olan Sümerleri ve daha birçok uygarlığı tanımak için tarihte bir yolculuğa çıkalım. Binlerce yıl öncesinin Mezopotamya ve Anadolu'suna gidelim.

Hemen altında, Şekil 12'de görüldüğü gibi fotoğrafı incelemeleri ve fotoğraftaki araba ile günümüz otomobilleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların neler olduğu söylemeleri istenmiştir. Ardından verilen metinden tekerleğe atıf yapılarak tekerleğin günümüz kullanım alanlarından bahsedilmiş ve bizim için önemi vurgulanmıştır. Sadece tekerlek değil, kullandığımız pek çok icadın kökeninin Eskiçağ'a uzandığından bahsedilmiştir. Bu şekilde bir anlatım tarzı ve verilen bilgiler ile öğrencilerin ilgisini çekecek hem de gündelik ihtiyaçlarını karşıladığı basit aletlerin oluşumu hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

Bir diğer örnek ise Şekil 6'da alıntılanan çivi yazılı tablet örneğidir. Tabletlerin binlerce yıl evvel nasıl ortaya çıktığının bahsedilmesi, bir örneğinin ve nasıl Türkçeye çevrildiğinin gösterilmesi, ayrıca zigguratlardaki eğitimden bahsederken günümüz öğrenci defterlerine atıf yapılması öğrencilerin ilgisini çekecektir. Öğrencilerin kullanmış oldukları araç gereçlerle binlerce yıl öncesi öğrencilerinin kullanmış oldukları araç gereçlerin karşılaştırılması, dönemi daha iyi kavramalarını ve kullandıkları diğer eşyaların tarihi geçmişini sorgulamalarını sağlayacaktır.

Lidyalılar ile ilgili bölümde “*Paranın kullanılmadığı zamanları düşünelim. Acaba insanlar ihtiyaçlarının nasıl karşılıyor, nasıl alışveriş yapıyorlardı?*” sorusu verilmiştir. Buradan hareketle öğrenciler, bizim kültürümüzde yakın tarihe kadar dahi kullanılan takas usulünü öğrenecekler ve her gün kullanmış oldukları paraların tarihi serüveni ve çıkış noktasını fark edeceklerdir. Ceplerinde taşıdıkları basit bir metal veya kâğıt parçasının binlerce yıllık tarihçesini düşünmek eğlenceli ve ilgi çekici olacaktır.

2005 ve 2017 programlarına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları genel anlamda incelendiğinde, örneklerde de görüldüğü gibi öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılar niteliktedir. Dikkatlerini çekecek, merak uyandıracak unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca yaşadıkları zaman, şehir ve ülkeleri hakkında neler bildiklerini sorulması ve bunlar hakkında araştırmaya sevk etmesi bireylerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir.

4.1.2.4. Faydalılık

Toplumsal ilişkiler bakımından içeriğin faydalı olması büyük önem taşımaktadır (Gülersoy, 2013). Özellikle Sosyal Bilgiler dersinin amacı öğrencileri hayata hazırlamak olduğu için, öğrencilere yaşamlarına yönelik fayda sağlayacak, mevcut ve gelecekteki problemlere de hazırlayacak bilgiler olmalıdır. Bu açıdan baktığımızda incelemiş olduğumuz ders kitaplarının Eskiçağ konularında aşağıdaki faydaların gözetildiği saptanmıştır:

- Ülkemizdeki, Eskiçağ’dan günümüze kalan coğrafi ve turistik yerler özellikleriyle tanıtılmış. Buraların bizim kültürümüze ait olduğunu bilmeleri, Sosyal Bilgiler dersinin amaçları arasında bulunan bireylerin kültürünü öğrenip sahip çıkmasına, milli benlik şuurunun oluşmasını ve buralara karşı daha duyarlı olmalarını sağlayacaktır.
- Eskiçağ’ın en önemli iki medeniyete ait uygarlıkların genel özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu sayede öğrencilerin genel kültür bilgileri gelişecektir.

- Topraklarımızın geçmişte Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarına ev sahipliği yaptığını bilecekler ve ülkemizin bulunduğu konumun önemini fark edeceklerdir.
- Ders kitaplarında, uygarlıkların yaşadığı yerlerin günümüzde hangi bölgeler ve illerimizde bulunduğu, ayrıca oranın hangi özelliğinden dolayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları yerin geçmişini ve özelliklerini bilmesi ileride buldukları mevkilerde ülkemizin tanıtımına katkı sağlayacaktır.
- Ders kitaplarında, uygarlıkların buldukları icatlardan bahsedilirken günümüzde kullanılan eşyalara sık sık atıflar yapılmıştır. Günlük kullandığımız eşyaların Eskiçağ'lara kadar kökeninin indirilmesiyle, bugün kullandıklarımızın daha da gelişebileceğinin farkına varırlar.

Ders kitaplarından bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Eski kitapta Antalya'da; Karain mağarası, ilk yerleşim yerlerinden biri olan Perge; Konya'da, yerleşik hayata ilk geçiş örneklerinden olan Çatalhöyük; Eskişehir'de Gordion höyüğü; 7000 yıl önce kurulan Amasya; Çorum'da, Hititlerin yaşadığı Boğazköy; Manisa'da, Lidyalıların başkenti Sard şehri; İyonların yaşadıkları Efes, Milet, Foça, İzmir ve Urartuların başkenti olan Van (Tuşpa)'dan bahsedilmiştir. Bu sayede öğrenciler ülkemizde bulunan coğrafi ve turistik yerlerin farkına varacak, kültürel anlamda gelişme sağlayacaktır.

2017 yılı kitabına bakıldığında, Şekil 12'de aktarılan Eskiçağ konusuna ait ilk metinde tekerleğin serüveninden bahsedilmiş, ilk defa günümüzden 5200 yıl evvel görüldüğü ve zaman içinde bugüne kadar gelen gelişiminden bahsedilmiştir. Bu bilgi öğrencilere araştırma ve bilimin önemini gösterecektir.

Yeni kitapta da, eski kitapta olduğu gibi ülkemizdeki Eskiçağ'dan kalma tarihi ve coğrafi yerlere atıflar yapılmıştır. 2017 kitabında, eski kitapta olmayan Kayseri'deki Karum Kaniş ve en eski tapınaklardan olan Şanlıurfa Göbeklitepe eklenmiştir. **Ülkemize ait önemli yerlerin belirtilmesi, memleketimizin**

konumunun önemini ve kültürünün ne kadar eskilere gittiğinin farkına varacaklardır.

Şekil 13: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 44

 Sıra Sizde

Aşağıdaki tabloda Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin insanlığa katkıları yer almaktadır. Bu katkılar olmasaydı yaşamımız nasıl olurdu? Karşlarına yazınız.

Yazı
Tekerlek
Baraj
Kütüphane
Okul
Para
Seramik
Kanunlar
Madencilik
Takvim

Yukarıda verilen etkinlikte Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine katkıları verilmiştir. Bu etkinlik sayesinde öğrencilere, tarih bilinci, kadim uygarlıklardan beri bilimin ve medeniyetin katlanarak geliştiği ve bizlerinde bu süreçte olduğumuz fark ettirilecek, ayrıca çevremizdeki kültürel mirasa duyarlılık oluşacaktır.

2005 ve 2017 yılları programlarına göre hazırlanmış olan ders kitaplarında Eskiçağ konularına ilişkin içeriğin faydalılığını incelendiğinde, **her iki kitapta bireylere fayda sağlayacak özellikleri taşımaktadır.** Bu bilgilerle nitelikli, yaşadığı yerin geçmişini, önemini ve özelliklerini bilen bireyler yetişecektir. **Yeni kitapta verilen görseller, güncel bilgiler ve farklı etkinlikler sayesinde yeni programa göre hazırlanmış olan kitabın daha faydalı olduğu düşünülmektedir.**

4.1.2.5. Öğrenilebilirlik

İçeriğin öğrenilebilirliği düzeye uygunluğu ile ilgilidir. İçeriğin zorluk düzeyi öğrencilerin seviyelerine göre belirlenmelidir (Yel, 2011). **2005** programında Eskiçağ konusu 6.sınıfta verilmekteydi. Bu programa göre hazırlanan ders kitabında Ayşe ve ailesinin yaşantısı üzerinden, ülkemizdeki Eskiçağ'a ait yerler ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Bu tarzda bir anlatımın öğrencilerin zihinsel düzeyine uygun olduğu görülmektedir. İçerikte öğrencilere doğal çevreye duyarlılık değeri vermek istenmiştir. **Bu bağlamda bilişsel alan ile beraber duyuşsal alanın da önemsendiği belirtilmelidir. Eskiçağ konularında fazla ayrıntıya girilmesi, öğrencilerin hazır kabul edilmesi ve konu başlangıcında herhangi bir ön bilgi verilmeden konuya geçilmesi öğrenilebilirliği zorlaştırmaktadır.** Ayrıca ders kitabında çok fazla yer alan internet araştırma çalışmaları her öğrencinin yapabileceği nitelikte değildir. Bu da her öğrenciye eşit bilgi sunulmadığını gösterir.

2017 programında Eskiçağ konuları 6.sınıftan 5.sınıf düzeyine indirilmiştir. Fakat buna bağlı olarak da **içeriğin öğrenilebilirlik seviyesinin öğrenci düzeyine indirgenmeye çalışıldığını söyleyebiliriz.** Yeni kitap dergi formatında hazırlanmış, Anadolu ve Mezopotamya medeniyetleri düzeye uygun bir şekilde, **yüzeysel olarak ele alınmış, ayrıntılı olarak başlıklar altında verilmemiştir.** Eski kitaptan farklı olarak el yapımı resimler değil gerçek fotoğraflar kullanılması da öğrenmeyi kolaylaştıracaktır. Her öğrencinin ulaşamayacağı, zor etkinliklerden kaçınılmıştır. Yeni kitaptaki etkinliklerin de konunun hemen ardından öğrenci düzeyi dikkate alınarak belirlendiği söylenebilir.

4.1.2.6. Sosyal Gerçeklerle Tutarlılık

Ders kitabının içeriğinde öğrenciler için en gerekli bilgiler bulunmalıdır. İçerik toplumsal gerçeklerle uyumlu olmalıdır. Her iki kitapta da Eskiçağ konuları açısından yararlı bilgiler verilmiştir. İki programda da verilmek istenen estetik ve kültürel mirasa duyarlılık değeri içerikte verilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde **öğrencilerin toplumsal değerlere uyum sağlamasına yardımcı olunmak istenmiştir.** Ancak daha önce de belirtildiği gibi eski kitap bilgi ağırlıklı olduğu için

öğrencilere ağır gelecek düzeydedir ve **değerler arka planda kalmıştır**. Yeni programa göre hazırlanan kitapta ise değerlerin daha ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Öğretmenlere, Eskiçağ konularının dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında yöneltilen sorularda, genel olarak paralellik göstermediği, anlatırken günümüze uyarlamada ve günümüz gerçekleriyle Eskiçağ konularını bağdaştırmada zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde **Eskiçağ'a ait bazı konuların sosyal gerçeklerle tutarlılığından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Yerleşmeyi etkileyen faktörleri veya uygarlıkların gelişimini incelediğimizde, halen gelişmekte olan insanoğlunun sosyal yaşantısıyla bağ kurulabilir**. Ancak özellikle dönemin dini yapısının anlaşılması güç durumdadır. Buna bir örnek verilecek olunursa:

Şekil 14: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 41

“...Menua Tanrı Haldi'nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı'dır. Menua der ki, kim bu yazıyı silerse, kim onu tahrip ederse, kim bunu görürse, kim başkasına 'bu kanalı ben açtım' derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin”.

Gülseren Sert, Keşfedin Anadolu Uygarlıkları, s. 51.

Yukarıdaki veya genel olarak tanrı, tanrıça gibi kelimeler toplumun sosyal yapısıyla bağdaşmadığı için öğretmenlerimiz, öğrencilerin algılamakta zorluk çektiğini belirtmişlerdir.

Şekil 15: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış Ders Kitabı, s. 45

nin hangi özelliklere bağlı olarak gelişmiş olabileceğini söyleyiniz.

Yaşadığınız yerleşim yeri sizce sahip olduğu hangi özellikleri sebebiyle yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir? Söyleyiniz.

Kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde insana duyulan ihtiyacın azalması, günümüzde köylerden şehirlere göçü hızlandırmıştır. Şehirlerde artan nüfusun barınma ihtiyaçlarını karşılamak için çok katlı binalar inşa edilmiştir. Son yıllardaki artışın fazla olması bazı şehirlerin nüfusunun milyonun üzerinde olmasını sağlamıştır. Bu da metropol şehirleri adı verilen büyük şehirleri ortaya çıkarmıştır. Metropol şehirlerinde yoğun nüfusu barındırabilmek için gökdelenler inşa edilmiştir (Fotoğraf 2.24).

Fotoğraf 2.24: İstanbul'daki gökdelenlerden bir görünüm

Eski kitaba ait yukarıda görülen örnekte de günümüz sosyal yaşamını yansıtan, yerleşmeyi etkileyen faktörler ve sonuçlarından bahsedilmiş, konuya uygun bir görselle ifade edilmiştir.

4.1.2.7. İçeriğin Mantıksal Yapısı

Ders kitabında seçilen içeriğin hangi düzey ve sistemde okutulacağı içeriğin düzenlenişinde onun mantıksal ve psikolojik yönünün belirtilmesi gerekmektedir(Yel, 2011). İncelenen 2005 ve 2017 yılları SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitapları, içeriğin mantıksal yapısına uygun olarak hazırlanmıştır. **Kitaplar hakkında yukarıda belirtilen incelemeler doğrultusunda, içeriklerin programlara paralel olarak hazırlandığı görülmektedir. İçeriğin programlara olan uygunluğu, mantıksal yapıya da uyum sağlamasına sebep olmuştur.**

4.1.2.8. İçeriğin Psikolojik Yapısı

“Ders kitaplarındaki içerik öğrenciye göre hazırlanmalıdır (Görelilik İlkesi). “öğrenci merkezli” eğitimin söz konusu olduğu bu dönemde muhtevanın bu özelliğe sahip olması önemlidir. Ayrıca muhteva öğrenci seviyesine uygun olarak açık ve anlaşılır olmalı (Açıklık İlkesi); öğrenciye en kısa yoldan “yararlı” bilgiye ulaştırmalıdır (Ekonomiklik İlkesi) (Yel, 2011).

Eski programa göre hazırlanmış olan kitapta Eskiçağ konularında psikolojik yapının kısmen uygun olduğun söylenebilir. **Kullanılan dil ve anlatım yöntemi açısından öğrenci düzeyi dikkate alınmıştır. Görseller fazla kullanılarak yaş grubuna uygun hitap edilmiştir.** Ancak kitapta **soyut kavramların fazla olduğu** görülmekte ve öğrencilerin **öğrenmeye hazır olduğu düşüncesi ile konular aktarılmıştır.** Hâlbuki somuttan soyuta, basitten karmaşığa ve bilinenden bilinmeyene ilkelerine uyulması gerekmektedir. Eski programa göre hazırlanan kitaplar, ders ve çalışma kitabı ayrı olduğu için olsa gerek ki, konulara ayrıntılı olarak girilmiş, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları yabancı kelimelere çokça yer

verilmiştir. Ayrıca ne kadar görseller çok kullanılmış olsa da, sayfalar yazıya boğulmuş olarak gözükmektedir. Bunlar öğrencinin derse odaklanmasını, motive olmasını ve kavrama düzeylerini etkileyecektir.

Yeni programa göre hazırlanmış kitabın içeriğinin **psikolojik yapıya daha uygun olduğunu söylenebilir**. Dil olarak öğrencilerin seviyesine uygun seviyede tutulmuş, Eskiçağ konuları **sadeleştirilip** öğrencilere gerekli bilgiler sıklıkla verilmemiştir. 5.sınıf düzeyi 6'ya göre daha düşük olmasına rağmen kitapta bu dikkate alınarak içerik uygun hazırlanmıştır. **Herkesin aynı hazırbulunuşluk düzeyinde olmayacağına dikkat edildiğini görüyoruz**. Verilen ön bilgiler ve bunlara uygun görseller kavramayı kolaylaştıracaktır. Eski kitaba göre **daha yoğun görseller kullanılmış**, sayfada konuyla alakalı gerçek fotoğrafların hâkim olduğu görülmektedir. Cümleler kısa tutulmuş ve soyut kavramlar somutlaştırılmıştır.

2005 ve 2017 yıllarına göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ konularına ilişkin içerik genel olarak incelendiğinde; yeni kitabın her açıdan daha olumlu olduğunu söyleyebiliriz. Belirtilen örnekler ve öğretmen görüşlerinin de katkısıyla 2017 yılında hazırlanan kitabın içeriği pozitif bir gelişme göstermiş ve daha da iyi olabileceği anlaşılmıştır.

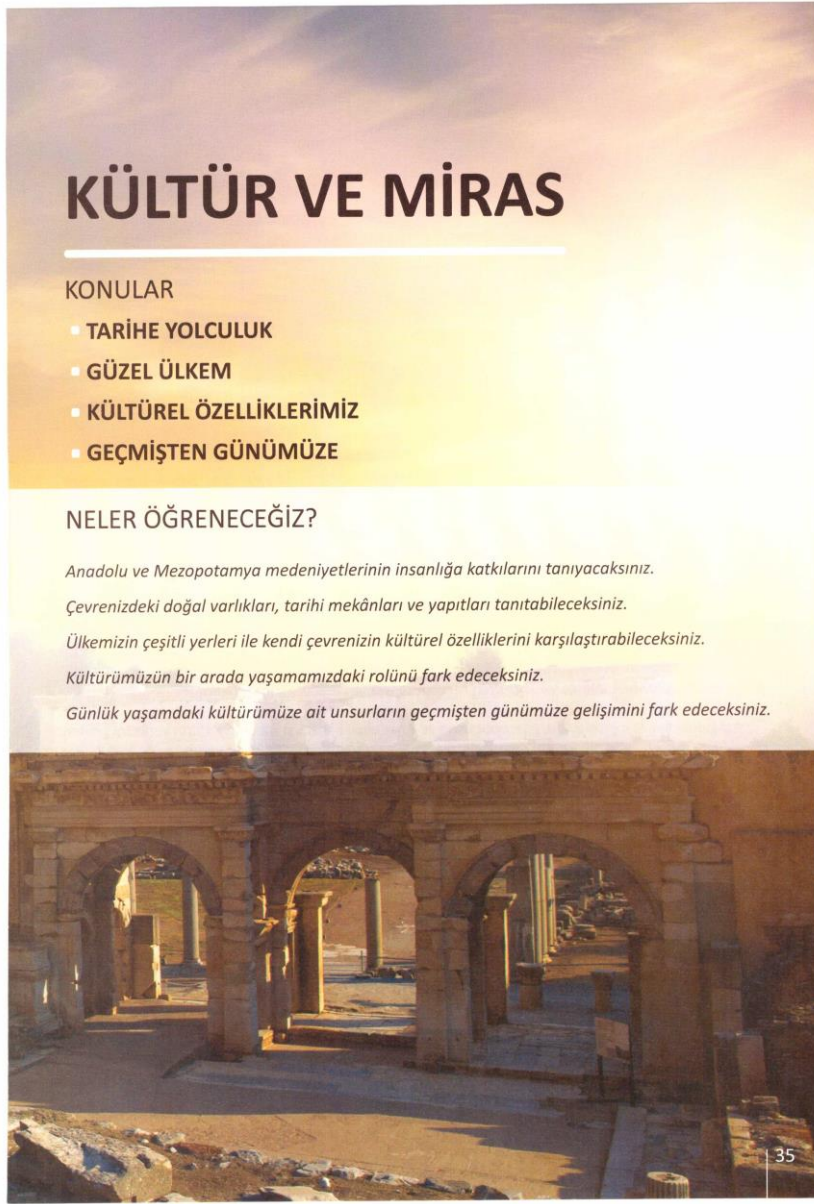
4.1.3. Görsel Tasarım Açısından Karşılaştırma

Görsellerin, konuların kavranmasında ve öğrenmenin kolaylaştırılmasında önemli bir yeri olduğu muhakkaktır. Bilindiği üzere öğrenciler, okuduklarının % 10'unu, duyduklarının % 20'sini, gördüklerinin % 30'unu, duyup gördüklerinin % 50'sini hafızalarına kaydetmektedirler. Görsel tasarımın öğrenim üzerindeki etkisi bilimsel araştırmalarla da ortaya konmuştur. Yazı ile birkaç sayfa da anlatmak istediğiniz bir konuyu bir tek görselle ifade edebilirsiniz. Özellikle Eskiçağ konularını alan öğrenciler yaş grubu olarak henüz soyut kavramları kolaylıkla anlayabilecek düzeyde değildirler. Bunun için Sosyal Bilgiler dersinde ve özellikle Eskiçağ konularında bolca görsellere yer verilmelidir. Bu şekilde öğrenme süreci daha canlı, ilgi çekici ve aktif hale gelecektir.

Milli eğitim Bakanlığı ders kitapları ile ilgili yönetmelikte kitaplarda görseller kullanılırken dikkat edilecek hususlar belirtilmiştir. Bunlardan konuyla alakalı olan madde “ Görsel ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.” (TTK, 2012) olarak belirtilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında görseller kullanılırken dikkat edilmesi gereken hususlara şunları da ekleyebiliriz: “Ders kitaplarında yararlanılan grafik, harita, şema ve tablo gibi görsel unsurlar konu ile ilgili olmalı, metinde yazılanları desteklemeli, kaliteli basılmalı, yazıların büyüklüğü (puntosu) öğrenci düzeyine uygun olmalı, kullanılan renkler canlı ve dikkat çekici ve öğrenciyi öğrenmeye motive edici olmalıdır (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı, 2011: 55).”

2005 ve 2017 yıllarına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda Eskiçağ konuları işlenirken pek çok grafik, resim, harita, fotoğraf, karikatür ve tarih şeridinden yararlanılmıştır. Verilen bu görselleri yukarıda belirtilen, ders kitaplarında görseller aktarılırken dikkat edilmesi gerek hususlara göre karşılaştırmalı olarak incelenecektir:

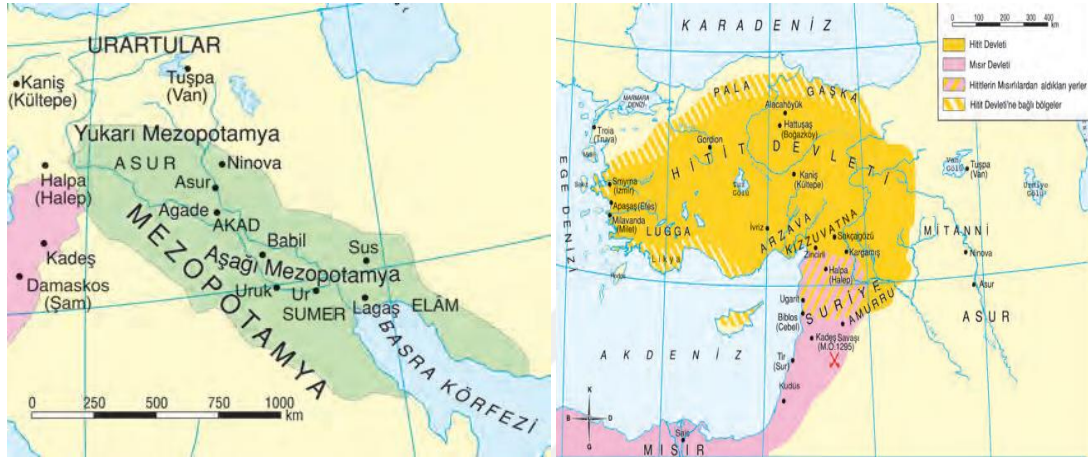
Şekil 16: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Eskiçağ konusunun kapak sayfası, s. 35

Yukarıda verilen görsel yeni Sosyal Bilgiler ders kitabının Eskiçağ konularına ilişkin konuların yer aldığı “Kültür ve Miras” öğrenme alanının kapağıdır. Burada verilecek olan konular, kazanımlar, değerler ve beceriler belirtilmiştir. **Konunun girişinde böyle bir açıklamanın olması öğrencileri verilecek kazanımlara hazırlayacaktır.** Konu ile alakalı bir görselle verilmesinin dikkat çekici olduğu görülmektedir. Eski Sosyal Bilgiler ders kitabında böyle bir girişin olmadığı görülmektedir.

Harita kullanımı coğrafya konuları için vazgeçilmez olduğu gibi tarih öğretiminde de önemli bir yer tutar. Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarını gösteren iki kitaptaki haritalar:

Şekil 17 ve 18: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında Mezopotamya ve Hititleri gösteren haritalar

Şekil 19: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarını gösteren harita

2005 yılına ait Mezopotamya bölgesini belirtmek isteyen harita sadece belirli bir kısmı kapsamış ve Anadolu'nun tam olarak neresinde olduğu belli değildir. Henüz harita bilgisi tam oturmamış öğrenciler bu resimde Mezopotamya bölgesini çıkarmakta zorlanacaktır. Eski kitaptaki diğer resim ise sadece Hititlere aittir ve çevresindeki metinde haritaya ait bir bilgi yoktur. Kitapta belirtilen bilgilerin çok daha fazlası haritada yer almaktadır. Örneğin; Hitit devletinin Kızılırmak çevresinde

kurulduğu belirtilmiş fakat Kızılırmak ismi haritada çok zor seçiliyor ve okunamayacak kadar küçük yazılmıştır. Aşağıdaki Frig, Lidya, Urartu, İyon şehirlerini ve Kral Yolu'nu gösteren haritaların boyutu yine küçük olarak ayarlanmış fakat ülkemize göre konumları belli olacak açıdan verildiği için nispeten daha iyi olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 20: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanmış ders kitabında uygarlıkları ve Kral Yolu'nu gösteren haritalar

Haritalar genel olarak incelendiğinde sadece belli bölgeleri gösterdiğini, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının yaşadığı yerleri tam olarak belirtmediğini görüyoruz. Yeni kitaptaki harita ise çok daha geniş açılı olarak verilip, uygarlıkların yerleri gayet net bir şekilde gösterilmiştir. Bununla beraber yeni kitaptaki harita eski çağ konularının başlangıcında verilmiş, oklar çıkarılarak uygarlıkların öne çıkan özellikleri belirtilerek gelecek olan konulara ön hazırlık yapılmıştır. Bu ön bilgilendirme öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyini artıracaktır. Haritada kullanılan renkler ve çok ayrıntıya girilmemesi de öğrenci düzeyine göre gayet uygun düşmüştür. Ülkemizin önemli ırmaklarından biri olan ve Eski çağ uygarlıklarından en çok öne çıkan Hititlerin, etrafında kurulduğu Kızılırmak, rahatlıkla seçilmektedir. Eski kitaptaki haritalara göre ne kadar daha kullanışlı olsa da burada da hatalar görülmektedir. Nitekim ders kitaplarındaki tarih haritalarında hataların tekrarlar devam etmesi hakkında Akbaba(2013: 259), şunları belirtmiştir: “Ülkemizde nitelikli tarih haritalarının üretilmemesi ve sayıları bir elin parmaklarının aşmayacak kadar az olan harita çizerlerinin yıllar önce çizdikleri haritaların kaynak gösterilmeden iktibas edilmesi alışkanlığı önümüzde mühim bir problem olarak durmaktadır. Nitelikli haritalara ulaşamayan yayınevleri haritacılık

Şekil 21: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında karikatür örneği

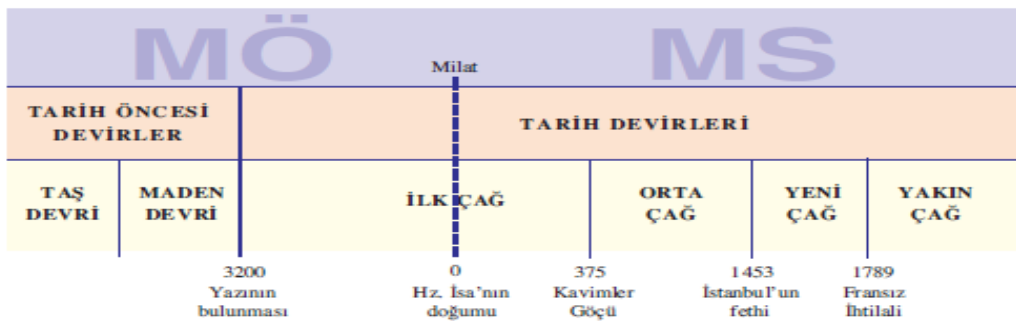

konusunda herhangi bir eğitimi olmayan dizgicilere haritalar çizdirerek ders kitabındaki bu problemi çözmeye çalışmaktadırlar.”

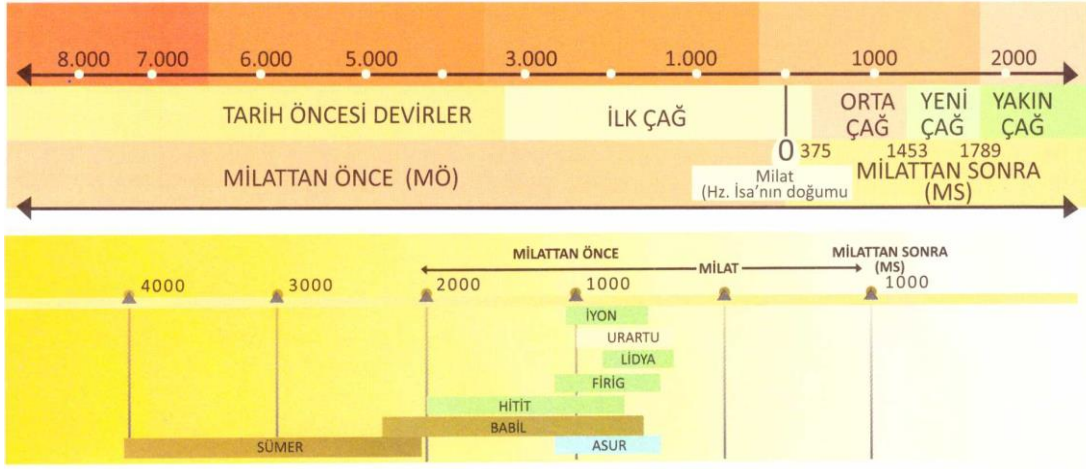
Karikatürü insanların, olayların, yaşantıların ve duyguların insanları eğlendirecek ve bir yandan da düşünmeye sevk edecek abartılı bir şekilde çizilmiş resimler olarak tanımlayabiliriz. Sosyal Bilgiler, ders ve hitap ettiği düzey olarak karikatür kullanımına gayet uygundur. **Kitaplar** incelediğinde; eski kitapta herhangi bir karikatür kullanılmamıştır, ancak yeni kitapta, yazı bulunmadan önceki zamanı temsil eden, öğrencilerin düzeyine uygun komik bir karikatür kullanılmıştır.

Eskiçağ konuları verilirken olmazsa olmazlarda biri de zaman şeritleridir. Eskiçağ, çok geniş bir zamanı kapsadığı için zaman şeridi ile ifade edilerek öğrencilerin kavramaları kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. “Eğitimin en önemli hedeflerinden biri, çizgisel bir tarihsel gelişimin varsayıldığı kronolojik düşünceye hitap etmektir. Bu çizgisel zaman, her ne kadar sorunlu bir zaman ve tarih algısı yaratsa da (tekil tarihsel bir bakış açısı, indirgenmiş bir gerçeklik vs.) tarih öğretimi için zamansal sıralama hala önemsenmektedir. Zaman içinde olayların ardışıklığının kronolojik algısı için tarihsel zaman şeritleri en önemli araçlardır. Onlar, öğrenciye, olayların hangi sırayla, nasıl oluştuğunun anlaşılmasındaki hedefleri ve zamanın genişliğinin görselliğinde yardımcı olur (Şimşek, 2015: 100).”

Şekil 22: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında tarih şeridi

Şekil 23 ve 24: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabındaki tarih şeritleri

Şekil 22’de eski kitaptaki tarih şeridinde, tarihi devirler bölümlere ayrılarak belirtilmiş ve önemli olaylar yıllarıyla şerit içerisinde gösterilmiştir. **Ancak uygarlıkların yaşadığı dönemlere ilişkin verilen tarihlerde çok bariz kronolojik hatalar içermektedir. Yeni kitaptaki tarih şeritlerine baktığımızda ilk şerit konunun başında verilerek gelecek olan tarihi bilgilere dair öğrencilerin kronolojiyi algılamalarına yardımcı olacak deliller sunmamaktadır.** Buna karşın konunun sonunda verilen diğer şerit ile beraber hem devletlerin yaşadığı zaman dilimlerini daha iyi kavramaları hem de kronolojiyi ve MÖ-MS gibi kavramları daha iyi anlamalarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Ama bu konu tam olarak öğrencilere kavratılamamıştır. **Yeni kitabın kronolojiyi, çağ kavramını ve uygarlıkların hangi zaman dilimi içerisinde yer aldığıнын aktarılabilmesi açısından daha başarılı olduğu görülmektedir.**

Şekil 25: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Hitit kabartması

Şekil 26 ve 27: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Sümerlere ve Asurlulara ait kabartma örnekleri

Yukarıda, ders kitaplarında bulunan kabartma örnekleri bulunmaktadır. Yeni kitaptaki örneklere ayrıca konunun ilk girişinde verilen, Şekil 3'de gösterilen Asurlu askerler ve kralın arabasına ait kabartmayı da ekleyebiliriz. **Yeni kitaptaki örneklerde ayrıntılar çok net bir şekilde belli olmaktadır.** Bu kabartmalar dönemin gelişim düzeyini, sanata olan ilgilerini ve yaşantılarını ifade ettiği için önem taşımaktadır. Bundan dolayı kabartma örneği sayısının 1'den 3'e çıkarılması olumlu bir durumdur. **Eski kitaptaki örnekte ayrıntılar zor anlaşılıyor ve amatörce bir çekim yapılarak kitaba konulmuş. Bu örnekler basımdan sonra kâğıt üzerinde daha da belirsiz hale gelerek öğrencilerin kavramaları daha da güçleşmektedir.**

Şekil 28 ve 29: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Karain Mağarası'na ait fotoğraflar

İlk Çağ'da insanlar mağaraları yaşam alanı olarak kullanmışlar ve Karain Mağarası da Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Aynı zamanda ülkemizin en büyük doğal mağarasıdır. Bundan dolayı Eskiçağ konuları içerisinde öğrencilere bu bilgilerin ve destekleyecek resimlerin verilmesi uygun düşecektir. **Yeni kitapta Karain Mağarası'na dair herhangi bir bilgi veya resme**

rastlanılmamaktadır. Eski kitapta buranın öneminden bahsedilmiş ve yukarıda görülen 2 adet fotoğraf koyulmuştur. Bu fotoğrafların ikisi de baskıda belirsiz çıkmış ve özellikle mağaranın içine dair olan fotoğrafın ne olduğu anlaşılmamaktadır. Yukarıdaki 2. fotoğrafta Karain Mağara'sında yapılan arkeolojik kazı çalışması örneği verilmiş ancak öğrencilerin zihinlerinde arkeolojik çalışmaların nasıl yapıldığını canlandıracak bir görüntü yoktur. En önemlisi de bu iki fotoğrafın Eskiçağ konularının başlangıcında verilmiş olmasıdır. Konuya, içeriği tam olarak belli olmayan, dikkati çekmeyen iki adet fotoğrafla başlanması; öğrencileri konuya ısındırması, hazır hale getirmesi ve motive etmesi gerekirken tam tersi etki yapabilir. Bundan dolayı özellikle konuların başlangıcında daha dikkat çekici, ayrıntıları daha belirgin, canlı renkli görseller kullanılmalıdır.

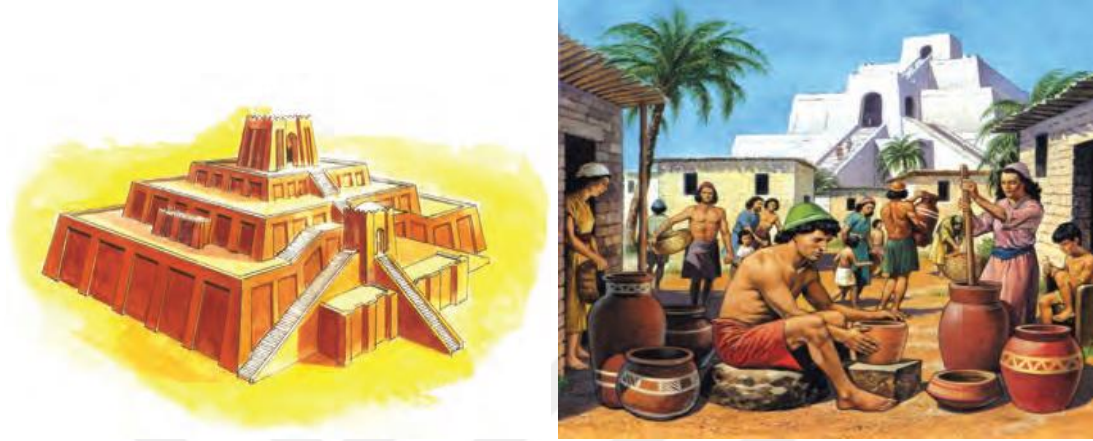
Şekil 30 ve 31: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında yerleşmeyle ilgili örnekler

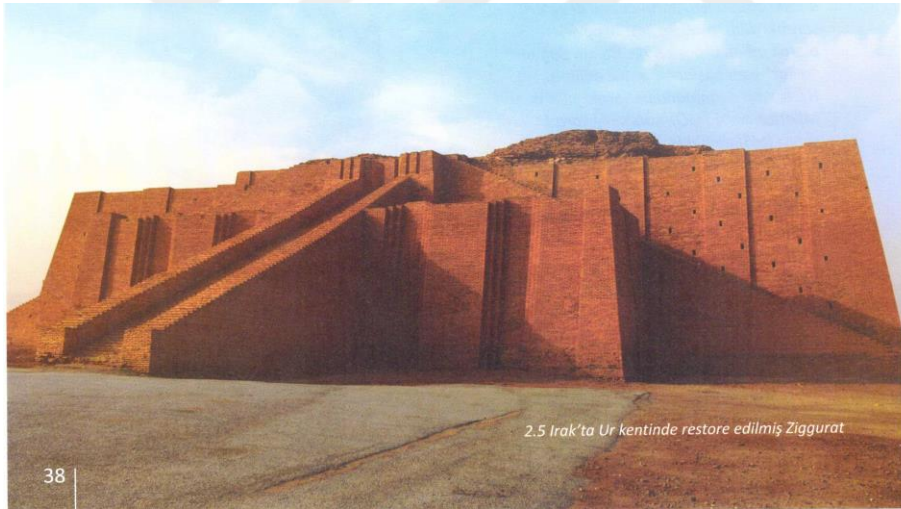
Eski programdaki, örnek incelemeler yoluyla yerleşmeyi etkilen faktörler hakkında çıkarımda bulunur kazanımı doğrultusunda kitapta yerleşmelerle ilgili görsel ve bilgiler yer almıştır. 1. resimde sanayi inkılabı ile birlikte kurulan şehirleşme, 2.sinde Amasya şehri ve 3. olarak Şekil 15 de aldığımız bir metropol şehri gösterilmiştir. Verilen temsili resim konunun anlaşılması için güzel bir örnektir. Ayrıca ülkemizden bir ilin örnek olarak gösterilmiş ve öğrencilerin kendi illerindeki yerleşmeyi etkileyen faktörleri belirtmeleri istenmiştir. **2017 programında yerleşme ile ilgili kazanım kaldırılarak sadece uygarlıkların insanlık tarihine katkılarından söz edilmiştir. Bu doğrultuda kitaplarda**

yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında, uygarlıklar anlatılırken değinilmiş; ancak hiçbir görsele yer verilmemiştir.

Şekil 32 ve 33: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Sümerlere ait zigguratu ve gündelik yaşamı temsil eden resimler

Şekil 34: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında ziggurat örneği

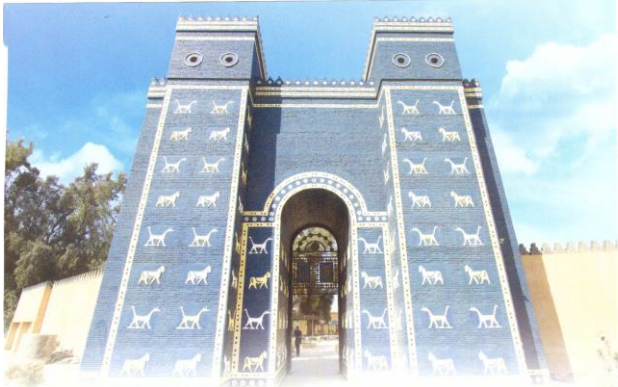
Eski kitaptan alıntılanan ziggurat resmi temsili olduğu için gerçek halini, boyutlarını tam olarak ifade edememektedir. 2. resimde arka planda belirtilmiş olsa da resimler, fotoğraf kadar gerçeği yansıtamıyor. Sümerlerde şehirler, zigguratların etrafına kurulduğu ve uğraşları hakkında metinde verilen bilgilerle eski kitaptaki 2. görsel uyumlu ve açıklayıcı olmuştur. Öğrencilerin zihinlerinde Sümerler ve yaşamları somutluk kazanmıştır. Yeni kitaptaki görsel ise gerçek bir ziggurat fotoğrafıdır. Boyutları ve ayrıntıları belli; öğrenciler için ilgi çekici

durmaktadır. Konu ile ilgili metin, görselin üst tarafına, fotoğrafın içindeki açık renkli kısma yazılarak ders kitaplarında sık rastlanılmayan bir özellik taşımaktadır.

Şekil 35: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta Babil'in asma bahçeleri örneği

Şekil 36 ve 37: 2017 SBDÖP'E göre hazırlanan ders kitabında Babil kentinde şehrin ana kapısı ve Hammurabi (solda) ile Babil tanrısı

Yukarıdaki görseller ders kitaplarında Babillerin anlatıldığı kısımdan alınmıştır. İki kitapta da Babil'in asma bahçelerinden ve Babil kralı Hammurabi'den söz edilmiştir. Eski kitapta yine resim üzerinden Babil'in asma bahçeleri gösterilmeye çalışılmış, kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Resim, boyut ve baskı itibarıyla ayrıntılar bu düzeydeki öğrencilerin hemen kavrayamamasına yol açabilir. Yeni kitapta, bahsi geçen asma bahçeleri mevcut olmadığı için ve şehrin ihtişamı ve güzelliğinin somutlaştırılması adına, Irak'taki Babil kentinde şehrin ana kapısına ait bir fotoğraf verilmiştir. Ayrıca kendi ismini taşıyan kanunlarıyla meşhur Babil kralı Hammurabi'ye ait bir kabartma verilmiştir. Bu da öğrencilere, o dönemin sanatsal anlamdaki seviyesini fark ettirecektir.

Şekil 38: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Asurlulara ait Kayseri Kültepe'de bulunan bir ticaret merkezi örneği

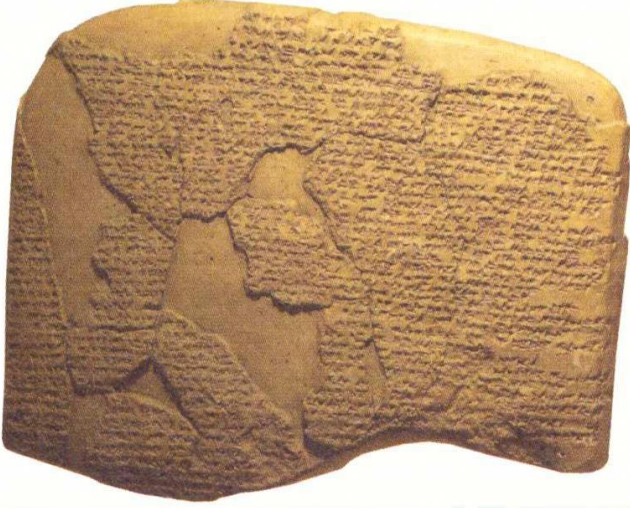

Ticaret kolonileriyle ünlü olan Asurluların yapmış olduğu Kültepe'deki ticaret merkezi örneğinden her iki kitapta da bahsedildiğini görmekteyiz. **Yeni kitapta konuyla alakalı herhangi bir görsel verilmemiş, eskisinde ise yukarıda gördüğünüz resim verilmiş ve öğrencilerden yorumlamaları istenmiştir. Resmin, dönemim ticaret sistemini belirtmesi açısından güzel bir örnek olduğunu ancak baskıdan kaynaklı görselin kalitesinin düşük olduğunu söyleyebiliriz.**

Şekil 39: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Kadeş Antlaşması'na ait bir parça

Şekil 40: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Kadeş Antlaşması

Şekil 41: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Efes Antik Tiyatrosu

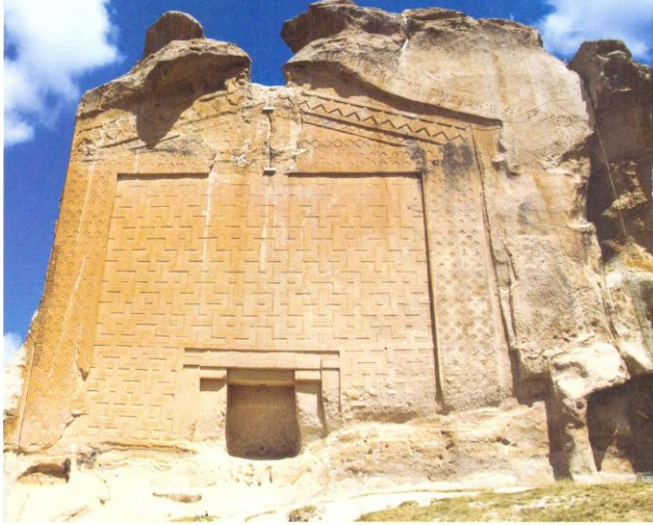
Yukarıdaki Efes Antik Tiyatrosunu gösteren fotoğraf oldukça yukarıdan çekilmiş ve bir taş parçası gibi gözükmektedir. Oysaki binlerce yıl önce yapıp hala daha ayakta duran basamakları ve yakından bir çekimle tiyatronun içerisinde gösterse idi öğrencilerin antik tiyatroların nasıl olduğunu fark etmelerini sağlayabilirdi. Aşağıda yeni kitapta geçen fotoğraf ise tiyatronun içinden çekilmiş ve içerisinde insanların da bulunmasından dolayı nasıl bir yer ve büyüklüğe sahip olduğu çok daha iyi anlaşılmaktadır. Buraları hiç görmemiş öğrencilerin daha iyi kavrayabilmelerine yönelik görseller ve çekimler yapılması gerekmektedir. Bu yaş grubundaki pek çok

öğrenci bu tiyatro veya başka antik eserlerle ilk defa kitapta karşılaşacağından dolayı daha dikkatli seçim yapılmalıdır.

Şekil 42: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Efes Antik Tiyatrosu

Şekil 43: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Eskişehir Midas Anıtı (Yazılıkaya)

Yukarıdaki fotoğrafta Friglerin en meşhur kralı Midas'a ait anıt bulunmaktadır. Anıtın üzerindeki ayrıntılar gayet net bir şekilde belli oluyor. **Eski kitapta ise başka konularla ilgili gereksiz pek çok resme yer verilip ülkemizde bulunan, ayakta kalmış böyle bir esere yer verilmemesinin bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz.**

Şekil 44 ve 45: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Van Urartu Kalesi ve Su kanalı

Şekil 46: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Van Urartu Kalesi

Yukarıda Urartulara ilişkin bilgilerin yer aldığı **2005 kitabından alınan fotoğraflar çok küçük bir şekilde verildiğinden dolayı ayrıntılar neredeyse hiç belli olmuyor. Özellikle kaleye ait fotoğrafa başka bir yerin gölgesi düşerek kaleyi iyice anlaşılabilir hale sokmuştur.** Urartulardan kalma su kanalının gösterildiği fotoğrafta ise, kanalın içine birinin girerek fotoğraf çekilmesi, kanalın derinliğinin kavranması açısından uygundur. Ancak kitaba çok küçük yansıtılması ve soluk oluşu kavramayı güçleştirmektedir. **Yeni kitaptan alıntılanan Van kalesi fotoğrafında ise Urartular zamanından beri ayakta kalan tarafı çekilmiş ve ayrıntılar net bir şekilde belli edilmiştir.** Bu kitapta da su kanallarından

bahsedilmiş ancak görsel bir örnek sunulmamıştır. **Bu görselden ve bundan önce incelenen görsellerden yola çıkarak, yurdumuzun dört köşesinden eski çağ uygarlıklarına ait görsellere yer verilerek bütün coğrafyalardaki öğrencilerimizin rastlayabileceği veya yakından görebileceği somut örnekler kitaplarında yer verilmiştir. Bu bağlamda yeni kitabın daha işlevsel olduğunu söylenebilir.**

Şekil 47: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Lidya paraları

Şekil 48: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında Lidya parası

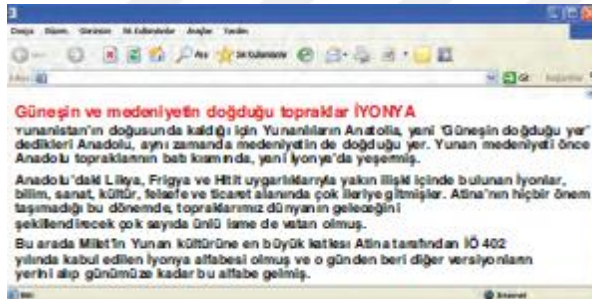
Ders kitaplarında Lidyalılara ait paraların görsele aktarılmasında yeni kitabın yine daha belirgin ve anlaşılır bir görsel sunduğunu görüyoruz. Eski kitapta çok küçük bir görselde 2 adet para verilmiş üzerindeki şekiller zorla seçilmektedir. 2017 kitabında ise daha büyük ve üzerindeki şekiller ön plana çıkarılarak gösterilmiştir.

Şekil 49 ve 50: Sırayla 2005 ve 2017 SBDÖP'e göre basılmış olan kitaplarda çengelli iğne örneği

Binlerce yıl öncesinin teknoloji düzeyini göstermesi açısından böyle bir örneğin kitaplarda yer alması güzel bir durum. Birbirinden farklı iki çengelli iğne sunulmuştur. İkisinin de kavrama düzeyinin uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 51: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabında internet haberi örneği

Teknolojinin gelişmesi ve öğrencilerin kitle iletişim araçlarına rahatlıkla ulaşabildikleri bu dönemde, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde, internet haberlerine yer vermek bireylerin ilgisini çekme açısından başarılı olacaktır. **Yeni kitapta 2 adet internet haberi bulunmaktadır. Ancak bunlar metin olarak alınıp, kitaba yansıtılmıştır. Eski kitapta ise, bir internet tarayıcısının içene İyonya hakkında bilgiler yapıştirilerek konulmuştur. Gerçeği yansıtmayan bu resim öğrencilerin ilgisini çekmeyecektir. Bunun bir diğer nedeni ise, sayfanın en alt tarafına çok küçük punto ile konulmuş olmasındandır.**

Altındaki kısımda eski ve yeni kitaptaki birbirinden farklı, uygarlıklara ait çeşitli eşyaları göstererek genel olarak değerlendirilecektir.

Şekil 52-56: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta uygarlıkların kullandıkları materyallere örnekler

Yukarıda eski kitaptan aktarılan eserler; dönemin kültürel, sanatsal, teknolojik ve dini yapısını göstermesi açısından uygun bir şekilde seçilmiştir. İlk görseldeki boya bezemeli testi veya diğer altın takı, altın küpe gibi eşyaları gösteren fotoğraflar insanların sanatsal düşüncülerinin bir göstergesidir. **Kazanımlara uygun olarak seçilen bu görseller maalesef kitaba aktarılırken dijital ortamdaki boyutunu ve kalitesini koruyamadığı için ilgi çekiciliği düşmüştür.** Çalışma kitabının eski programda ayrı olması, ders kitabında bol miktarda bilgi ve görsel sunmaya olanak sağlamıştır. Görseller her ne kadar bolca kullanılmış olsa da, verilen metinlerin fazlalığı öğrenci düzeyine ağır gelmektedir.

Şekil 57-59: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan kitapta uygarlıkların kullandıkları materyallere örnekler

Yukarıdaki yeni kitapta verilen materyaller ise daha çok dini inanca yöneliktir. Baştaki vazo ise dönemin sanatsal ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca vazanın üstünde bir düğün ritüeli resmedilmiş olması kültürlerine sahip çıkma hissinde olduklarını göstermektedir. **Buradaki fotoğraflar incelendiğinde; boyut, renk, çekim ve baskı kalitesi olarak eski kitaba göre çok daha öndedir. Yeni kitaptaki dezavantaj; ders ve çalışma kitabının birleştirilmesiyle konuların işlendiği alanlar ister istemez azalmış ve sayfa yapısı ekonomik kullanılmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı eski kitaba göre görseller azalmış ancak kalite artmıştır. Bu kitapta anlaşılamayan veya konuyla ilgisi olmayan bir görsel görülmemektedir.**

Görsel tasarım ve diğer açılardan yeni kitabı değerlendirildiğinde; kitabın 2017 programının 5.sınıflarda hemen tatbik edilecek olmasından dolayı hazırlanma süreci normalden çok kısa tutulmuş ve acele ile hazırlanmıştır. Bunun etkileri dizin ve içerik hataları olarak görülmektedir. Ancak bu şekli ile dahi eski kitaptan çok daha başarılı, kazanımları gerçekleştirebilen, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine uygun bir şekilde hazırlanmış olduğunu söyleyebiliriz.

4.1.4. Dil ve Anlatım açısından karşılaştırma

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini aktarabilmek için kelimeleri kullanarak yaptıkları anlaşma yöntemidir. İnsanların birbiriyle iletişimde etkin rol oynayan dilin, ders kitaplarında kullanımı oldukça önemlidir. “Dilin sadeliği, anlatımın düzgün oluşu, noktalama işaretlerinin yerinde kullanılması, estetik dil olması son derece dikkat ister. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan dilin sadeleştirilmesi ve anlatımın düzgün olması bu alanda okutulan kitaplar arasındaki farklılıkları ortaya çıkaran en önemli unsurlar arasındadır. Bu sebeple kitaptaki kavramları öğrencilerin karıştırmayacağı şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.” (Ulusoy, 2011: 209).

Ders kitaplarında uygulanan iyi bir anlatım, kavramayı ve doğru anlamayı da sağlayacaktır. Verilen metinlerin öğrencilerin düzeyine, ilgilerine ve güncel Türkçe kullanımına dikkat edilerek kullanılan dil ve anlatım, öğretimden hedeflenen neticeye ulaşmada etkili olacaktır. Etkili bir dil ve anlatımın nasıl olduğu ise elbette bazı özellikleri barındıracaktır. “ Ders kitaplarında kullanılacak dil, metinlerde akıcılık, sade, anlaşılır, öğrencilerin bildiği ve kullandığı kavramlardan oluşan kısa ve öz bir Türkçe olmalıdır. Öğrencilerin öğrenme ve gelişim basamakları dikkate alınarak seviyelerine uygun dil ve ifadeler kullanılmalıdır.” (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı, 2011: 56). Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (REGA, 2012: 28409)’nde Ders kitaplarının hazırlanma sürecinde dikkat edilecek olan dil, anlatım ve üslup koşulları şu şekilde belirtilmiştir:

- 1- Yaşayan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılır.
- 2- Konuların işlenişinde öğrencinin seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olarak doğru, anlaşılır, yalın bir dil ve anlatım kullanılır.
- 3- Dilin kullanımında, Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe Sözlük ve Yazım kılavuzu esas alınır.

2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP’e göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularını; kitaplar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken dil ve anlatım unsurlarına göre örnek metinler üzerinden incelenerek karşılaştırılmıştır.

2005 kitabının anlatım biçimine örnek olarak Eskiçağ konusunun en başında verilen metinlerden bazı örnekler:

“Yaz tatilini Antalya’da geçiren Ayşe, dönüş yolunda Karain Mağarası’na ait tabelayı gördü. Ayşe’nin isteğini kırmayan babası Karain Mağarasına giden yola döndü. Arkeolog olan annesi, Ayşe’ye yol boyunca bu mağara ile ilgili şu bilgileri verdi:

İlk Çağda insanlar mağaraları yerleşme alanı olarak kullanmışlardır. Karain mağarası Anadolu’daki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Aynı zamanda yurdumuzun en büyük doğal mağarasıdır.

Karain mağarasının günümüzden elli bin yıl kadar önce yerleşim merkezi olarak kullanıldığını, burada yaşayan insanların başlarından geçen olayları, mağara duvarlarına çizdikleri resim ve şekillerle anlattıklarını ifade etti. Bu bilgilerin ise yapılan arkeolojik çalışmalara sayesinde öğrenildiğini söyledi.

Yazının bulunmasıyla tarih çağlarının başladığını ve bilgilerin aktarılmasında artık yazının kullanıldığını da sözlerine ekledi.”

Yukarıda, ders kitabında Eskiçağ konularının işlenmeğe başladığı ilk sayfadaki metne dil ve anlatım açısından bakıldığında bazı hataların olduğu görülmektedir. Öncelikle bir öğrenci ve ailesinin yaşantısı üzerinden, hikâyeci bir üslupla Eskiçağ konularının işlenmesi ortaokul düzeyinde öğrenciler için uygun düşmektedir. İlk cümlede, Ayşe’nin tabelayı gördüğü belirtiliyor ancak Ayşe’nin oraya gitmek istediğine dair bir bilgi olmamasına rağmen ardından gelen cümlede, babasının Ayşe’nin isteğini kırmadığı belirtiliyor. Burada öğrencilerin yaş düzeyleri dikkate alınarak metinde eksik olmamasına dikkat edilmeliydi. Ayrıca bazı cümlelerdeki kelime sayısının 27’ye kadar çıktığı görülüyor. Hâlbuki 6.sınıf öğrencilerinin algılama ve öğrenme kapasiteleri açısından kelime sayısı en fazla 16 olmalıydı (Tertemiz, Ercan, Kayabaşı, 2011). Metinle birlikte verilen görsellerin uygun olduğu, yazım ve imla kurallarına uyulduğu görülmektedir. Anlatım sade ve akıcı fakat paragraf araları çok kısadır.

“Anadolu, ‘‘uygarlıkların beşığı’’ tanımlamasını haklı çıkaracak bir Neolitik Çağ (Cilalı Taş Devri) yerleşimine ev sahipliği yapmıştır. 10000 yıl önce Catalhöyük’ü kuran çalışan insanların, uygarlık tarihinin en önemli dönemeçlerinden biri olan tarım devrimine öncülük ettikleri bilinmektedir.”

Yukarıdaki örnekte, verilmek istenen kavram tırnak içerisine alınmış ve açıklaması yapılmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin ilk defa duydukları Neolitik Çağ kavramının Türkçesi parantez içinde verilmiştir. Öğrenci seviyesinin dikkate alındığını görmekteyiz.

“Ayşe ve sınıf arkadaşları okullarındaki gezi, tanıtma ve turizm kulübününün düzenlediği geziye katıldılar. Gordion’daki höyüğü gezdiler. Arkeologların yaptıkları kazı çalışmaları sonrasında buldukları ağaç mobilyalar, bronz taşlar, seramikten yapılmış çanak ve çömlekler, şehir suları, kale kalıntıları vb.ni gördüler.

Arkeologların buldukları bu tarihi nesne ve mekânlar Gordion’daki ilk yerleşmeler hakkında hangi bilgileri vermektedir? Söyleyiniz.”

Yukarıdaki bölümde tekrar hikâyeci, akıcı üslup devam ettirilmiştir. Metne uygun Gordion’dan görsel de verilmiştir. Ancak bu ve bundan önceki bölümde bahsedilen Catalhöyük’te, öğrencilerin belki de tamamının ilk defa duyacağı ‘‘höyük’’ kavramının ne olduğu, metinde veya kitabın arkasındaki sözlük kısmında belirtilmemiştir. Kitaplarda konu ile ilgili terminoloji kullanılmalıdır. Ancak bunlar öğrenci düzeyine göre, verilen metinlerde ifade edilmelidir. Aksi takdirde öğrenci düzeyine ağır gelecektir.

Şekil 60: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 45

İlk insanlardan bugüne kadar geçen zamanda yerleşmeler değişime uğramıştır. Ama yerleşmeyi etkileyen yer şekilleri, iklim, su, toprak ve bitki örtüsü gibi faktörler hep aynı kalmıştır. Örneğin XIX. yüzyılda İngiltere'de gerçekleşen Sanayi İnkılabı sonrasında insanlar köylerden şehirlere göç etmişlerdir. Şehirlerde artan nüfus sonucunda ham maddelere ve ticaret yollarına yakın şehirler hızla büyümüştür. Buralarda artan konut ihtiyacı yeni yerleşmeleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu yenilikler gerçekleşirken insanlar geçmişte bulunduğu gibi ulaşımı kolay, düz arazileri ve uygun iklim koşullarına sahip, bol su kaynaklarının bulunduğu yerleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir (Temsilî resim 2.1).

Anadolu toprakları da geçmişte olduğu gibi günümüzde de yerleşim yeri olarak önemini korumaktadır. Verimli topraklara ve elverişli iklim koşullarına sahip olan Anadolu, deniz ve kara ticaretinin de gelişmesi açısından uygun bir konuma sahiptir. Bu konumu Anadolu'nun her zaman gözde yerleşim yerlerinden biri olmasını sağlamıştır.

☞ Günümüz Amasya'sına ait Fotoğraf 2.23'ü inceleyiniz. MÖ 5000 yıllarında kurulduğu bilinen Amasya'nın bir vadiye, akarsu boyunca kurulmasının nedenlerinin neler olabileceğini söyleyiniz.

☞ Siz de çevrenize ve farklı yerleşim yerlerine ait görseller bulunuz. Bu yerleşim yerlerinin hangi özelliklere bağlı olarak gelişmiş olabileceğini söyleyiniz.

☞ Yaşadığınız yerleşim yeri sizce sahip olduğu özellikleri sebebiyle yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir? Söyleyiniz.

Kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde insana duyulan ihtiyacın azalması, günümüzde köylerden şehirlere göçü hızlandırmıştır. Şehirlerde artan nüfusun barınma ihtiyaçlarını karşılamak için çok katlı binalar inşa edilmiştir. Son yıllardaki artışın fazla olması bazı şehirlerin nüfusunun milyonun üzerinde olmasını sağlamıştır. Bu da metropol şehirleri adı verilen büyük şehirleri ortaya çıkarmıştır. Metropol şehirlerinde yoğun nüfusu barındırabilmek için gökdelenler inşa edilmiştir (Fotoğraf 2.24).

Temsilî resim 2.1: Sanayi İnkılabı ile şehir merkezlerinde fabrikalar kuruldu. Fabrikalar büyüdükçe şehirler de büyüdü. O dönemde şehirlere inşa edilen kanallar sayesinde, gemiler malları kolayca taşıyabiliyordu.

Fotoğraf 2.23: Amasya şehrinin bir görünümü

Fotoğraf 2.24: İstanbul'daki gökdelenlerden bir görünümü

ÖÇ
s. 38, 14. Etkinlik

45

Şekil 60'taki sayfada görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler ders kitabının genelinde ve özellikle Eskiçağ konularında sayfanın sırf bilgiye boğulduğu ve paragraf boşluğu bırakılmadığı görülmekte. Yetişkin bir insanın dahi gözünü korkutabilecek bu şekilde bir sayfa yapısı ortaokul düzeyinde öğrenciler için çok ağırdır. Aynı zamanda bazı cümlelerdeki kelime sayılarına da dikkat edilmediğini görüyoruz. Satır sonlarında çok fazla kelime bölünmüştür. Verilen metinler görsellerle uyumludur.

“Toros Dağları'ndan doğup, Basra Körfezi'ne dökülen Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye Mezopotamya adı verilmiştir. Mezopotamya'da başta Sümerler olmak üzere Babil ve Asurlular uygarlıkları hüküm sürmüştür.”

“Sümerler, Mezopotamya’da kurulan ilk uygarlıktır. Site adını verdikleri şehir devletleri halinde yaşamışlardır. Ur, Uruk, Lagaş en önemli şehir devletleridir. Şehir devletlerinin başında patesi adı verilen krallar bulunurdu. Çok tanrılı inanca sahip Sümerlilerde her sitenin kendisine ait bir tanrısı vardı.

Sümerler ziggurat adını verdikleri tapınaklarda bilimsel çalışmalar yapmışlardır. Bu tapınakların en üst katını gözlemevi olarak kullanmışlardır, Ay’ın ve Güneş’in hareketlerini gözlemlemişlerdir. Ay ve güneş tutulmalarını hesaplamışlardır.”

Yukarıda alıntılanan üç paragraf, Mezopotamya uygarlıkları başlığı altında verilmektedir. Buradaki dil ve anlatıma baktığımızda farklı bir kişinin yazdığı bundan önceki bölüme göre değişen üslup ve dil anlatım ölçeklerinden anlaşılmaktadır. Baştaki gibi, bir öğrenci üzerinden yerleri tanıtmaya biçimi bırakılmıştır. Paragraf aralarının yine dar olduğu, boşluk bırakılmadığını ancak cümlelerdeki kelime sayıları öğrenci seviyelerine göre ayarlandığını görüyoruz. Örneklerde olduğu gibi verilmesi gereken yabancı bir kelimenin tanımının mutlaka yapıldığını belirtebiliriz. Öz Türkçe kullanılmış, öğrenci seviyesine dikkat edilmiştir. Ayrıca verilen açıklamalara uygun, soyut kavramları somutlaştırıcı görsellerle desteklenmiştir. Görsellerin altına gerekli açıklamaların yapıldığı da görülmektedir.

“Mezopotamya’da kurulan bir diğer uygarlık da Asurlular’dır. Asurluların başkenti Ninova şehridir. Yaşadıkları toprakları tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık ve ticaret ile uğraşmışlardır. Asurlular, Anadolu’da Kültepe, Alishar ve Boğazköy gibi yerlerde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu’ya bu koloniler aracılığı ile yazıyı taşımışlardır. Ticareti canlandırmak için Kral Yolu’nu kullanmışlardır.

Asurluların çeşitli bölgelerde ticaret kolonileri kurmaları sosyal yaşantılarını nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

Yandaki temsili resim 2.4’te Asurluların hangi özellikleri gösterilmiştir? Belirtiniz.”

Verilen örnekte görüldüğü gibi bir konunun tanımının hemen ardından öğrencileri düşünmeye ve kazanıma yönelik sorular sorulmuştur. Ayrıca verilen görsellerin yorumlatılması metinle verilmek istenen kavram ve bilgilerin öğrenilmesini kolaylaştıracaktır. Parça içinde anlamı verilmeyen ve öğrencilere yabancı gelebilecek “koloni” kelimesi TDK’ya uygun bir şekilde kitabın sonunda verilmiştir.

“Annesi, görevi gereği gittiği Çorum’un Boğazköy (Hattuşaş) ilçesine Ayşe’yi de götürdü. Burası Anadolu’nun ilk uygarlıklarından biri olan Hititlerin başkenti idi. Orada gezdikleri müzede Ayşe’nin dikkatini kil tabletler çekti. Annesi bunların çivi yazısı ile yazılmış tabletler olduğunu söyledi ve şu bilgileri anlattı:

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak “Tavananna” adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, Pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.”

“Hitit sanatında kabartmalar önemli bir yer tutar. Bunlar kil ve kayaların üzerlerine işlenmiş resimler (hiyeroglif)dir. Bu kabartmalar incelendiğinde Hititlerin savaşçı bir toplum olduklarına ve sosyal yaşantılarıyla ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.”

Yukarıda verilen yerde tekrardan ilk baştaki üsluba geçilmiş ve bundan önceki bölümle mantık dokusu aynı olmadığı görülmektedir. Parçadaki Çorum’un Boğazköy ilçesinden bahsedilmiş ve parantez içinde buranın eski adı verilmiş. Ancak herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Alıntı yapılan 3. paragrafta “Tavananna” ve “Pankuş” kavramlarından bahsedilmiş ve bunların ne olduğu ifade edilmiştir. Eskiçağ konuları işlenirken öğrenciler, çok fazla yabancı kelime ile karşı karşıya gelmek durumundadırlar. Bu şekilde izahlarla kelimeler öğretilmelidir. Aksi takdirde çoğunluğu soyut kavramlar olan Eskiçağ konularının işlenmesi ve öğrenmesi gittikçe zorlaşacaktır. Yukarıda son paragrafta ise Türkçesi kullanılan bir kelimenin konu ile ilgili terminolojik karşılığı verilerek öğrencilerin konuya özgü bir kelimeyi öğrenmelerini sağlamıştır. Burada herhangi bir yazım ve imla hatası yoktur. Noktalama işaretlerine dikkat edildiği görülmektedir.

“Frigler çok tanrılı inanca sahip bir uygarlıktı. Ancak dini inançlarında da tarım etkili bir unsurdu. Friglerin dini inançlarında da tarımın etkili olması ile ilgili değerlendirmeleriniz nelerdir? Açıklayınız.”

“Friglerin yıkılmasından sonra kurulan Lidyalıların başkenti Manisa'daki Sard şehridir.”

Frigler'e ilişkin bölümden alınan yerde pek çok devrik cümle ve noktalama hataları bulunmaktadır. Verilen 1. Paragraftaki ilk iki cümle devrik ve karmaşık bir haldedir. Konu hakkında verilen bilgilerden sonra, konunun geneli hakkında tekrar düşünmeye yönelten soru sorulması yerinde olmuştur. Son olarak verilen örnekte yine virgül konmayarak cümlede anlam bozulmuştur.

Şekil 61: 2005 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 51

Şehir devletleri zor durumda kaldıkları zaman yönetimi "Tiran" adı verilen güçlü devlet adamlarına devretmişlerdir.

İyonlar, yaşadıkları bölgenin coğrafi konumu sayesinde deniz ticaretinde çok gelişmişlerdir. Asya'dan gelen ticaret yollarının bitiş noktasındaki Batı Anadolu ticaretine hâkim olan İyonlar ekonomik olarak oldukça zengin bir uygarlıktır. Bu zenginlikler siyasi ve sosyal yapılarını da etkilemiştir.

Ekonomik rahat ve özgür düşünceinin varlığından dolayı İyonlarda, pozitif bilimler gelişme göstermiştir. İyonlar Döneminde İsolede Diyojen (Diyojen), matematikte Pisagor, tıpta Hipokrat, tashih Herodot gibi bilim insanları yetişmiştir.

İyonlar, çok tanrılı inanca sahiptirler. Tanrıları insan şeklinde tasvir etmişlerdir.

İyonlar, saray ve tapınak mimarisinde oldukça gelişmişlerdir. Birbirine paralel caddeler ve sokakların yer aldığı şehirlerine agora (pazar yeri ve insanların bulunduğu meydanlar), tiyatro gibi yapılar inşa etmişlerdir (Fotoğraf 2.34).

İyonların mimari açıdan gelişme göstermeleri ile ekonomik durumları arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir? Açıklayınız.

Anadolu'da kurulan bir diğer uygarlık Urartular'dır. Doğu Anadolu'da kurulan Urartuların başkentleri Tuşpa'dır (Van).

Urartuların en önemli ekonomik etkinliği hayvancılıktır. Van Gölü çevresinde İlet bir uygarlık kuran Urartular; kaleler, su kanalları ve su benliği yapmışlardır (Fotoğraf 2.35). Bu yapıların bazıları günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Fotoğraf 2.35'i inceleyiniz. Sizce Urartular, Van Kalesi'ni neden dağlık bir arazi üzerine kurmuş olabilirler? Söyleyiniz.

Urartular, Anadolu ve eski Ön Asya'nın en iyi maden işleme dâğığını yapan toplumu olarak bilinmektedir. Maden işleme dâğığının yanında kaya oymacılığı, kabartma sanatı gibi sanat dallarında İlet düzeyde olan bir uygarlıktır (Fotoğraf 2.37 ve 2.38).

İlgilendikçe sanat dalları Urartuların hangi doğal kaynaklara sahip olduğunu göstermektedir? Söyleyiniz.

Çok tanrılı inanca sahip Urartular, ölümden sonraki yaşamı inanırlardı. Bu yüzden mezarlarını kayalardan oydukları odalar biçiminde yapırlardı. Ölümlerini bu odaların içine günlük eşyalarıyla beraber gömerlerdi.

Araştırma: anadolumedeniyaeritim.uzasi.gov.tr İnternet adresinden müzeye sanal bir gezi düzenleyerek İlet Çağda Anadolu'da kurulan uygarlıklara ait tarihî nesnelere inceleyiniz.

Fotoğraf 2.34: İyonya Uygarlığı'ndan kalma Efes Antik Tiyatrosu (İyon Dönemi)

Fotoğraf 2.35: Su Kanalı (Urartu Dönemi)

Fotoğraf 2.36: Van Kalesi (Urartu Dönemi)

Fotoğraf 2.37: Üç ayak üzerinde duran bronz kase (Urartu Dönemi) (Anadolu Madeniyatları Müzesi)

Fotoğraf 2.38: Altın kipe (kolye) (Urartu Dönemi) (Anadolu Madeniyatları Müzesi)

Öğ
s. 41, 17. Etiket

Son olarak yukarıda Eskiçağ konularına ilişkin bölüme ait son sayfada yazının hâkim olduğu, paragraf aralarında boşluk bırakılmadığını görüyoruz. Verilen yabancı kelimeler açıklanmış, sade bir üslup kullanılmış, öğrenci seviyesine uygun kelimeler seçilmiş ve noktalama işaretlerine dikkat edilmiştir. Metinleri kavratmak görsellere yer verilmiştir. Uygarlıklara ait çok fazla özellik verildiğinden dolayı öğrencilerin aklında kalmayacaktır. Burada herhangi bir imla hatası yapılmamış, güncel akıcı bir Türkçe kullanılmıştır. Kelime sayısı bakımından cümleler uygun bir şekilde seçilmiştir. Aynı başlık altında farklı bir uygarlığa geçilirken uygarlığın isminin kalınlaştırılması geçişin fark edilmesine yardımcı olacaktır.

2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabının dil ve anlatım biçimine örnek olarak Eskiçağ konusunda verilen metinlerden bazı örnekler:

“Yukarıdaki fotoğrafı inceleyiniz (Şekil 3). Fotoğraftaki arabayla günümüz otomobilleri arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?”

Tekerleğin olmadığını düşünelim. Otomobil, otobüs, tren, bisiklet, paten, kayak gibi araçlar nasıl hareket edecekti? Uzak bir yere gitmek herhalde epey güç olacaktı. Neyse ki günümüzden çok uzun zaman önce tekerlek icat edildi. Tekerleğin ne zaman icat edildiği bilinmiyor. Ancak ilk tekerlek resimlerine günümüzden 5200 yıl öncesinde Sümerlerde rastlanmaktadır. Peki, Sümerler kim? Tekerlek gibi günümüzde kullandığımız pek çok icadın sahibi olan Sümerleri ve daha birçok uygarlığı tanımak için tarihte bir yolculuğa çıkalım. Binlerce yıl öncesinin Mezopotamya ve Anadolu'suna gidelim.”

Yukarıda verilen örnek, yeni kitapta eskiçağ konusunun ilk başında geçmektedir. Görsel üzerinden öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmış ve buna uygun soru yöneltilmiştir. Akıcı ve güncel Türkçe kullanılmıştır. İmla kurallarına dikkat edildiği de görülmektedir. Ayrıca metnin, kazanımı gerçekleştirme yönelik olarak da hazırlandığını söyleyebiliriz.

“Çok uzun zaman önce insanlar Fırat ve Dicle nehirleri arasına yani Mezopotamya'ya gelip yerleşmişler. Tarım yapmaya başlamışlar ve hayvanları evcilleştirmiştir. Önce köyler inşa etmişler. Köyler büyümüş kralların yönettiği kentlere dönüşmüş. Kentler de zamanla devletler haline almış. Tapınaklar, saraylar yapmışlar. Yazıyı kullanmaya başlamışlar. Böylece eğitim, bilim ve sanat gelişmiş, büyük bir medeniyet haline gelmişler. Mezopotamya medeniyetleri; Anadolu'yu, Mısır'ı, Hindistan'ı etkilemiş.”

“Tarihçiler, dinazorların yaşadığı dönemlerden günümüze kadar olan zamanı sizlerin öğrenmesini kolaylaştırmak için çağlara (devirlere) ayırmışlar. Yazının kullanılmasından önceki dönemleri “tarih öncesi devirler”, sonraki dönemleri ise “tarihi devirler” olarak adlandırmışlar. Hz. İsa'nın doğumu “milat” yani başlangıç kabul edilmiş. Hz. İsa'nın doğumundan önceki yıllara Milattan önce (MÖ), sonraki

yıllara Milattan sonra (MS) denilmiştir. Örneğin yazı MÖ 3200'lerde kullanılmaya başlamıştır. 2017'de olduğumuzu düşünerek (2017+3200=5217) yazının günümüzden yaklaşık 5217 yıl önce kullanılmaya başladığını bulabiliriz.”

Yukarıda ilk paragrafta Mezopotamya'nın konumu belirtilirken, ilgili görselin verilmesi ve çevresindeki başka önemli yerler üzerinden tarif edilmesi anlaşılması açısından uygun gözükmemektedir. Kısa ve sade cümleler kullanıldığı, seçilen kelimelerde öğrenci düzeyine dikkat edildiği ve noktalama işaretlerinin kullanımında hata yapılmadığı belirtilebilir. Diğer paragrafta, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde dinazorlardan da bahsedilerek “çağ” kavramı ve “tarihi devirler” in üzerinde durulmuştur. 5.sınıf öğrencilerinin çağ kavramını direk idrak edememeleri düşünülerek parantez içerisinde daha anlaşılır anlamının verilmesi uygun görülmektedir. MÖ ve MS sonra kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi için önemli bir tarih olan yazının icadı üzerinden günümüzle ilişkilendirme yapılması ve bunun sayısal olarak da belirtilmesinin öğrenci düzeyine uygun olduğu söylenebilir.

“Sümerler ziggurat denilen büyük tapınaklar inşa etmişlerdi. Bu yapılar piramide benziyordu. Asansörün icadına daha binlerce yıl olduğu için Sümerler yapının üst katlarına merdivenle çıkıyorlardı. Zigguratlar hem okul hem gözlemevi hem de tarım ürünlerinin saklandığı depolardı. Sümerli öğrenciler sizin gibi hafif defterlere sahip değildi. Sabah hazırladıkları o ağır kil tabletleri ziggurata götürmek durumundaydılar. Sümerler bu yüksek yapıda Ay'ı, gezegenleri ve yıldızları gözlemliyorlardı. Bu gözlemleri sonucu Ay yılı esasına dayalı takvimi buldular. Günümüzde Ramazan ve Kurban bayramlarının tarihlerini işte bu Ay takvimine göre belirliyoruz.

Mezopotamya'da okula tablet evi deniyordu. Dersler güneşin doğuşundan batışına kadar sürerdi. Öğretmenler, öğrencilerin kopya edecekleri tabletleri yazar, alıştırmaları kontrol ederdi. Aynı zamanda öğrencilerin ezberledikleri dersleri tekrarlamalarını dinlerdi.

Sümerler döneminde mi günümüzde mi yaşamak istersiniz? Neden?”

Verilen örnekte konuya ait terminoloji kullanılmış ve güncel örneklerle açıklaması yapılmıştır. Eskiçağ'daki pek çok kavram öğrenciler için soyuttur. Bu soyut kavramların günümüzdeki benzer örnekleriyle ifade edilmesi öğrencilerde kavramayı kolaylaştıracaktır. Örneğin, Sümerlilerin kullandıkları tabletlerin işlevinin anlaşılması için öğrencilerin defterlerinin örnek verilmesi, düzeylerine uygun olduğu görülmektedir. Bayramların tarihini belirlemede Ay takviminin kullanıldığının belirtilmesi ve başka bir açıklama yapılmaması anlamayı güçleştirebilir. Yukarıda alıntılanan örnekte 2.paragrafta son iki cümlede kullanılan kelimelerin verilmek istenen anlamı karşılayamadığını söyleyebiliriz. “Kopya etmek” ve “ezberledikleri dersleri tekrarlamalarını dinlerdi.” Burada sade ve akıcı bir anlatımdan uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Son olarak yöneltilen soru ise verilen bilgilerden bağımsız olduğunu ve kazanıma veya konunun pekiştirilmesine yönelik bir anlam taşımadığını söyleyebiliriz.

“Babil kralının eşi çocukluğunda yaşadığı yeşil tepeleri çok özliyordu. Ancak Babil şehrinde yeşil yok denecek kadar azdı. Eşinin üzüldüğünü gören Babil kralı Asma Bahçeler yaptırdı. Bu yapı dünyanın yedi harikasından biri olarak ünlendi.

Babil krallarından Hammurabi kendi adını taşıyan kanunlarıyla ünlüdür. Hammurabi, kanunlarını büyük bir taşa çivi ile yazdırmıştır. Bu kanunlar oldukça ayrıntılıdır. İşte size kanun maddelerinden biri: “Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa; ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa, o zaman komşusunun mısır kaybını öder.”

Yukarıdaki kanun maddesi bize Babillerin hangi özellikleri ile ilgili bilgi vermektedir?”

Yukarıda verilen metinlerde akıcı bir dil kullanılmıştır. Ancak noktalama işaretlerinde eksiklikler gözlenmektedir. Virgül kullanımıyla ilgili hatanın birkaç defa tekrarlandığı görülmektedir. Hammurabi kanunlarından alıntı yapılırken öğrenci seviyesi dikkate alınmadığı, çevirinin orijinalinden olduğu gibi alındığı görülmekte. Öğrenci seviyesine göre sadeleştirilebilirdi. En altta sorulan soru ise kazanıma uygun, basit bir şekilde verilmiştir.

Şekil 62: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 40

Sıra Sizde

Aşağıdaki duvar panosunu inceleyerek yanında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

2.9 Mezopotamya duvar panosu

1. Mezopotamya'daki ekonomik faaliyetlerle ilgili hangi bilgilere ulaşabiliriz?
2. Üst sırada oturanlar kimler olabilir? Sizce bu kişiler neden üst sıradadır?
3. Üst sırada sağdan ikinci kişi elinde ne taşıyor olabilir?

Yukarıda verilen görselle ilgili sorulardan 1.si hariç öğrenci seviyesine ve ilgisine yönelik olmadığını görmekteyiz. Ayrıca bu iki sorunun verilen konularla doğrudan bir alakasının olmadığını da söyleyebiliriz. 1. Soruda, bir görsel üzerinden Mezopotamya uygarlıklarının ekonomik faaliyetlerine ilişkin çıkarım yapmalarını istemenin daha uygun olduğu düşünülebilir.

“Anadolu tarih öncesi devirlerden itibaren insanların gelip yerleştikleri bir yer olmuştur. Anadolu, iklimiyle, yeryüzü şekilleriyle tarım, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere elverişliydi. Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığından çok fazla göç alıyordu. Bu özellikleriyle dünyanın en eski şehirlerinden Çatalhöyük (Konya) ve en eski tapınaklarından olan Göbeklitepe (Şanlıurfa) Anadolu’da bulunuyor. Bakalım Anadolu’da hangi medeniyetler kurulmuş.”

“Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa’ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.”

İlk paragrafta verilen metnin akıcı ve sade bir taşıdığı görülmekte. Konu ile ilgili Eskiçağ’dan kalma yer adlarıyla beraber günümüzde nerede bulduklarını da belirtilmiştir. Metnin öğrencilerin ilgisini çekmeye yönelik olduğu söylenebilir. Diğer paragrafta konu ile ilgili önemli bir yabancı kelimenin parantez içinde

anlamıyla birlikte verilmiştir. Ancak burada yazım hatasının da yapıldığını görmekteyiz. Cümle düzeyinden genel olarak anlatım bozukluğu görülmemektedir.

“Sıradaki medeniyet Doğu Anadolu’da güçlü bir devlet kurmuş olan Urartular. Urartular, Van sınırlarındaki başkentleri Tuşpa’ya kale, su kanalları, barajlar inşa ettiler. Usta madenciler olan Urartular, çanak çömlek ve mobilya yapımında başarılıydılar.

Urartu kralları yaptırdıkları eserleri dikili taşlara yazdırarak halka duyurmuşlardır. Aşağıdaki yazıtı okuyarak altında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

“...Menua Tanrı Haldi’nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı’dır. Menua der ki, kim bu yazıtı silerse, kim onu tahrip ederse, kim bunu görürse, kim başkasına “bu kanalı ben açtım” derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin” (Gülay Sert, Keşfedin Anadolu Uygarlıkları, s. 51).

1. Kanal halkın hangi ihtiyacı için yapılmış olabilir?
2. Urartuların dini inanışlarıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
3. Urartular eserlerin korunmasına önem vermişler midir? Açıklayınız.”

Yukarıda verilen örneklerde, konuya girişte kullanılan dilin akıcı, sade ve öğrenci düzeyine uygun olduğunu söyleyebiliriz. “çanak çömlek” kelimelerinin arasına virgül konulmamıştır. 5.sınıf düzeyine anlam olarak uygun olmayan bir alıntı yapılmış ve parça hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Aktarılan metinler haricinde Urartular ile ilgili herhangi bir bilgi kitapta bulunmamaktadır. Verilen parçanın kaynağı gösterilmesi bilgilerin bilimsel verilere dayandığını öğrencilere fark ettirecektir. Verilen soruların Urartuların ekonomik, dini ve kültürel yönlerinin algılanması açısından yöneltildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 63: 2017 SBDÖP'e göre hazırlanan ders kitabı, s. 42

■ KÜLTÜR VE MİRAS

Ankara'nın daha önce de bir devlete başkentlik yaptığını biliyor musunuz? Frig kralı Gordios halkı ile gelip Ankara'ya yerleşmiş. Kurduğu şehre de Gordion adı verilmiş. Zamanla Frigler gelişmiş, büyük bir devlet olmuş. Tarım, hayvancılık yapmış; madencilik, dokumacılık, mobilyacılık gibi alanlarda ustalaşmışlar. Ürünleri komşuları tarafından taklit edilmiş. Friglerin en tanınmış kralı Midas'tır. Hayatı hikâyelere, efsaneler konu olmuştur.

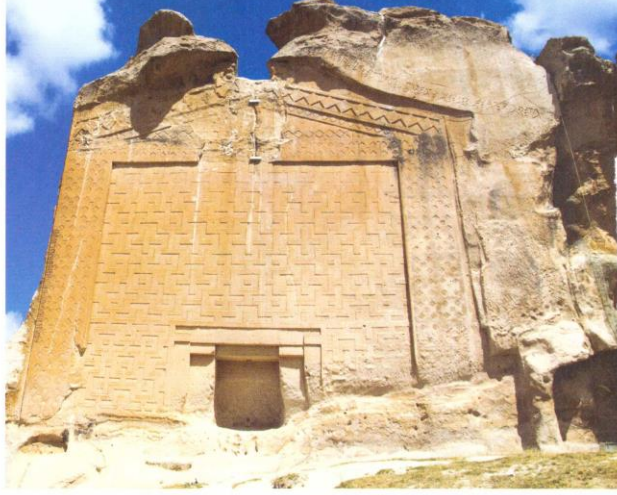
İşte size bu efsanelerden bir örnek:

Dokunduğu Her Şeyi Altına Çeviren Midas

Tanrı Dionysos (Dionisos), Frig kralı Midas'a bir dilek hakkı olduğunu söyler. Daha zengin olmak isteyen Midas, tanrı Dionysos'tan dokunduğu her şeyin altına olmasını diler. Dionysos Midas'ın isteğini yerine getirir ve Midas'ın dokunduğu her şey altına dönüşür. Bir süre sonra yemek yiyemez, su içemez hale gelen Midas, artık kendisi için bir kötülüğe dönüşen bu dilekten kurtulmak için tanrıya yalvarır. Dionysos Midas'a Paktalos Nehri'nde elini yıkamasını söyler. Midas elini suya soktuğunda nehrin içi altın parçacıkları ile dolar.

www.aktuelarkeoloji.com.tr

2.12 Eskişehir Midas Anıtı (Yazılıkaya)

Sıra Sizde

Aşağıdaki haberi okuyarak haberin altında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

Çengelli İğne, Kiremit ve Midas'ın Vatanı

Dünyanın ilk Frig Sergisi açıldı. Sergide mobilyacılıktan, madencilğe kadar birçok alanda ilklere imza atan görkemli bir medeniyetle karşılaşacaksınız. Mozaïği ilk kez mimaride kullanan Friglerin en özgün sanat dalı ise mobilyacılık. Günümüze kadar özelliğini kaybetmeden gelebilen estetik güzelliğe sahip eserlerden biri de kiremit. Fibula, iki parça kumaşı birbirine tutturmaya yarayan bir tiki ve modern çengelli iğnelerin atası. Frigler Anadolu'da fibula kullanan ilk halk topluluğu. Başkent Gordion'da çok miktarda fibula bulunur.

Sergi sorumlusu Şennur Şentürk, Friglerdeki eşyayı sahiplenmeye vurgu yapıyor. "Onlar kullandıkları eşyaları korumuşlar. Günümüzde ise anısı olan eşyalar düşünmeden atılıyor, aile fotoğrafları dahi satılıyor. Oysa Frigler kepeçenin bile kendi kültürünün bir yansıması olduğunun bilincindeydi." şeklinde konuşan Şentürk, herkese sergiye beklediklerini söyledi.

İnternet haberi, 31 Aralık 2007 (Düzenlenmiştir).

1. Frigler hangi sanat dallarında eserler vermişlerdir?
2. Kültürel mirasa duyarlılık bakımından Frigler ile günümüz insanları arasında nasıl bir fark vardır?

Verilen sayfa genel olarak incelendiğinde görsellerle süslenmiş, paragraf boşluklarına dikkat edilmiş, ayrıca cümlelerdeki kelime sayıları ve kelimelerin seviyesinin öğrenci düzeyine dikkat edilerek ayarlandığını söyleyebiliriz. İmla kurallarına uyulmuş, noktalama işaretlerine dikkat edilmiştir. Öğrencilerin ilgisini çekecek bir anlatım biçimi tercih edilmiştir. Verilen efsane örneği ve hikâyeci bir anlatımla öğrencilerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. İnternet haberine yer verilmiş,

öğrencilerin anlayabileceği seviyede aktarılmıştır ve bunun öğrenci seviyesine göre düzenlendiği parçanın altında belirtilmektedir. Sorulan soruların ise kazanımı destekleyecek, açık ve anlaşılır olduğu görülmektedir.

“Paranın kullanılmadığı zamanları düşünelim. Acaba insanlar ihtiyaçlarının nasıl karşılıyor, nasıl alışveriş yapıyorlardı?”

Sıra geldi Anadolu'nun batısındaki medeniyetlerden Lidyalılara. Lidyalılar, Ege bölgesinin verimli topraklarına yerleşmişler. En önemli gelirlerini ticaretten elde etmişler. Kendi ülkelerinden başlayıp Mezopotamya'ya kadar uzanan Kral Yolu, Lidyalılara zenginleştirmiş. Ticareti kolaylaştırmak için de takas usulüne son verip yanda bir örneğini gördüğünüz madeni parayı kullanmaya başlamışlar.”

Parayı icat etmeleriyle ünlü olan Lidyalılara ilişkin konunun başlangıcında toplumun ticari yapısının nasıl olduğuna dair düşünmeye yönelten böyle bir sorunun konuya ilgiyi çekme bağlamında uygun olduğunu söyleyebiliriz. Sonra gelen paragrafta diğer bölümlere uyum bir şekilde hikâyeci üslup devam ettirildiği, mantık bütünlüğü olduğunu görmekteyiz. Burada da paragraflar arası boşluklar verilmiş ve cümle yapıları öğrenci düzeyine uyumlu hazırlanmıştır. Noktalama veya imla hatası görülmemektedir.

2005 ve 2017 SBDÖP'lere göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının dil ve anlatım özellikleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde şu bulgulara rastlanılmaktadır:

- İki kitapta da yaşanan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılmaya çalışılmış ancak yeni kitabın daha güncel bir dil taşıdığını söylemek mümkündür.
- Konun işlenişinde öğrencinin seviyesi ve gelişim özelliklerine yeni kitapta daha hassas yaklaşıldığı, eski kitabın öğrenci düzeyine ağır geldiği görülmektedir.
- Eski kitapta paragraf araları yoktur, neredeyse tüm sayfalarda yazılar birleşik gibidir. Ancak yeni kitapta bu hatanın düzeltildiği görülüyor.
- Yeni kitabın mantık dokusu ve fikir bütünlüğü vardır. Eski kitapta ise farklı kişilerin yazmış olabileceğinden dolayı fikir bütünlüğü görülmemektedir.

- Her iki kitapta dilin kullanımında TDK'nın güncel bilgileri esas alındığını söyleyebiliriz.
- Her iki kitapta da noktalama işaretlerinin kullanımında hatalar gözlenmektedir.
- Yeni kitaptaki dil ve anlatım, öğrenci gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine daha uygun, eki kitaba göre daha sade ve ayrıntıdan uzak ele alınmıştır.
- Uygarlıkların yaşadıkları yerler orijinal isimleriyle verilmiş ve parantez içerisinde günümüzdeki yerleri belirtilmiştir.
- Eski kitapta çok fazla satır sonlarının bölündüğü, yenido nispeten düzeltildiği görülmektedir.
- Cümlelerdeki kelime sayısı eski kitapta öğrenci düzeyi dikkate alınmadan verilmiş ancak yeni kitapta düzeye uygun halde olduğu görülüyor.
- Yeni ders kitabı, eski kitaba göre daha okunaklı, anlaşılır, ilgi çekici, okumayı kolaylaştırıcı, araştırmaya sevk edici ve öğrenmeyi ölçücü olduğunu söyleyebiliriz.
- Her iki kitapta da uygarlıklar işlenirken ve konu bitiminde öğrenmeyi destekleyici sorular sorulmuştur.
- Eski kitabın ünite sonundaki etkinlik kısmında Eskiçağ konuları yok denecek kadar azdır ancak yeni kitapta öğrenmeyi kolaylaştıracak ve öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte etkinlikler verilmiştir.
- Kitaplarda imla kurallarına dikkat edildiğini söyleyebiliriz.
- Her ikisinde de Eskiçağ konusuna uygun terminoloji kullanılmıştır.
- Ders kitaplarındaki yazı boyutu öğrenci seviyesine uygundur.
- Kitapların sonunda öğrencilerin bilemeyeceği, konuya ilişkin kelimeler sözlükte belirtilmiştir.

4.2. 4.6. 2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.2.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Ve 2017 Yıllarında Yayınlanan Öğretim Programlarına İlişkin Kazanımlar Hakkında Görüşlerinin Dağılımı

Tablo 3: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularına ilişkin kazanımlar hakkında görüşleri

Görüşler	f
Kazanımlar daha sade ve hedefe yönelik hale geldi.	6
Kazanımların düzeye göre ağır olduğunu düşünüyorum.	3
Soyut kavramların somutlaştırılması olumlu olmuştur.	2
Kazanımın az olduğunu düşünüyorum.	1
Toplam	12

Tablo 3’de Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin yayınlanmış olan eski ve yeni SBDÖP’ün Eskiçağ konularına ilişkin kazanımlar hakkında görüşleri yer almaktadır. “Kazanımlar daha sade ve hedefe yönelik hale geldi.” en sık dile getirilen düşünce olarak görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenler, yeni programda kazanımların azaltılmış ve sadeleştirilmiş olmasından memnun oldukları görülmektedir. Verilen kazanımın öğrenci düzeyine daha uygun ve hedefe yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Sadece bir tane öğretmen Eskiçağ konularının tek bir kazanımla anlatılmasının zor olduğunu belirtmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin programlarda Eskiçağ konularına ilişkin kazanımlar hakkında görüşlerine ait bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

“Eskiçağ konularındaki kazanımlar azaltılmış fakat hafifletilmiş; bu açıdan güzel olduğunu düşünüyorum(Ö6)”.

“2005 veya 2017 yıllarında verilen kazanımlar 6.sınıf düzeyi için uygun; fakat 5.sınıflar için uygun değil. Soyut geliyor çocuklara, anlamakta güçlük çekiyorlar(Ö7)”.

“Eskiçağ konularının 5.sınıfa alınıp, daha sade ve hedefe yönelik bir şekilde kazanımın 5.sınıfta verilmesinin olumlu olduğunu düşünüyorum(Ö9)”.

“Eskiçağ’a ait kazanımlar eski programda da yenide de çocuklara ağır geliyor. Özellikle ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki ilişkiyi kuramıyorlar. Biz üstünde durup aktarmaya çalışıyoruz(Ö8)”.

“Yeni programda kazanım sadeleştirilmiş ve hedefe yönelik, daha verimli(Ö10)”.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Ve 2017 Yıllarında Yayınlanan Öğretim Programlarına İlişkin İçerik Hakkında Görüşlerinin Dağılımı

Tablo 4: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP’ün Eskiçağ konularına ilişkin içerik hakkında görüşleri

Görüşler	f
İçeriğin hafifletilmesinin iyi olduğunu düşünüyorum.	6
Yeni programda daha güzel hale geldi.	5
Güncel olmayan bilgiler var.	3
İçerik kazanımlara uygundur.	2
Karmaşık bir içerik olduğunu düşünüyorum.	2
Eski içerik daha iyiydi.	2
Toplam	20

* Bir kişi birden fazla görüş belirtmiştir.

Tablo 4’de Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin yayınlanmış olan eski ve yeni SBDÖP’ün Eskiçağ konularına ilişkin içerik hakkında görüşleri yer almaktadır. “İçeriğin hafifletilmesi iyi olduğunu düşünüyorum.” en sık dile getirilen düşünce olarak görülmektedir. Öğretmenler genel olarak eski programın içeriğinin ağırlığından, öğrenci seviyesine uygun olmayışından söz etmişlerdir. Ayrıca

içerikteki bilgilerin yeni bulgular ışığında güncellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin programlarda Eskiçağ konularına ilişkin içerik hakkında görüşlerine ait bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

“Yeni programda Eskiçağ’a ait içeriğin kazanımlara uygun verildiğini düşünüyorum ve o yaştaki çocukların düzeyine uygun olan da bu(Ö1)”.

“Yeni programda eskiye göre daha hafif, bu kadarı yeterli(Ö3)”.

“Eski programda içerik direk bilgi vermeye yönelik, ağırdı. Yeni programdaki içerik ise öğrenci seviyesi için daha uygun(Ö5)”.

“2005 programına göre hazırlanan içerik daha geniş; yeni program daha dar kapsamlı hazırlanmış(Ö7)”.

“5.sınıflara Eskiçağ konusunun ağır gelebileceğini düşünüyordum. Çünkü 6.sınıflarda dahi zorlanıyorduk. Ama hafifletilmesinden dolayı beklediğim gibi olmadı, çok eğlenceli işledik(Ö8)”.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Ve 2017 Yıllarında Yayınlanan Öğretim Programlarına İlişkin Değer Öğretimi Hakkında Görüşlerinin Dağılımı

Tablo 5: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP’ün Eskiçağ konularına ilişkin Değer Öğretimi hakkında görüşleri

Görüşler	f
Konulara uygun değerler bulunmaktadır.	5
Yeni program değerler açısından daha başarılıdır.	4
Programda verilen değerler pratikte görülüyor.	2
Programda verilen değerler pratiğe yansıyor.	2
Değerler yetersizdir.	1
Toplam	14

* Bir kişi birden fazla görüş belirtmiştir.

Tablo 5’de Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin yayınlanmış olan eski ve yeni SBDÖP’ün Eskiçağ konularına ilişkin değer öğretimi hakkında görüşleri yer almaktadır. “Konulara uygun değerler bulunmaktadır.” en sık dile getirilen düşünce

olarak görülmektedir. Öğretmenler genel olarak, estetik ve kültürel mirasa duyarlılığa dair değerlerin Eskiçağ konularıyla birlikte verilebileceğinden söz etmişlerdir. Yeni programda değerlere daha çok önem verildiği belirtilmiştir. Öğrencilerde değerlerin uygulama boyutu hakkında eşit sayıda öğretmen olumlu ve olumsuz yanıt vermişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin programlarda Eskiçağ konularına ilişkin değer öğretimi hakkında görüşlerine ait bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

“Kültürel mirasa duyarlılık değeri, Eskiçağ konusuyla ilişkilendirilmiş, gayet uygun seçilmiş(Ö1)”.

“Estetik ve doğal mirasa duyarlılık öğrencilerde geliyor(Ö2)”.

“Binlerce yıl öncesinden kalan tarihi eserlerin korunduğunu, günümüzde halen tarihi eser olarak bulunduğunu ve uzman kişiler tarafından tadilatlarının yapıldığını öğrenmeleri; çocukların kültürel mirasa duyarlılık değerini almalarını, tarih bilinci oluşmasını sağladığını düşünüyorum(Ö6)”.

“Sosyal Bilgiler, hayatın içinden bir ders olduğu için değerleri rahatlıkla verebiliyoruz(Ö8)”.

“Eski programda Eskiçağ konularında verilecek değerlerin öğrencide etkisi gözüküyordu. Yeni programda daha net verilmiş. Daha etkili olacağına inanıyorum(Ö10)”.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Ve 2017 Yıllarında Yayınlanan Öğretim Programlarına İlişkin Değer Eskiçağ konularının İçeriğinin Dini ve Kültürel Değerlerimizle Tutarlılığı Hakkında Görüşlerinin Dağılımı

Tablo 6: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan SBDÖP'ün Eskiçağ konularının içeriğinin dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında görüşleri

Görüşler	f
Dini ve kültürel değerlerimizle paralellik yok.	6
Ders sırasında sorun yaşamıyorum.	2
Kesin yaşanmış gibi bir anlatım var.	2
Dini ve kültürel değerlerimize uygun olmayan tabirler var.	2
Toplam	12

Tablo 6'da Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin yayınlanmış olan eski ve yeni SBDÖP'ün Eskiçağ konularının içeriğinin dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında görüşleri yer almaktadır. "Dini ve kültürel değerlerimizle paralellik yok." en sık dile getirilen düşünce olarak görülmektedir. Öğretmenlerin, Eskiçağ konularının içeriğinin dini ve kültürel değerlerimizle uyumlu olmadığını ancak öğrencilerin düzeylerinden dolayı sorun yaşamadıklarını anlayabiliriz. Konularda geçen üslup ve ifadelerin daha uygun hale getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin programlarda Eskiçağ konularının dini ve kültürel değerlerimizle tutarlılığı hakkında görüşlerine ait bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

"Değerlerimiz ve dinimiz ile paralellik gösteren bir içerik yok(Ö1)".

"Derste bahsedilen 'çok tanrılı, tanrıçalar vs.' gibi kavramlar kesin varmış gibi anlatılıyor. Daha kendi inancını tam bilmeyen çocuklara başka inançları kesin bir dille anlatıyoruz(Ö4)".

"Derslerde Eskiçağ konularını kültürümüzle ve dinimizle ilişkilendirmeliyiz. İnançımızla çelişen yerin öğrencilere dinimizde nasıl olduğunu anlatmalıyız(Ö5)".

"Çocuklar bazen çok şaşıyorlar. Hatta bir kere "hocam günaha giriyorsunuz, tanrı denir mi?" diyen dahi oldu. Öğrencilere, onların yaşantıları ve inançları o şekildeydi, şimdi bu şekilde diye belirtiyorum(Ö8)".

“Eskiçağ’daki dini kavramlarla karşılaştığında çocuklar algılamada zorluk çekiyorlar. 5’e alınmasıyla birlikte daha da zorlaştı. O dönemin şartlarına göre düşünemiyorlar. Bugüne göre düşünüyorlar, bu da bir çatışmaya yol açıyor(Ö12)”.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

SONUÇ

2005 ve 2017 yıllarında yayınlanmış olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında Eskiçağ konularına ilişkin kısımlar bazı açılardan öğretmen görüşleri alınarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca ilgili programlara göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının yer aldığı kısımlar kazanım, içerik, görsel tasarım ve dil-anlatım boyutları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Programlar ve programlara göre hazırlanan kitaplar arasında benzer özelliklerin ve farklılıkların yer aldığı gözlenmiştir.

Ders Kitaplarında Kazanımlar Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar

Yeni programda Eskiçağ konularına ilişkin kazanım sayısı ikiden bire düşürülerek, kısaca kazanım hakkında açıklama yapılmıştır. Etkinlik örneği verilmemiş, ünite kavramının yeni programla birlikte kalkmasıyla “Kültür ve Miras” öğrenme alanı başlığı altında Eskiçağ konularına değinilmiştir. 2005 programında ağırlıklı olarak tarih öncesi çağlardan itibaren günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler ve uygarlıklarda yerleşme ve ekonomik faaliyetleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ders kitabında ağırlıklı olarak, ayrıntıya girilerek bu kazanım verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Yeni programda Eskiçağ konularına bakış açısının değiştiğini ve bu doğrultuda kitaplarda Eskiçağ konusunun işlenişinin değiştiğini ve daha anlamlı hale geldiğini söyleyebiliriz. Günümüze kadar ayakta kalan ve özellikle ülkemiz sınırlarında bulunan Eskiçağ’a ait eserler ve yerler görsellerin yoğun kullanımı ile tanıtılmış, “somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını

fark eder” kazanımına uygun şekilde bilgiler aktarılmıştır. Açıklamada olduğu gibi, uygarlıkların üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmamış, ana hatlarıyla ele alınmıştır.

2005 programında Eskiçağ konularının 6.sınıfta, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ve “Yeryüzünde Yaşam” ünitesi içerisinde yer aldığını görüyoruz. Yeni programda ise bu konular; 5.sınıf düzeyine indirilmiş, ünite sistemi kalkmış ve konular kazanımlar doğrultusunda öğrenme alanı başlıkları altında tasnif edilmiş ve Eskiçağ konuları “Kültür ve Miras” öğrenme alanına alınmıştır. Bu bağlamda kitapta bu değişikliğin etkileri görülmüş; uygarlıkların kazanımlar doğrultusunda kültürel etkileşimleri, gelişimleri ve bıraktıkları izler üzerinde durulmuştur.

Yeni programın kazanımına dair olan açıklama (Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatlarıyla ele alınır.), 2005 programında Eskiçağ konusunun 2. kazanımına benzer şekilde verilmiştir. Bunun kitaplara olan etkisi ise; eski kitaplarda Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ayrı başlıklar altında, ayrıntılı olarak verilmiştir. Yeni kitapta ise kazanımda belirtildiği gibi kısa kısa, ana hatlarıyla bahsedilmiş ve bilgidен ziyade kazanımın ön plana çıktığı görülüyor.

Yeni kitaplarda eskiye göre, kazanımlara yönelik etkinlikler artırılmış ve öğrenciler için daha eğlenceli ve çeşitli etkinlikler konmuştur. Ayrıca; konuların sonunda, kazanımların hatırlatılması ve daha kalıcı olması için verilen ölçme değerlendirme kısımlarında; eski kitapta “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin diğer konuları olan coğrafya ile alakalı sorular çok fazla yer kaplamış ve Eskiçağ konularına çok az yer verilmiştir; ancak yeni kitapta, Eskiçağ ile ilgili soruların artırıldığını ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanının içindeki diğer konularla adil bir dağıtımın yapıldığı görülmektedir.

Ders Kitaplarında İçerik Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar

Her iki kitabın Eskiçağ konularına ilişkin içeriği, kazanımlarla ve MEB programıyla uyumlu olarak yer almaktadır ve özellikle kapsayıcılık açısından

kitaplar “geçerlik” özelliğine sahiptir. Ayrıca, Anadolu ve Mezopotamya medeniyetleri bölgelere göre ayrılarak kronolojik sırayla, birbiriyle tutarlı bir şekilde verildiği için de “güvenirlik” özelliğini taşımaktadır.

Yeni programa göre hazırlanmış olan kitapta Eskiçağ konularında güncelleme yapıldığını görmekteyiz. Bununla beraber her iki kitapta da bilimsel hatalar bulunmaktadır. Kitaplarda verilen bilgi ve döneme ait kalıntılar dönemin sosyal ve ekonomik yaşamıyla ilişki kurularak, arkeologlar ve Eskiçağ bilimcilerinin izledikleri yollar gibi öğrencilere yorumlatılmaya çalışılarak bilimsellik ön plana çıkarılmıştır.

2005 ve 2017 programlarına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının içeriği öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılaması açısından incelendiğinde, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılar niteliktedir. Dikkatlerini çekecek, merak uyandıracak unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca yaşadıkları zaman, şehir ve ülkeleri hakkında neler bildiklerini sorulması ve bunlar hakkında araştırmaya sevk etmesi bireylerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir.

Ders kitaplarında Eskiçağ konularına ilişkin içeriğin faydalılığı incelendiğinde, her iki kitapta bireylere fayda sağlayacak özellikleri taşımaktadır. Bu bilgilerle nitelikli, yaşadığı yerin geçmişini, önemini ve özelliklerini bilen bireyler yetişecektir. Yeni kitapta verilen görseller, güncel bilgiler ve farklı etkinlikler sayesinde yeni programa göre hazırlanmış olan kitabın daha faydalı olduğu düşünülmektedir.

İki programda da verilmek istenen estetik ve kültürel mirasa duyarlılık değeri içerikte verilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde öğrencilerin toplumsal değerlere uyum sağlamasına yardımcı olunmak istenmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi eski kitap bilgi ağırlıklı olduğu için öğrencilere ağır gelecek düzeydedir ve değerler arka planda kalmıştır. Yeni programa göre hazırlanan kitapta ise bu noktada daha duyarlı olduğu görülüyor. Değerlerin daha ön plana çıktığını söyleyebiliriz.

İncelenen Ders kitapları, içeriğin mantıksal yapısına uygun olarak hazırlanmıştır. İçeriklerin programlara paralel olarak hazırlandığı görülmektedir.

İçeriğin programlara olan uygunluğu, mantıksal yapıya da uyum sağlamasına sebep olmuştur.

Eski programa göre hazırlanmış olan kitapta Eskiçağ konularında psikolojik yapının kısmen uygun olduğun söylenebilir. Kullanılan dil ve anlatım yöntemi açısından öğrenci düzeyi, dikkate alınmıştır. Görseller fazla kullanılarak yaş grubuna uygun hitap edilmiştir. Ancak kitapta soyut kavramların fazla olduğu görülmekte ve öğrencilerin hazır olduğu düşüncesi ile konular aktarılmıştır. Eski programa göre hazırlanan kitaplar, ders ve çalışma kitabı ayrı olduğu için olsa gerek ki, konulara ayrıntılı olarak girilmiş, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları yabancı kelimelere çokça yer verilmiştir. Ayrıca ne kadar görseller çok kullanılmış olsa da, sayfalar yazıya boğulmuş olarak gözükmemektedir. Yeni programa göre hazırlanmış kitabın içeriğinin psikolojik yapıya daha uygun olduğunu söylenebilir. Dil olarak öğrencilerin seviyesine uygun seviyede tutulmuş, Eskiçağ konuları sadeleştirilip öğrencilere gerekli bilgiler sıkmadan verilmiştir. 5.sınıf düzeyi 6'ya göre daha düşük olmasına rağmen kitapta bu dikkate alınarak içerik uygun hazırlanmıştır. Herkesin aynı hazırbulunuşluk düzeyinde olmayacağına dikkat edildiğini görüyoruz. Verilen ön bilgiler ve bunlara uygun görseller kavramayı kolaylaştıracaktır. Eski kitaba göre daha yoğun görseller kullanılmış, sayfada konuyla alakalı gerçek fotoğrafların hâkim olduğu görülmektedir. Cümleler kısa tutulmuş ve soyut kavramlar somutlaştırılmıştır.

Ders Kitaplarında Görsel Tasarım Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar

İlgili ders kitaplarının Eskiçağ konularını görsel tasarım açısından incelediğimizde her ikisinin de kazanıma uygun görseller taşıdığını görmekteyiz. Yeni kitapta daha çok gerçek fotoğrafların olması kitabı, ilgi çekici ve canlı hale getirmiştir. Kitaplarda konularla ilgisi olmayan görsele yer verilmediğini belirtebiliriz.

Eski programda ders kitabı, çalışma, kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olarak üç adet bir ders ile ilgili kitap bulunuyordu. Çalışma kitabının ayrı olmasından dolayı eski ders kitabında daha fazla görsele yer verilmiştir. Ancak görseller yoğun olarak resim halinde ve küçük boyutlu basıldığı için ilgi çekici gözüküyor, ayrıca basımın kalitesinin düşük olmasından dolayı resimlerin bir kısmı anlaşılamamaktadır. Yeni kitapta görseller azalmış fakat daha büyük, metinlerinde görsellere kaynaştırılarak verilmiş ve ilgi çekici hale getirilmiştir.

Ders Kitaplarında Dil Anlatım Açısından Benzerlik ve Farklılıklara Yönelik Sonuçlar

İki kitapta da yaşanan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılmaya çalışılmış ancak yeni kitabın daha güncel bir dil taşıdığını söylemek mümkündür. Yeni kitaptaki dil ve anlatım, öğrenci gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine daha uygun, eski kitaba göre daha sade ve ayrıntıdan uzak ele alınmıştır. Ayrıca daha okunaklı, anlaşılır, ilgi çekici, okumayı kolaylaştırıcı, araştırmaya sevk edici ve öğrenmeyi ölçücü olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte her iki kitapta dilin kullanımında TDK'nın güncel bilgileri esas alındığını görüyoruz.

Eski kitapta paragraf araları yoktur, neredeyse tüm sayfalarda yazılar birleşik gibidir. Ancak yeni kitapta bu hatanın düzeltildiği görülüyor. Eski kitapta çok fazla satır sonlarının bölüdüğü, yenido nispeten düzeltildiği görülmektedir. Cümlelerdeki kelime sayısı eski kitapta öğrenci düzeyi dikkate alınmadan verilmiş ancak yeni kitapta düzeye uygun halde olduğu görülüyor. Her iki kitapta da noktalama işaretlerinin kullanımında hatalar gözlenmektedir.

Her iki kitapta da uygarlıklar işlenirken ve konu bitiminde öğrenmeyi destekleyici sorular sorulmuştur. Eski kitabın ünite sonundaki etkinlik kısmında Eskiçağ konuları yok denecek kadar azdır ancak yeni kitapta öğrenmeyi kolaylaştıracak ve öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte etkinlikler verilmiştir. Kitapların sonunda öğrencilerin bilemeyeceği, konuya ilişkin kelimeler sözlükte belirtilmiştir.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Sonuçlar

Öğretmenlerin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Eskiçağ konularında kazanımlara ilişkin genel görüşü; yeni programda kazanımların daha sade ve hedefe yönelik bir hale geldiğidir. Verilen kazanımın öğrenci düzeyine uygun olduğu, kazanımın teke düşürülmesinin olumlu olduğunu ve sadeleştiğini söyleyebiliriz. Buna rağmen 3 öğretmen, yeni programda da kazanımın öğrenci düzeyine ağır olduğunu ve daha sade hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenler eskiçağ konularının soyut kavramları kapsamasından dolayı öğrencilere aktarmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Kazanımda Eskiçağ'a ait bulgulardan yola çıkılarak öğrencilere uygarlıkların aktarılması olumlu bir adımdır. Eski programdaki Eskiçağ konularına ait kazanımların öğrenci düzeyine ağır geldiği anlaşılmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan öğretim programlarına ilişkin içerik hakkında görüşleri kazanımda olduğu gibi Eskiçağ konularının içeriğinin hafifletilmesinin iyi olduğu yönündedir. Eski programdaki içerik öğrenci düzeyinin üzerinde olduğu ve aynı bilgilerin yıllardır tekrar ettiği görülmektedir. Yeni bulgular çerçevesinde içerik güncel tutulmalıdır.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin yayınlanmış olan eski ve yeni SBDÖP'ün Eskiçağ konularına ilişkin değer öğretimi hakkında görüşü; konulara uygun değerlerin yer aldığı ve yeni programda değerlerin ön plana çıktığıdır. Sosyal Bilgiler yapısal olarak değer öğretiminin rahat yapılabileceği bir derstir. Eskiçağ'a ait pek çok kalıntılar ve yerlerin oluşu, estetik ve kültürel mirasın kolay aktarılabilceğini gösteriyor. Eşit sayıda öğretmen programda yer alan değerlerin öğrencilerde uygulamada görünüp görünmediğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler, programların Eskiçağ konularının dini ve kültürel değerlerimizle hiçbir tutarlılığının olmadığını belirtmişlerdir. Döneme ait dini ve kültürel terimler öğrencilere garip gelmektedir. Bazı öğretmenler sorun yaşamadığını söylemiştir. Ancak genel görüş, öğrencilerin bu tutarsızlıktan kaynaklı konuları kavramakta

zorlandıklarıdır. Dönemin inanç şekli, tanrı, tanrıçalara ait ifadelerin kesin bir dille aktarılması öğrenciler için uygun değildir görüşünü belirtmişlerdir.

TARTIŞMA

2005 ve 2017 yıllarında yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim programında Eskiçağ konularına ilişkin öğretmen görüşlerinin alınmasını ve ilgili programlara göre hazırlanan ders kitaplarında Eskiçağ konularının bazı açılardan incelenip karşılaştırılmasını amaçlayan çalışmamızın sonuçları yukarıda verilmiştir. Bu çalışmaya yönelten sebeplerden biri de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ve ders kitaplarında Eskiçağ konularına ilişkin araştırmaların neredeyse hiç yapılmamış olmasıdır. Bu konuda Karauğuz ve Özkartal'ın (2015) “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Eskiçağ Tarihi Konuları Açısından Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi” adlı çalışmada; iki milyon yıllık bir tarih diliminin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında olması gerekenden çok az yer kapladığını belirtmişlerdir. Araştırmamızda içerik bölümünde Bilimsellik başlığı altında belirtildiği gibi Eskiçağ konularına ilişkin bilgilerin yeni bulgular ışığında güncellenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da Ders Kitapları'nda Eskiçağ konusuna ilişkin içerikte çok fazla hatalar olduğuna değinilmiştir. Yeni kitabı incelediğimizde, araştırmacıların bulduğu hataların tekrar edildiğini görmekteyiz.

Taşkın (2016), “Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/ Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi” adlı çalışmasında; eski programa göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda Eskiçağ konularına ilişkin her ne kadar okuma metinlerine yer vermese de anlatımındaki sadelik, medeniyetlere yönelik resimlerle bağlantı kuran destekleyici, kısa bilgilere yer vermesi açısından yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak düzenlendiğini belirtmiştir. Ayrıca konuların anlatımını destekleyen görseller, konu başında, içerisinde ve sonunda yer alan sorular, verilen etkinliklerle yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanmış olduğunu ve ders kitabı dışındaki kaynaklardan okuma ve araştırma yapmaya, tahminlerde bulunmaya, o dönemi içselleştirerek ve kendini o dönemdeki

uygarlıklardaki önemli şahsiyetlerin yerine koyup düşündürerek öğrenmeye yönelten etkinliklerle zenginleştirildiğini belirtmiştir.

Öztaşkın ve Üngör (2013) ise “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarında; bilimsel içerik açısından hataların olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda doğru tarih bilgisi, olgu ve olaylar, kişi, yer, zaman, mekân, kavram, devlet, millet, medeniyet, olaylar örüntüsü, dil, yazı, kültür gibi unsurlar ile ilgili olarak yetersizlik, eksiklik ve hataların bulunduğu göstermişlerdir. Kronolojik sıralamaya dikkat edilmediğini ve verilen görsellerin sayfadaki içerikle uyumlu olmadığını belirtmişlerdir.

Yılmaz (2010), “Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmasında öğretmenlerin önerileri doğrultusunda; Eskiçağ konularına ilişkin farklı boyutta haritalar, fotoğraflar zaman şeritleri kullanılan bir kitap hazırlanmalıdır ve konu ile ilgili güncel bilgi ve görseller yer almalıdır. Ayrıca yeni programın Eskiçağ konusuna ilişkin kazanımında ve değerinde de belirtildiği gibi somut kalınlardan yola çıkarak uygarlıkların kültürümüze etkisi ve tarihi kalınlaların önemi hakkında bilgi verilmesi gerektiğini, öğretmen görüşleri doğrultusunda belirtmiştir.

ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Konularının Hazırlanmasına Yönelik Öneriler

- Yeni programda “Kültür ve Miras” başlığı altında Eskiçağ konularıyla birlikte ülkemizin kültürel yapısı hızlı bir geçiş ile günümüze kadar getirilmekte. Çevremizdeki doğal ve tarihi mekânlar Eskiçağ konularının hemen ardından ayrı bir başlık verilmeden, konu geçişi belirtilmeden ve kronolojik sıra dikkate alınmadan kültürel özelliklere geçilmiştir. Öğrencilerin kronolojiyi fark etmelerini sağlamak ve ardından gelen

konuya daha iyi uyum sağlamak için ayrı başlık altında Eskiçağ konuları ele alınabilir.

- Kitaplar; Eskiçağ konusu uzmanlarının ve öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde düzenlenmelidir.
- Soyut kavramların çok olması ve öğrenci düzeyinin düşük olmasından dolayı salt bilgiden çok, kazanımlar ön planda olarak konular işlenebilir.
- Ülkemizdeki coğrafi bölgelere göre, her bölgede bulunan Eskiçağ'a ait ve diğer konular için de önemli olan yerel mekânlar ve eserler daha fazla ele alınarak ayrı kitaplar oluşturulabilir.
- Eskiçağ konuları 5. sınıfta verildiğinden dolayı dil daha sade, anlaşılır ve öğrencilerin günlük yaygın olarak kullandıkları kelimeler tercih edilmelidir.
- Eskiçağ konuları işlenirken verilen tablo, şekil, resim, harita, karikatür ve fotoğraflar daha göz alıcı, canlı ve baskı kalitesi yüksek olmalıdır.
- Eskiçağ'a ait bilgiler yeni bulgular ışığında güncellenmelidir.
- Eskiçağ'a ait terminoloji parantez içinde anlamları verilerek orijinal ifadeler kullanılarak verilmelidir.
- Verilen görsellerin altına konu ile ilgili açıklama yapılmalıdır.
- Kısa cümlelere yer verilmeli ve hikâyeci bir üslup kullanılmalıdır.
- Bulunan kalıntılardaki tabletler üzerindeki yazılar aynen aktarılmıştır. Öğrenci seviyesine göre düzenlenerek verilmelidir.
- Eskiçağ'a ait buluntulardaki dini diyaloglar kesin bir dille verilmemelidir.
- Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak, Eskiçağ konuları daha sade ve yüzeysel ele alınmalıdır.

- Eskiçağ konularında soyut ifadeler çok olmasından dolayı somutlaştıracak ifade ve görsellere yer verilmelidir.
- Ders kitabını uygulayan öğretmenlere ders kitaplarının kullanımını hakkında daha fazla bilgilendirme yapılmalıdır.

Öğretim Programlarında Eskiçağ Konularına Yönelik Öneriler

- Kazanımlar daha sade ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- İçerik öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyinin her il ve bölgede aynı seviyede olmadığı düşünülerek hazırlanmalıdır.
- Bölgelere göre farklı içerikler hazırlanabilir.
- İçeriğin yeni bulgular çerçevesinde güncellenmesi gerekir.
- Öğretmenlere Eskiçağ dersi ile ilgili etkinlik örnekleri yer almalı.
- Programda verilmesi istenen değerın uygulama boyutu takip edilip, bu bağlamda çalışmalar yapılabilir.
- Eskiçağ konusunda dini ve kültürel değerlerimize uygun ifadeler yer almalı.
- İlgili döneme ait dini ve kültürel ifadeler kesin yaşanmış gibi anlatılmamalıdır.
- Öğretmenlerin öğretim programlarını okur-yazarlığı bağlamında hizmet içi eğitim artırılabilir.

KAYNAKÇA

- AKBABA, B. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Kaynakların Kullanımı. *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (s. 234-279). Ankara: Pegem Akademi.
- AKDAĞ, H. (2014). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye’deki Yeri. Refik Turan, Ali Murat Sünbül, Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 1-24). Ankara: Pegem Akademi.
- AKYÜZ, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- ALTUN, A. (2013). Yapılandırmacı Yaklaşım, Sosyal Bilgiler Programları ve Ders Kitapları. Bülent Akbaba (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (s. 2-26). Ankara: Pegem Akademi.
- ARI, R. (2008). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BÜYÜKKARAGÖZ, S. S. (1997). *Program Geliştirme*. Konya: Kuzucular Ofset.
- DEMİREL, Ö. (2017). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- DOĞANAY, A. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretimi. Cemil Öztürk, Dursun Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 15-46). Ankara: Pegem Akademi.
- ERGÜN, M. (1985). *Karşılaştırmalı Eğitim*
<http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> adresinden erişilmiştir.
- EVİRGEN, Ö. F., ÖZKAN, J., ÖZTÜRK, S. ve ÖZDURAL, Z. (2017). *Ortaokul Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. İstanbul: MEB.
- GÖRGEN, İ. (2017). Program Geliştirmede Temel Kavramlar. Hasan Şeker (Ed.), *Eğitimde Program Geliştirme, Kavramsal Yaklaşımlar* içinde (s. 1-18). Ankara: Anı Yayıncılık.

- GÜLERSOY, A. E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *Intenational Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- HEWİTT, T. W. (2018). *Eğitimde Program Geliştirme, Neyi Neden Öğretiyoruz*. Serhat Aslan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- KABAPINAR, Y. (2003). Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. Cemil Öztürk, Dursun Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 317-342). Ankara: Pegem Akademi.
- KAN, Ç. (2010). A. B. D. ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 663-672.
- KARAKAYA, F. M., MİDİLLİ A. ve GÜVEN M. N.(2017). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*. Ankara: Sevgi Yayınları.
- KARASAR, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- KARAUĞUZ, G. ve ÖZKARAL, T. C. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Eskiçağ Tarihi Konuları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1432-1449.
- KILIÇ, A. ve SEVEN, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- KÖSTÜKLÜ, N. (2006). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- KÜÇÜKAHMET, L. (2011). Eğitim Programlarında Ders Kitabının Yeri. Leyla Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s. 2-17). Ankara: Nobel.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2005), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kitapçığı, 6-7. Sınıflar*.

- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2017), *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> 15.10.2017 tarihinde erişilmiştir.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2017), *Tebliğler Dergisi: 1613*, <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/85-2017>
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2018), *Tebliğler Dergisi: 2724*, <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/85-2017>
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2016), *Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_01/12113913_yonetmelikderskitaplari.pdf
- ÖZTAŞKIN, Ö. B. ve ÜNGÖR, İ. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi. *e-international journal of educational research*, 4(3), 1-26.
- ÖZTÜRK, C. (2007). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış. Cemil Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 22-49). Ankara: Pegem Akademi.
- SAFRAN, M. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 2-16). Ankara: Pegem Akademi.
- SÖNMEZ, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞİMŞEK, A. (2015). İlköğretim Öğrencilerinde Tarihsel Zaman ve Kronoloji Becerileri. *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 93-117). Ankara: Pegem Akademi.

- TAŞKIN, A. (2016). “Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih/ Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretiminin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- TERTEMİZ, N., ERCAN, L. ve KAYABAŞI, Y. (2011). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. Leyla Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s. 34-67). Ankara: Nobel.
- TURAN, R. (2016). “Milli Tarih”ten “Sosyal Bilgiler”e Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi. *Intenational Journal of Social Science*, 46, 257-278.
- ULUSOY, K. (2011). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 193-222). Ankara: Pegem Akademi.
- VARIŞ, F. (1978). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- YANPAR, T. (2007). Etkili ve Anlamlı Öğrenme İçin Kuramsal Yaklaşımlar ve Yapılandırmacılık. Cemil Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 85-109). Ankara: Pegem Akademi.
- YEL, S. (2011). Ders Kitabı İncelemesi (Örnek Bir Çalışma). Leyla Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (s. 148-175). Ankara: Nobel.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, A. A. (2011). Tarih Öğretmenlerinin Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(3), 2148-2156.